ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๑๗

เรื่องตำนานการเลิกบ่อนเบี้ย แลเลิกหวย

พระเจ้าบรมวงศเธอ กรมพระดำรงราชานุภาพ ทรงเรียบเรียง

(ฉบับทรงแก้ไขใหม่)

พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ พระยาสุนทรพิมล (เผล่ วสุวัต)

เมื่อปีจอ พ.ศ. ๒๔๖๕

พิมพ์ที่โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร

คำนำ

เรื่องเลิกบ่อนเบี้ยแลเลิกหวยในเมืองเรานี้ ข้าพเจ้าคิดเห็นว่าเปนเรื่องสำคัญในพงศาวดารเรื่อง ๑ ซึ่งสมควรจะเรียบเรียงจดหมายเหตุไว้ แลควรเรียบเรียงเสียแต่ในเวลายังสามารถจะไต่ถามผู้ชำนาญการอากรทั้ง ๒ อย่างนั้น ถ้าช้าไปจนผู้ชำนาญหลงลืมฤๅเหลือน้อยตัวลงก็จะรู้เรื่องให้ชัดเจนยากขึ้นทุกที ด้วยคิดเห็นดังนี้ ข้าพเจ้าจึงได้ลองแต่งเรื่องตำนานการเลิกบ่อนเบี้ยแลเลิกหวย พิมพ์ไว้ในหนังสือประชุมพงศาวดารภาคที่ ๑๗ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๑ การที่แต่งตำนานครั้งนั้นข้าพเจ้าได้อาศรัยสอบจดหมายเหตุเก่า คือหนังสือราชกิจจานุเบกษาเปนต้น แลได้อาศรัยไต่ถามผู้ชำนาญหลายคน คือ พระเจนจีนอักษร (สุดใจ ตัณฑาภาศ) ในหอพระสมุด ฯ ได้ช่วยแปลจดหมายเหตุจีนให้ทราบ เรื่อง มูลเหตุ ที่เกิดการ เล่น ถั่วโปแล หวย ที่ใน เมือง จีน คน ๑ พระยาสุนทรพิมล (เผล่ วสุวัต) ซึ่งได้เคยเปนตำแหน่งเจ้าจำนวนในกระทรวงพระคลัง ฯ พระอักษรสมบัติ (เปล่ง ธนะโกเศศ) ซึ่งได้เคยเปนตำแหน่งพนักงานทำท้องตราตั้งนายอากรบ่อนเบี้ยมาแต่ก่อน พระอนุวัตน์ราชนิยม (ฮง เตชะวณิช) ซึ่งได้เคยทำทั้งอากรบ่อนเบี้ยแลอากรหวย นายฮวด กระแสเวศ ซึ่งได้เคยเปนหลงจู๊ใหญ่ในโรงหวย ทั้ง ๔ นี้ ได้ชี้แจงลักษณการอากรบ่อนเบี้ยแลอากรหวยในประเทศนี้ให้ทราบ ข้าพเจ้ารู้สึกขอบใจเปนอันมากทั้ง ๕ คน แต่ข้าพเจ้าแต่งครั้งนั้น ประจวบมีผู้ต้องการจะพิมพ์ให้แล้วทันเวลาอันมีกำหนดน้อยวัน การตรวจสอบหนังสือเก่าจึงมิได้ มีโอกาศที่จะทำได้

โดยเลอียด ครั้นเมื่อพิมพ์หนังสือแล้ว พระยาโบราณราชธานินทร์ (พร เดชะคุปต์) ได้ไปอ่านทักท้วงมา ว่ายังมีกฎหมายเก่าอันเนื่องด้วยอากรบ่อนเบี้ย ดูเหมือนข้าพเจ้าจะยังไม่ได้สอบอยู่หลายบท ข้าพเจ้าไปตรวจดูก็เห็นว่าหนังสือที่แต่งไว้ยังคลาศเคลื่อนในทางตำนานอยู่หลายแห่ง จึงได้ตั้งใจไว้ว่าถ้ามีโอกาศเมื่อไร จะแต่งแก้ไขเสียใหม่ให้เรียบร้อย บัดนี้เจ้าภาพงานศพพระยาสุนทรพิมล (เผล่ วสุวัต) มาแจ้งความว่า มีศรัทธาจะพิมพ์หนังสือเปนของแจกในงานพระราชทานเพลิงศพสักเรื่อง ๑ ขอให้กรรมการหอพระสมุดวชิรญาณสำหรับพระนครช่วยเลือกเรื่องหนังสือให้ ข้าพเจ้าจึงได้แนะนำให้พิมพ์หนังสือประชุมพงศาวดารภาคที่ ๑๗ อันว่าด้วยตำนานการเลิกบ่อนเบี้ยแลเลิกหวยที่ได้แต่งแก้ไขใหม่ ด้วยเห็นว่าหนังสือเรื่องนี้ พระยาสุนทรพิมล (เผล่ วสุวัต) เสมอได้เปนผู้ช่วยแต่งมาแต่เดิมคน ๑ ถ้าทราบว่าพิมพ์ใหม่ให้ดียิ่งขึ้นกว่าเก่าก็เห็นจะพอใจ อีกประการ ๑ ข้าพเจ้าเข้าใจว่าหนังสือเรื่องนี้ผู้ที่ยังไม่เคยอ่านก็เห็นจะมีมาก ถึงผู้ที่ได้เคยอ่านแล้ว ถ้าอ่านฉบับนี้ก็จะได้ประโยชน์เปนทางความรู้เพิ่มเติมอีกบ้างไม่เสียเวลาอ่านเปลืองเปล่าไปทีเดียว เพราะเรื่องตำนานที่พิมพ์ครั้งนี้ข้างตอนต้นผิดกับฉบับก่อนทั้งหมด แม้ตอนอื่นก็ได้ตรวจแก้ไขซ่อมแซมตลอดทั้งเรื่องจึงเปนเหตุให้หวังว่าจะพอใจอ่านกันโดยมาก

อนึ่งเจ้าภาพได้ส่งหัวข้อเรื่องประวัติมา ขอให้ข้าพเจ้าเรียบเรียงประวัติของพระยาสุนทรพิมล (เผล่ วสุวัต) พิมพ์ไว้ในท้ายคำนำนี้พอเปนที่ระฦกด้วย ประวัติของพระยาสุนทรพิมล (เผล่ วสุวัต) มีเรื่องราวดังจะกล่าวต่อไปนี้

ประวัติพระยาสุนทรพิมล (เผล่ วสุวัต)

พระยาสุนทรพิมล (เผล่ วสุวัต) เกิดในรัชกาลที่ ๔ เมื่อวันอังคาร เดือน ๑๐ ปีกุญ พ.ศ. ๒๔๐๖ เปนบุตรหลวงสุนทรพิมล จุ้ย มารดาชื่อพา เปนธิดาพระยาเพทราชา ทัด บ้านเดิมของบิดาอันเปนที่เกิดอยู่ริมแม่น้ำเจ้าพระยาที่น่าวัดสัมพันธวงศ์

หลวงสุนทรพิมล จุ้ย นั้น เดิมเปนปลัดกรมในพระเจ้าบรมวงศเธอ ชั้น ๔ กรมหมื่นมเหศวรศิววิลาศ ๆ ได้ทรงบัญชาการพระคลังมหาสมบัติในรัชกาลที่ ๔ หลวงสุนทรพิมล จุ้ย เมื่อยังเปนที่หมื่นราชคนยานุรักษ์ ปลัดกรม เปนผู้ซึ่งทรงไว้วางพระหฤทัย จึงโปรดให้ไปมีตำแหน่งอยู่ในกรมพระคลังมหาสมบัติด้วย ครั้นกรมหมื่นมเหศวร ฯ สิ้นพระชนม์ ก็เลยรับราชการอยู่ในกรมพระคลังมหาสมบัติสืบมา ได้รับพระราชทานสัญญาบัตรเปนที่ขุนพรสมบัติ แล้วเลื่อนขึ้นเปนที่หลวงสุนทรพิมล มีตำแหน่งเปนเจ้าจำนวนภาษีอากร เมื่อสมเด็จพระเจ้าบรมวงศเธอ เจ้าฟ้ากรมพระยาบำราบปรปักษ์ทรงบัญชาการพระคลังมหาสมบัติในรัชกาลที่ ๕ รับราชการมาจนตลอดอายุ

น่าที่เจ้าจำนวนในสมัยเมื่อการเก็บภาษีอากรยังมีเจ้าภาษีนายอากรรับผูกขาดไปเก็บจากราษฎรนั้น ต้องดูแลเลือกหาผู้ซึ่งสมควรจะเปนเจ้าภาษีนายอากร ทั้งตรวจตราการว่าประมูลแลเร่งเรียกเงินหลวงส่งพระคลัง ฯ เพราะฉนั้นผู้ที่เปนเจ้าจำนวนจำต้องสมาคมคุ้นเคยกับพวกพ่อค้าแลชำนิชำนาญวิธีการทำภาษีอากรต่าง ๆ หลวงสุนทรพิมล จุ้ย เปนคนกว้างขวางมีผู้นับหน้าถือตามาก ด้วยเหตุที่เปนเจ้าจำนวนอย่าง ๑

แลยังมีเหตุอีกอย่าง ๑ คือเมื่อกรมหมื่นมเหศวร ฯ ทรงบัญชาการพระคลังมหาสมบัติในรัชกาลที่ ๕ นั้น เวลามีงานพระราชพิธีโสกันต์พระเจ้าลูกเธอ ฯ ณพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ทรงรับเลี้ยงน้ำชาแลเครื่องว่างเปนนิจ ทรงใช้ข้าราชการในกรมพระคลังมหาสมบัติเปนพนักงานเลี้ยง หลวงสุนทรพิมล จุ้ย ได้เปนหัวน่าพนักงานนั้น จึงเลยเปนน่าที่ติดตัวต่อมาจนรัชกาลหลัง แม้มีการหลวงก็ดีฤๅมีการงานตามวังเจ้านายแลข้าราชการผู้ใหญ่ ตลอดจนผู้น้อยที่เปนมิตรสหายก็ดี หลวงสุนทรพิมล จุ้ย มักรับเลี้ยงน้ำชา จึงเปนผู้ซึ่งเจ้านายโปรดปรานแลข้าราชการก็คุ้นเคยชอบพอโดยมาก ที่นำเรื่องประวัติของหลวงสุนทรพิมล จุ้ย มากล่าวก่อนในตอนนี้ เพราะพระยาสุนทรพิมล เผล่กับพี่น้องอีก ๓ คน คือ ขุนพรสมบัติ (โม้) หลวงศิริสมบัติ (เชย) แลพระยาสุนทรพิมล (เขียว) ซึ่งเปนบุตรของหลวงสุนทรพิมล จุ้ย ได้รับความฝึกหัดอบรมในสำนักบิดา ได้ใช้สอยให้ช่วยธุระในน่าที่มาทั้ง ๔ คน บุตรทั้ง ๔ คนนั้นจึงเข้าใจการทำภาษีอากร แลเปนผู้ซึ่งเจ้านายแลข้าราชการตลอดจนพวกพ่อค้ารู้จักคุ้นเคยกว้างขวางมาตั้งแต่บิดายังมีชีวิตอยู่ แต่ขุนพรสมบัติถึงแก่กรรมเสียแต่ยังหนุ่ม หลวงศิริสมบัตินั้นย้ายจากกระทรวงพระคลัง ฯ ไปรับราชการในกระทรวงมหาดไทย ได้เปนผู้ว่าราชการจังหวัดพังงา เมื่อก่อนจะถึงแก่กรรม พระยาสุนทรพิมล เขียว ก็ไปรับราชการกระทรวงนครบาลอยู่นาน จึงกลับมาอยู่กระทรวงพระคลังอีก แต่พระยาสุนทรพิมล เผล่ นั้น รับ

ราชการอยู่ในกระทรวงพระคลัง ฯ ตั้งแต่เดิมมากระทรวงเดียว จนได้เปนตำแหน่งเจ้าจำนวนที่บิดาได้เคยเปน แลตำแหน่งอื่น ๆ ในกระทรวงพระคลัง ฯ ดังจะกล่าวต่อไปข้างน่า

พระยาสุนทรพิมล (เผล่) เล่าเรียนอักขรสมัยที่วัดสัมพันธวงศ์ โดยอยู่ใกล้บ้านบิดา แลเมื่อถึงปีบวชก็บวชอยู่วัดสัมพันธวงศ์ทั้งคราวเปนสามเณรแลคราวเปนพระภิกษุ เพราะเหตุนั้นพระสงฆ์วัดสัมพันธวงศ์จึงได้เลือกพระยาสุนทรพิมล (เผล่) ให้เปนมรรคนายกมาจนตลอดอายุ ส่วนพระยาสุนทรพิมล (เผล่) ก็ได้สร้างตึกโรงเรียนพระปริยัติธรรมถวายวัดสัมพันธวงศ์หลัง ๑ สร้างถังน้ำใหญ่ด้วยสิเมนต์สำหรับขังน้ำใช้ในวัดสัมพันธวงศ์ (ในสมัยเมื่อยังมิได้สร้างประปา) ถัง ๑ แลติดไฟฟ้าถวายในวัดสัมพันธวงศ์ด้วย

พระยาสุนทรพิมล (เผล่) เข้ารับราชการกระทรวงพระคลัง ฯ อยู่กับบิดาแต่รุ่นหนุ่ม ชั้นแรกเปนเสมียน แล้วได้เลื่อนขึ้นเปนขุนหมื่นมีนามว่าหมื่นพิมลสมบัติ เมื่อบิดาถึงแก่กรรมแล้วได้รับพระราชทานสัญญาบัตรเปนที่ขุนศรีสมบัติ ตำแหน่งเจ้าจำนวนอากรค่าน้ำ ครั้นตั้งกรมราชพัศดุขึ้นในกระทรวงพระคลัง ฯ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๔ ได้เปนตำแหน่งนายเวรกรมราชพัศดุอยู่ ๒ ปี จนจัดตั้งกรมเจ้าจำนวนขึ้น จึงย้ายไปมีตำแหน่งในกรมเจ้าจำนวน เมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๖ ได้รับพระราชทานสัญญาบัตรเลื่อนบันดาศักดิ์ขึ้นเปนหลวงมนัศมานิต เมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๐ ต่อมาได้รับพระราชทานสัญญาบัตรเลื่อนบันดาศักดิ์ขึ้นเปนพระสุนทรพิมล

เมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๘ ถึง พ.ศ. ๒๔๔๙ กระทรวงพระคลังจัดตั้งกรมอากรฝิ่นขึ้น จึงได้ย้ายมาเปนผู้ช่วยอธิบดีกรมอากรฝิ่น รับราชการในตำแหน่งนี้มาจนสิ้นรัชกาลที่ ๕

ในรัชกาลปัจจุบันนี้ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานสัญญาบัตรเลื่อนบันดาศักดิ์ขึ้นเปนพระยาสุนทรพิมล เมื่อพ.ศ. ๒๔๕๕ รับราชการในตำแหน่งผู้ช่วยอธิบดีกรมฝิ่น ในกระทรวงพระคลังต่อมาจนตลอดอายุ

นอกจากรับราชการประจำตำแหน่งต่าง ๆ ที่กล่าวมา พระยาสุนทรพิมล (เผล่ วสุวัต) ได้รับราชการจรเปนการพิเศษก็หลายอย่างหลายคราว คือได้เปนข้าหลวงขึ้นไปจัดการภาษีไม้ขอนสักในหัวเมืองเหนือคราว ๑ เปนนายด้านทำการสร้างพระราชฐานที่เกาะสีชังคราว ๑ แลได้เปนหัวน่าพนักงานเลี้ยงน้ำชาแลเครื่องว่าง อย่างบิดาได้เคยเปนมาแต่ก่อน ในงานพระราชพิธีโสกันต์ครั้งรัชกาลที่ ๕ ก็หลายคราวตลอดจนเมื่องานพระบรมศพสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงเปนที่สุด

พระยาสุนทรพิมล (เผล่ วสุวัต) ได้รับพระราชทานเครื่องราชอิศริยาภรณ์โดยมีบำเหน็จความชอบหลายครั้ง จะกล่าวแต่ที่เปนชั้นสูงสุดซึ่งได้รับพระราชทาน คือเครื่องราชอิศริยาภรณ์ช้างเผือก แลมงกุฎสยามชั้นที่ ๓ ทั้ง ๒ อย่าง กับเหรียญจักรพรรดิมาลา แลเหรียญที่ระฦกในงานพระราชพิธีอีกหลายอย่าง แล้วยังได้รับพระราชทานพระบรมราชานุเคราะห์ โดยพระมหากรุณาในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในรัชกาลปัจจุบันนี้ เปนส่วนพิเศษเฉภาะตัว อันพระยาสุนทรพิมลรู้สึกพระเดชพระคุณเปนล้นเกล้า ฯ

เรื่องประวัติของพระยาสุนทรพิมล (เผล่ วสุวัต) นอกจากทางราชการ ถ้าจะกล่าวถึงอัธยาศรัยในส่วนตัว ตามความคิดของข้าพเจ้าซึ่งได้คุ้นเคยมาช้านาน เห็นว่าดูเหมือนจะตรงกับที่มักเรียกกันว่า "เปนคนใจใหญ่แลใจนักเลง" ที่ว่าเปนคนใจใหญ่นั้น คือลงจะทำอะไรฤาเล่นอะไร คงจะพยายามทำให้ได้ดีดังประสงค์ ถึงจะต้องลงทุนรอนมากก็ไม่รู้สึกเสียดาย ดังเช่นครั้งเล่นเครื่องโต๊ะตั้งบูชากันเมื่อในรัชกาลที่ ๕ พระยาสุนทรพิมลเล่นลายสฤดู นอกจากโต๊ะหลวงแล้วลายนั้นก็ไม่มีของใครสู้ ได้ทรงพระกรุณาโปรด ฯ ให้พระยาสุนทรพิมลเปนกรรมการตรวจโต๊ะด้วยผู้หนึ่งในครั้งนั้น ครั้นมาชั้นหลังเมื่อเล่นเครื่องแก้วแลถ้วยชามของเก่า เครื่องลายน้ำทองแลเครื่องแก้วของพระยาสุนทรพิมลก็เปนเยี่ยมกว่าของผู้อื่นโดยมาก มีของต่างๆที่รวบรวมจัดตั้งไว้มากมายหลายอย่าง จนนับว่าเปนพิพิธภัณฑ์สถานที่ไทยแลชาวต่างประเทศชอบไปดูแห่ง ๑ เมื่อก่อนน่าพระยาสุนทรพิมลจะถึงแก่กรรมสัก ๒ ปี ได้พยายามจะเขียนเครื่องถ้วยและทำขึ้นดินอย่างจีนในประเทศนี้ ถึงเรียกช่างจีนเข้ามาทดลองทำ แต่การนั้นหาสำเร็จดังประสงค์ไม่ ถึงกระนั้นยังมักจะมีความคิดแลพยายามที่จะทำสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ให้เปนประโยชน์แก่บ้านเมืองอยู่เปนนิจมิใคร่ขาด ข้อที่ว่าพระยาสุนทรพิมลใจนักเลงนั้น คือที่คบคนกว้างขวาง มีผู้คุ้นเคยชอบพอทุกชาติทุกชั้นบันดาศักดิ์ มีอัธยาศรัยโอบเอื้อเผื่อแผ่แลไม่คิดเอาเปรียบผู้อื่นแต่ฝ่ายเดียว จึงมีมิตรสหายมาก

เมื่อ พ. ศ. ๒๔๔๗ พระยาสุนทรพิมลไปสร้างบ้านเรือนอยู่ที่ตำบลหัวลำโพง ได้ตัดถนน "สุนทรพิมล" ให้เปนทางมหาชนไปมาสาย ๑ พระยาสุนทรพิมลอยู่ที่บ้านนี้มาจนป่วยถึงแก่กรรม เมื่อวันที่ ๓๑ มกราคม พ. ศ. ๒๔๖๔ คำณวนอายุได้ ๕๘ ปี มีบุตรธิดาเหลืออยู่รวม ๖ คน คือ นายศุกรีคน ๑ นายมานิตคน ๑ หลวงกลการเจนจิต (เภา) คน ๑ นายกระเษียรคน ๑ นายกระแสคน ๑ นางสาวมาลีคน ๑ ซึ่งได้ช่วยกันเปนเจ้าภาพทำการปลงศพสนองคุณบิดา สิ้นเนื้อความตามเรื่องประวัติของพระยาสุนทรพิมล (เผล่ วสุวัต) เพียงเท่านี้

ข้าพเจ้าขออนุโมทนากุศลบุญราศีทักษิณานุปทาน ซึ่งบุตรแลธิดาได้ช่วยกันจัดการศพสนองคุณพระยาสุนทรพิมล (เผล่ วสุวัต) ผู้บิดาด้วยความกตัญญูกตเวที แลทั้งได้พิมพ์หนังสือเรื่องนี้ให้ได้อ่านกันแพร่หลาย เชื่อว่าผู้ที่ได้รับสมุดเล่มนี้ไปอ่านคงจะอนุโมทนาทั่วกัน

ดำรง ราชานุภาพ สภานายก

หอพระสมุดวชิรญาณ

วันที่ ๑๙ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๖๕

สารบาน

ตำนานเรื่องเลิกหวยแลถั่วโป

ว่าด้วยมูลเหตุหวยแลถั่วโปจะมีขึ้น

วิธีเล่นหวยแลถั่วโปเปนของจีนคิดเล่นขึ้นก่อน แล้วพวกจีนพาไปเล่น จึงได้มีแพร่หลายต่อไปในประเทศอื่น ๆ ข้าพเจ้าได้วานหลวงเจนจีนอักษร ให้ช่วยสอบสวนหาเรื่องเหตุเดิมที่จะมีการเล่นเหล่านี้ขึ้นในเมืองจีน ได้ความในหนังสือยี่จับสี่ซื่ออ้าวหั่งจือ เปนเรื่องพงษาวดารจีนตอนราชวงศ์ตั้งฮั่นว่า เมื่อครั้งราชวงศ์ตั้งฮั่นเปนใหญ่ในเมืองจีน ในแผ่นดินพระเจ้าสูนฮ่องเต้อันเปนรัชกาลที่ ๗ เสวยราชย์แต่ พ.ศ. ๖๖๙ จน พ.ศ. ๖๘๘ นั้น ขุนนางจีนคน ๑ ชื่อเลี่ยงกี่คิดการเล่นพนันขึ้นอย่าง ๑ เดิมเรียกว่าอี้จี๋ แปลว่ากระแปะคิด วิธีเล่นใช้นับ ๔ เปนเกณฑ์ คือเอากระแปะหลาย ๆ สิบกระแปะมากองเข้า แล้วเอาภาชนะอันหนึ่งครอบกองกระแปะนั้นไว้ ให้คนทั้งหลายที่เล่นด้วยกันทายว่าจะเปนเศษหนึ่งฤๅสองฤๅสามฤๅครบสี่ เมื่อทายกันแล้วจึงเปิดภาชนะที่ครอบออก แล้วนับกระแปะขีดไปทีละ ๔ กระแปะ ๆ ขีดไปจนกระแปะในกองนั้นเหลือเปนเศษหนึ่งฤๅสองฤๅสามฤๅสี่ ตรงกับที่ผู้ใดทายผู้นั้นก็เปนถูก ใครวางเงินแทงเท่าใด ถ้าถูกเจ้ามือก็ต้องใช้ให้ ใครแทงไม่ถูกเจ้ามือก็ริบเงินที่แทงเสีย.

ต่อมาถึงครั้งลำปักเฉียว เวลาเมืองจีนแตกกันเปนภาคเหนือกับภาคใต้ ต่างรัฐยาลกัน ในระหว่าง พ.ศ. ๙๖๓ จน พ.ศ. ๑๑๓๒ ในสมัยนั้นการเล่นที่เรียกว่า อิจี๋ (ทำนองจะเปนเพราะเอาเบี้ยฤๅสิ่งอื่นกองแทนกระแปะให้สังเกตง่ายขึ้นจึง) เรียกแปลงชื่อว่า "ทัวหี่" แปลว่าเล่นแจง.

ครั้นต่อมาเมื่อราชวงศ์ถังเปนใหญ่ ในระหว่าง พ.ศ. ๑๑๖๑ จน พ.ศ. ๑๔๕๐ มีผู้แปลงชื่อการเล่น "ทัวหี่" มาเรียกว่า "ทัวจี๋" แปลว่าแจงกระแปะ (เพราะกลับเล่นด้วยกระแปะ) แต่ทุกวันนี้เรียกกันเปนหลายอย่าง เรียกว่า "กิมจี๋ทัว" แปลว่าแจงกระแปะทอง (เพราะว่ากระแปะที่เล่นนั้นขัดปลั่งเหมือนกับทอง) ก็มี เรียกว่า "ทัว" แปลว่าแจงเท่านั้น (ด้วยจะเปนเพราะใช้แจงด้วยเบี้ยฤๅสิ่งอื่นอันมิใช่กระแปะ) ก็มี เรื่องมูลเหตุของการเล่นถั่วที่เรามาเรียกว่า "ถั่ว" มีมาดังนี้

เรื่องเหตุเดิมที่จะเกิดการเล่นโป ซึ่งจีนเรียกว่า "ป๊อ" นั้นยังไม่พบอธิบาย ได้ความแต่ว่าเปนของคิดขึ้นที่อำเภอเจี๋ยวอาน ในมณฑลฮกเกี้ยน แลว่ามีขึ้นในสมัยเมื่อตอนปลายราชวงศ์ใต้เหมงฤๅเมื่อต้นราชวงศ์ใต้เชงเปนใหญ่ในเมืองจีน ประมาณราว พ.ศ. ๒๑๐๐ เพราะฉนั้นโปเปนของมีขึ้นทีหลังถั่วช้านาน (โปที่มาเล่นกันในประเทศนี้มี ๒ อย่าง เราเรียกว่า "โปกำ" เพราะกำเหมือนถั่ว ผิดกันแต่วิธีแทงอย่าง ๑ เรียกว่า "โปปั่น" ใช้ครอบทองเหลือง มีลิ้นรูปเหมือนลูกบาตอยู่ข้างใน ปั่นครอบไปจนได้เหลี่ยมแล้วเปิดฝา ซีกขวาที่ลิ้นอยู่ตรงแต้มไหนถือว่าออกแต้มนั้นนั้นอย่าง ๑ สันนิษฐานว่า ที่จีน

เรียกปั๊อ เห็นจะได้แก่โปปั่น โปกำจะเปนของคิดเอาวิธีเล่นถั่วกับเล่นโปประสมกันปรุงขึ้นต่อภายหลัง) ได้ความในเรื่องมูลเหตุที่จะเกิดการเล่นโปแต่เท่านี้

ส่วนเหตุเดิมที่จะเกิดหวยนั้น ได้ความในหนังสือ ชื่อยัง ว่าหวยเปนของพึ่งคิดขึ้นในแผ่นดินพระเจ้าเตากวาง รัชกาลที่ ๖ ในราชวงศ์ไต้เชง เสวยราชย์แต่ปีมเสง พ.ศ. ๒๓๖๔ จนปีจอ พ.ศ. ๒๓๙๔ (ตรงกับรัชกาลที่ ๒ ต่อรัชกาลที่ ๓ กรุงรัตนโกสินทรนี้) ว่ามีผู้คิดเล่นที่อำเภอว่างง่ามในมณฑลเจ้เกียงก่อน จีนเรียกว่า "ฮวยหวย" คือทำป้ายเล็ก ๆ ๓๔ ป้าย เขียนชื่อคนโบราณลงป้ายละชื่อ ชื่อคนโบราณเหล่านั้น คือชื่อว่า สามหวย ง่วยโป๊ เปนต้น ล้วนเปนคนมีชื่อเสียงทั้งสิ้น กระบวนเล่นนั้น เจ้ามือเลือกป้ายอัน ๑ ใส่ลงในกระบอกไม้ปิดปากกระบอกเสียแล้วเอาแขวนไว้กับหลังคาโรง ให้คนทายว่าจะเปนชื่อคนไหนใน ๓๔ ชื่อนั้น ถ้าทายถูกเจ้ามือก็ใช้ให้ ๓๐ ต่อ ถ้าทายผิดก็เอาเดิมพันเสีย เรื่องมูลเหตุที่หวยเกิดขึ้นในเมืองจีนสืบได้ความดังแสดงมานี้.

ว่าโดยทางตำนาน การเล่นถั่วโปหวยเปนของจีนคิดขึ้นเล่นกันในเมืองจีนก่อน พวกจีนที่ไปค้าขายยังต่างประเทศ พาการเล่นทั้ง ๓ อย่างนั้นไปเล่นในประเทศที่ตนไปอยู่ การเล่นถั่วโปแลหวยจึงแพร่หลายไปถึงนานาประเทศ รวมทั้งสยามประเทศของเราด้วย เพราะมีจีนมาตั้งภูมิลำเนาประกอบการค้าขายในประเทศนี้ แลไปมาถึงเมืองจีนเนืองนิจตั้งแต่ดึกดำบรรพ์มา

แต่ตามความที่ปรากฏในจดหมายเหตุจีนดังได้กล่าวมาข้างต้น การเล่นทั้ง ๓ อย่างนั้นเกิดขึ้นในเมืองจีนต่างสมัยกัน เทียบเวลากับพงศาวดารเมืองไทย การเล่นถั่วเกิดมีขึ้นตั้งแต่ราว พ.ศ. ๑๕๕๐ ก่อนราชวงศ์พระร่วงได้ครองศุโขไทยช้านาน การเล่นโปเกิดมีขึ้นเมื่อราว พ.ศ. ๒๒๐๐ ตรงกับสมัยเมื่อสมเด็จพระมหาจักรพรรดิครองกรุงศรีอยุธยา การเล่นหวยเกิดขึ้นเมื่อราว พ.ศ. ๒๓๙๐ ตรงกับสมัยในรัชกาลที่ ๓ กรุงรัตนโกสินทรนี้ เห็นได้ว่าการเล่นถั่วโปหวยคงเข้ามาถึงประเทศนี้แต่ทีละอย่าง พวกจีนคงนำวิธีเล่นถั่วเข้ามาก่อน ข้อนี้มีเค้าเงื่อนอยู่ในคำที่ไทยเราเรียกการเล่นถั่วโปว่า "เล่นเบี้ย" แลเรียกที่เล่นถั่วโปว่า "บ่อนเบี้ย" คงเปนเพราะเดิมมีแต่เล่นกำถั่วด้วยเบี้ยอย่างเดียว ฤามิฉนั้น ชั้นเดิมทีเดียวจีนจะนำการเล่นที่จีนเรียก "อิจี้" ซึ่งไทยเรามาเรียกว่า "กำตัด" เข้ามาเล่นก่อน แต่ในเมืองไทยไม่มีกระแปะอย่างที่เมืองจีน จึงเอาเบี้ยกำแทน ภายหลังการเล่นที่เรียกว่า "ทัว" จึงมีเข้ามา เมื่อมาเล่นเปน ๒ อย่างขึ้นไทยเราจึงเรียกรวมกันว่าเล่นเบี้ย ซึ่งเห็นความข้อหลังนี้เพราะกำตัดก็เปนการเล่นที่มีมาเก่าแก่ แลในครั้งกรุงเก่ากนับว่าเปนการเล่นสำหรับบ่อนเบี้ยอย่างหนึ่ง พิเคราะห์ดูกำตัดเล่นง่ายไม่พิศดารชวนสนุกเหมือนเล่นถั่ว น่าจะเปนของจีนคิดขึ้นก่อนถั่ว แลพามาเล่นในเมืองไทยก่อน ครั้นภายหลังมีการเล่นถั่วเข้ามา คนเล่นเห็นกำตัดไม่สนุกเหมือนถั่ว มิใคร่มีใครชอบเล่นกำตัด บ่อนเบี้ยชั้นหลังจึงเลิกกำตัดเสีย ถ้าวินิจฉัยนี้ถูกต้อง การเล่นกำตัดเห็นจะมีมาถึงเมืองไทยแต่ดึกดำบรรพ์ บางทีจะ

ถึงแต่ครั้งศุโขไทยก็เปนได้ การเล่นถั่วเห็นจะมีเข้ามาต่อครั้งกรุงศรีอยุธยาเปนราชธานี แต่การเล่นโปนั้นในหนังสือเก่าแต่ชั้นกรุงศรีอยุธยา ตลอดมาจนรัชกาลที่ ๑ กรุงรัตนโกสินทรนี้ หาพบกล่าวถึงเล่นโปในแห่งหนึ่งแห่งใดไม่ เพราะฉนั้นชวนให้เข้าใจว่าชรอยจะพึ่งมีเข้ามาเล่นในชั้นรัชกาลที่ ๒ ฤๅรัชกาลที่ ๓ กรุงรัตนโกสินทรก็อาจจะเปนได้ ทราบได้แน่อย่างเดียวแต่ว่าหวยพึ่งมีเข้ามาเมื่อในรัชกาลที่ ๓ กรุงรัตนโกสินทร ดังจะแสดงในตอนว่าด้วยตำนานอากรหวยต่อไปข้างน่า การเล่นถั่วโปที่พวกจีนพาเข้ามาเล่นในประเทศนี้ ชั้นเดิมคงเล่นกันแต่ในหมู่จีน มิได้มีอากรบ่อนเบี้ย ต่อเล่นกันแพร่หลายจึงได้เกิดมีอากรบ่อนเบี้ยขึ้น.

ตำนานอากรบ่อนเบี้ย

อากรบ่อนเบี้ยในประเทศนี้ จะเกิดขึ้นอย่างไรและจะเกิดเมื่อไร หามีหลักฐานที่จะทราบแน่ไม่ ตรวจดูหนังสือเก่า[๑] พบในกฎหมายลักษณพยานแห่ง ๑ มีความว่าห้ามมิให้พึงคำคนเล่นเบี้ยบ่อนเปนพยาน เว้นแต่คู่ความยินยอม อีกแห่ง ๑ พบในพระธรรมนูญ กล่าวว่าพระยาราชภักดี มีน่าที่ออกตราบ่ยาวายุภักษ์กำกับเจ้าจำนวนตั้งนายอากรบ่อนเบี้ยดังนี้ ก็กฎหมายลักษณพยานนั้นในขานแพนกว่า ตั้งเมื่อ พ.ศ. ๑๘๙๕ แลพระธรรมนูญนั้นว่าตั้งเมื่อ พ.ศ. ๒๑๖๗ ถ้าว่าตาม

---

๑ การตรวจหนังสือเก่าหาเรื่องตำนานบ่อนเบี้ย พระยาโบราณราชธานินทรได้ช่วยตรวจหา แลพระอักษรสมบัติกระทรวงพระคลัง ฯ ก็ได้ช่วยหาสำเนาตราตั้งนายอากรให้ด้วย.

ความที่ปรากฏในบานแพนกกฎหมาย ข่อนเบี้ยต้องเปนของมีมาแต่รัชกาลสมเด็จพระรามาธิบดีอู่ทอง แลอากรบ่อนเบี้ยมีเมื่อรัชกาลพระเจ้าทรงธรรม แต่เห็นว่าจะยุติเอาตามบานแพนกกฎหมายเปนมั่นคงไม่ได้ เพราะหนังสือกฎหมายมักมีความเพิ่มเติมเข้าใหม่ภายหลังอันมิได้แก้ไขบานแพนก จะยกมาให้เห็นเปนตัวอย่าง เช่นกฎหมายตอนทำเนียยศักดินาหัวเมือง ในบานแพนกว่าสมเด็จพระบรมไตรโลกนารถทรงตั้งทำเนียบนั้นเมื่อปีจอ มหาศักราช ๑๒๙๘ (ตรงกับ พ.ศ. ๑๙๓๙) แต่ในทำเนียบมีชื่อเมืองที่ตั้งขึ้นต่อภายหลังมาช้านานเปนหลายเมือง เช่นเมืองนครไชยศรี เมืองนนทบุรี เมืองสาครบุรี อันปรากฎในเรื่องพระราชพงศาวดาร ว่าตั้งต่อเมื่อในรัชกาลสมเด็จพระมหาจักรพรรดินั้น เห็นได้ชัดว่าเอาชื่อเมืองเติมลงชั้นหลังโดยมิได้แก้บานแพนก เพราะการรวบรวมบทกฎหมายใหม่เข้าประมวลทำกันมาหลายครั้ง จนในรัชกาลที่ ๑ กรุงรัตนโกสินทร ก็ทำเมื่อปีชวด พ.ศ. ๒๓๔๗ อีกครั้ง ๑ เข้าใจว่ากฎหมายบทที่ห้ามมิให้นักเลงเล่นเบี้ยบ่อนเปนพยาน แลน่าที่พระยาราชภักดีเปนผู้ออกตรากำกับตั้งนายบ่อนเบี้ย ทั้ง ๒ บทนี้จะเปนของเพิ่มเติมเข้าต่อชั้นหลัง เพราะมีเค้าเงื่อนในทางอื่นทำให้เห็นว่า เมื่อรัชกาลสมเด็จพระรามาธิบดีอู่ทองก็ดี ฤๅแม้มาจนชั้นรัชกาลพระเจ้าทรงธรรมก็ดี บ่อนเบี้ยยังหามีในประเทศนี้ไม่ เค้าเงื่อนที่ว่านั้นอยู่ในหนังสือซึ่งมองสิเออ เดอ ลา ลุแบร์ อรรคราชทูตฝรั่งเศส แต่งเรื่องเมืองไทย ที่เขาได้เข้ามาเห็นเมื่อครั้งรัชกาลสมเด็จพระนารายน์มหาราช ในตอนพรรณาว่าด้วยการเล่น

ของไทย กล่าวถึงแต่การพนันอย่างอื่น คือชนไก่แลสะกาหมากรุก เปนต้น การเล่นถั่วโปแลบ่อนเบี้ยหาได้กล่าวถึงไม่ ถ้ามีอยู่ในสมัยนั้น คงจะต้องกล่าวถึงหานิ่งไม่ อาศรัยเค้าเงื่อนที่มีอยู่ดังนี้ จึงเห็นว่า บ่อนเบี้ยแลอากรบ่อนเบี้ยเห็นจะเกิดขึ้นภายหลังรัชกาลสมเด็จพระนารายน์มหาราช คือภายหลัง พ.ศ. ๒๒๓๑

กฎหมายที่กล่าวถึงบ่อนเบี้ยนอกจากในลักษณพยานแลพระธรรมนูญที่อธิบายมาแล้ว มามีในหมวดพระราชกำหนดเก่า อันตั้งในรัชกาลพระเจ้าบรมโกษฐ์ ปรากฎในบทที่ ๔๒ ซึ่งประกาศเมื่อปีชวด พ.ศ. ๒๒๙๙ ว่าขุนทิพกับหมื่นรุดอักษร ยื่นเรื่องราวกราบบังคมทูล ฯ ขอตั้งบ่อนเบี้ยที่เมืองราชบุรี เมืองสมุทสงคราม แลเมืองสมุทปราการ จะยอมประมูลเงินอากรปีละ ๓๗๑ ชั่ง (๒๙,๖๘๐) บาท พระเจ้าบรมโกษฐทรงพระพิโรธ ดำรัสว่าเมืองเหล่านั้น "เปนเมืองใกล้สวนบางช้าง ที่เปนอากรสวนขึ้นพระคลังหลวงเปนอันมาก (ได้) มีกฎรับสั่งห้ามอยู่แต่ก่อนมิให้ตั้งบ่อนเบี้ย ฯ ล ฯ (ที่จะขอตั้งบ่อนเบี้ยขึ้น) นั้นผิดอย่างธรรมเนียมแต่บุราณราช แล (จะ) กระทำให้ไพร่ฟ้าอาณาประชาราษฎร์ทั้งปวงได้ความเดือดร้อนขัดสนสืบไป" จึ่งโปรด ฯ ให้เอาตัวผู้ถวายเรื่องราวลงพระราชอาญา แลห้ามมิให้เจ้ากระทรวงรับเรื่องราวเช่นนั้นขึ้นทูลเกล้า ฯ ถวายอีกต่อไปเปนอันขาด กฎหมายบทนี้เห็นชัดว่าตั้งเมื่อมีบ่อนเบี้ยแลอากรบ่อนเบี้ยแล้ว เมื่อวินิจฉัยเข้ากับความที่ได้กล่าวมาก่อน เปนอันได้หลักฐานว่าบ่อนเบี้ยแลอากรบ่อนเบี้ยนั้น คงตั้งขึ้นในระหว่าง พ.ศ. ๒๒๓๑ กับ พ.ศ. ๒๒๙๙ แลคำที่

กล่าวในพระราชกำหนดว่า "ผิดอย่างธรรมเนียมบุราณราช" ดังนี้ ส่อให้เห็นว่าบ่อนเบี้ยแลอากรบ่อนเบี้ยมีมาแล้วแต่ก่อนรัชกาลพระเจ้าบรมโกษฐ์ อาศรัยเค้าเงื่อนดังอธิบายมานี้ จึงสันนิษฐานว่าบ่อนเบี้ยแลอากรบ่อนเบี้ยเห็นจะมีขึ้นเมื่อรัชกาลสมเด็จพระเพทราชา ฤๅพระเจ้าเสือ ฤๅพระเจ้าท้ายสระพระองค์ใดพระองค์หนึ่ง ฤๅถ้าว่าโดยศักราชก็คือในระยะเวลา ๔๔ ปีระหว่าง พ.ศ. ๒๒๓๑ กับ พ.ศ. ๒๒๗๕ นี้

เหตุจะตั้งบ่อนเบี้ยแลอากรบ่อนเบี้ยขึ้นนั้น ถึงโดยไม่มีจดหมายเหตุบอกความให้ชัดเจนก็ดี เมื่อคิดประกอบกับเค้าเงื่อนที่ปรากฏอยู่ในที่ต่าง ๆ ก็พอจะเห็นเหตุการณ์อันเปนต้นเค้าของความดำริห์ได้ไม่ยากนัก เรื่องตำนานการตั้งบ่อนเบี้ยแลอากรบ่อนเบี้ยคงจะเปนทำนองนี้ คือ เดิมพวกจีนที่เข้ามาตั้งภูมิลำเนาอยู่ในประเทศนี้ เล่นเบี้ยกันตามประเพณีในเมืองจีน รัฐบาลเห็นจะปล่อยให้เล่นกันตามใจมาช้านาน จนการเล่นเบี้ยอย่างจีนรู้แพร่หลายมาถึงไทย ๆ เกิดนิยมเล่นขึ้นบ้าง รัฐบาลจึงเห็นว่าจะปล่อยให้เล่นเบี้ยกันตามใจอย่างแต่ก่อนไม่ได้ จะห้ามเสียทีเดียวก็เห็นว่าพวกจีนได้เคยเล่นมาช้านานแล้ว จึงให้ตั้งบ่อนเบี้ย คือกำหนดที่ให้เล่นเบี้ยแต่บางแห่งบางตำบล (ที่มีจีนตั้งภูมิลำเนาอยู่มาก) แลให้มีเจ้าพนักงานกำกับดูแลให้แต่จีนเล่นเบี้ยตามประเพณีของจีน ห้ามมิให้ไทยเข้าไปเล่นด้วย ข้อที่ห้ามไทยนั้นมีเค้าเงื่อนอยู่ ด้วยบ่อนเบี้ยแม้มาถึงชั้นหลังยังกำหนดเปน ๒ อย่าง เรียกว่าบ่อนเบี้ยจีนอย่าง ๑ บ่อนเบี้ยไทยอย่าง ๑ บ่อนทั้ง ๒ อย่างนี้ ที่จริงก็เล่นการพนันชนิดเดียวกัน คือเล่นกำตัดอย่าง ๑ ถั่วอย่าง ๑ ไพ่งา (เข้า

ใจว่าไพ่ช้างงา) อย่าง ๑ ที่เรียกบ่อนเปน๒อย่าง คงเปนเพราะเดิมทีเดียว มีแต่บ่อนเบี้ยจีนอย่างเดียว ต่อมาเมื่อรัฐบาลเห็นว่าพวกนักเลงไทยลัก ลอบเล่นห้ามไม่หยุด จึงยอมให้ตั้งบ่อนเบี้ยสำหรับไทยเล่นขึ้น จึงเกิด เปนบ่อนเบี้ย ๒ อย่าง แต่รัฐบาลมิได้พอใจจะอุดหนุนให้ไทยเล่นเบี้ย ข้อนี้เห็นได้ในกฎหมายลักษณพยานที่กล่าวมา ว่ารัฐบาลเห็นคนเล่นเบี้ย เลวทรามเพียงไร แลมีพระราชกำหนดในครั้งรัชกาลพระเจ้าบรมโกษฐ[๑] ห้ามมิให้ข้าราชการเล่นเบี้ยบ่อน ถ้าผู้ใดขืนเล่นต้องรวางโทษถูกเฆี่ยน ๙๐ ที แลถอดลงเปนไพร่ดังนี้

ส่วนอากรบ่อนเบี้ยนั้น พิเคราะห์ดูเห็นว่าในชั้นแรกตั้งอากรขึ้น เห็นจะประสงค์แต่จะให้ได้เงินเปนค่าใช้สอยสำหรับรักษาบ่อน คือให้ เปนผลประโยชน์ค่าป่วยการแก่ผู้ดูแลบ่อน (เช่นให้เงินเดือนอย่างทุก วันนี้) หาได้มุ่งหมายจะเอาเปนผลประโยชน์สำหรับใช้ราชการแผ่นดิน เช่นภาษีอากรอย่างอื่นไม่ ข้อนี้มีเค้าเงื่อนอยู่ในวิธีเก็บอากรบ่อนเบี้ย ชั้นเดิมการเล่นเบี้ยบ่อนนายบ่อนมิได้เกี่ยวข้องในการเล่น พวกนักเลง ผลัดกันเปนเจ้ามือ[๒] นายบ่อนเปนแต่เก็บส่วนลดจากผู้ที่รวย เรียกว่า "เก็บหัวเบี้ย" ประเพณีอันนี้ใช้มาจนในชั้นกรุงรัตนโกสินทร ต่อ ชั้นหลัง (เข้าใจว่าเห็นจะเปนเมื่อเล่นโปกันขึ้น) จึงเปลี่ยนให้นายบ่อน เปนเจ้ามือแต่ผู้เดียว

---

๑ ตัวพระราชกำหนดนี้ไม่มีสำเนาเหลืออยู่ แต่อ้างในพระราชกำหนดใหม่ บทที่ ๒ ซึ่งตั้งครั้งรัชกาลที่ ๑ กรุงรัตนโกสินทร เมื่อปีขาล พ.ศ. ๒๓๒๕

๒ ข้อนี้มีปรากฏอยู่ในพระราชกำหนดใหม่ รัชกาลที่ ๑ บทที่ ๒๖ ตั้งเมื่อ ปีขาล พ.ศ. ๒๓๓๗

บ่อนเบี้ยในชั้นเมื่อแรกตั้ง คงจะมีแต่ในเขตรจังหวัดพระนคร ข้อนี้มีเค้าเงื่อนปรากฏในพระราชกำหนดใหม่บทที่ ๒ ว่าเมื่อครั้งกรุงศรีอยุธยาเปนราชธานี พระศรีวิโรจน์เสรฐีได้เปนตำแหน่งนายตราในกระทรวงพระคลัง ฯ สำหรับเปนเจ้าพนักงานจัดการบ่อนเบี้ย คงเปนเพราะบ่อนเบี้ยมีน้อยตำบล แลเงินอากรไม่มากมายเท่าใด พระศรีวิโรจน์คนเดียวจึงสามารถจัดการได้ตลอด แต่เปนอยู่อย่างนั้นไม่ช้า เพราะเมื่อรัฐบาลตั้งบ่อนให้เล่นเบี้ยแล้ว ก็มีคนเล่นมากขึ้นทุกที พระศรีวิโรจน์เก็บหัวเบี้ยได้ผลประโยชน์รวยมากก็มีผู้อื่นอยากรวยบ้าง จึงเกิดการประมูลมีผู้ขอตั้งบ่อนเบี้ยโดยยอมแบ่งเงินหัวเบี้ยส่งพระคลัง ฯ เปนผลประโยชน์แผ่นดิน อาศรัยการประมูลนี้ จึงมีบ่อนเบี้ยแพร่หลายออกไปถึงหัวเมืองที่ติดต่อกับเขตรพระนคร คือเมืองนนทบุรี แลเมืองธนบุรีเปนต้น เงินอากรบ่อนเบี้ยจึงเพิ่มพูนเปนผลประโยชน์แผ่นดินขึ้นอีกอย่าง ๑ วิธีจัดการบ่อนเบี้ยก็เกิดเปน ๒ อย่าง เรียกว่าบ่อนหลวงอย่าง ๑ บ่อนผูกขาด[๑] อย่าง ๑ บ่อน ๒ อย่างนี้จะผิดกันอย่างไรไม่ปรากฏอธิบายโดยชัดเจน สันนิษฐานว่าบ่อนหลวงนั้นเห็นจะเปนบ่อนที่พระศรีวิโรจน์จัดการมาแต่เดิม แต่มาถึงชั้นนี้เห็นจะยอมแบ่งส่วนกำไรถวายหลวง จึงยังได้คงทำอยู่ ที่เรียกว่าบ่อนผูกขาดนั้น คงมีผู้รับเหมาไปตั้งบ่อนเบี้ยในตำบล ๑ ฤๅเมือง ๑ โดยสัญญาว่าถึงจะมีนักเลงเล่นมากฤๅน้อยประการใด ก็คงจะส่งเงินเข้าพระคลัง ฯ ปีละเท่านั้น ๆ เปนกำหนดแน่

---

๑ ความข้อนี้มีอยู่ในพระราชกำหนดใหม่ บทที่ ๒ ตั้งในรัชกาลที่ ๑ กรุงรัตนโกสินทร เมื่อปีขาล พ.ศ. ๒๓๒๕

แต่การที่ตั้งบ่อนเบี้ย ปรากฏว่ามีข้อสำคาญขึ้นเคืองเกิดมาแต่ในสมัยชั้นกรุงเก่า เพราะบ่อนเบี้ยที่พวกจีนเล่นกัน มีขีดคะแนนแลคิดบาญชีใช้ทรัพย์กันตามประเพณีในเมืองจีน ครั้นมีบ่อนเบี้ยให้ไทยเล่นต้องเล่นด้วยเงินสด นักเลงที่ไปเล่นผลัดกันเปนเจ้ามือ บางคนเสียสิ้นทุนลงกลางคัน นายบ่อนเกรงบ่อนแตกก็ทดรองทุนให้นักเลงเนือง ๆ จนการทดรองทุนเกิดเปนประเพณีขึ้น ก็เปนธรรมดาที่จะเกิดมีเหตุโต้แย้งด้วยเรื่องกล่าวหากันว่าฉ้อฉน ฝ่ายนายบ่อนมีอำนาจที่จะจับกุมลูกหนี้ไว้เร่งรัดตามกฎหมายในสมัยนั้น ถ้าถูกบ่าวฤๅทาษของผู้ใดมูลนายก็ขาดประโยชน์เสียการงาน จึงมักกล่าวหาว่านายบ่อนแกล้งรองทุนโดยประสงค์จะให้มูลนายต้องใช้แทน เหตุอันนี้เห็นจะเกิดในเวลาบ่อนเบี้ยมีแพร่หลาย ได้อากรเปนผลประโยชน์แผ่นดินมากอยู่แล้ว รัฐบาลจะห้ามการทดรองพวกนายบ่อนก็ร้องว่าบ่อนจะร่วงโรย จึงตั้งกฎหมายขึ้นเมื่อในรัชกาลพระเจ้าบรมโกฐ กำหนดพิกัดอัตราการทดรองทุนให้นักเลงเล่นเบี้ยบ่อน [๑] ให้นายบ่อนรองทุนตามจำนวนทรัพย์คือ ข้าคน โคกระบือ ไร่นา แลเข้าเปลือก ฤๅเครื่องใช้เครื่องประดับอันตัวนักเลงมีเปนสมบัติของตน [๒] กำหนดจำนวนเงินให้รองตั้งแต่ ๑๒๐ บาทเปนอย่างมาก ลงมาจน ๒๐ บาทเปนอย่างน้อย ถ้าผู้ที่ไม่มี

---

๑ กฎหมายที่ว่านี้จะตั้งเมื่อปีไรหาทราบไม่ ได้ความในพระราชกำหนดใหม่บทที่ ๒๖ ซึ่งตั้งในรัชกาลที่ ๑ เมื่อ พ.ศ. ๒๓๓๗ อ้างว่าเปนพระราชกำหนดมีมาแต่รัชกาลพระเจ้าบรมโกฐ

๒ ในกฎหมายกำหนดพิกัดอัตราเปนหลายชั้นพิศดารมาก นำมากล่าวในที่นี้แต่เนื้อความเปนสังเขป

สิ่งสมบัติดังกล่าวนั้น จะรองทุนให้โดยเชื่อหน้าได้แต่เพียง ๓๐ บาทลงมา แต่ห้ามมิให้นายบ่อนรองทุนให้แก่ทาษเปนอันขาด เว้นแต่ไม่รู้ ถ้านายบ่อนรองทุนให้โดยไม่รู้ว่าเปนทาษ ให้นายเงินใช้หนี้แทนทาษเพียง ๑๐ บาทเปนอย่างมาก เหลือนั้นให้เปนพับแก่นายบ่อน อนึ่งถ้าหากว่านายเงินได้ใช้หนี้แทนครั้งหนึ่งแล้วก็ดี ฤๅได้พาตัวทาษไปประกาศไว้แก่นายบ่อนก็ดี ถ้านายบ่อนขืนทดรองทุนให้ จะเรียกเร่งเอาแก่นายเงินฤๅแก่ตัวทาษนั้นไม่ได้ ประเพณีอากรบ่อนเบี้ยเมื่อครั้งพระเจ้าบรมโกฐทรงครองกรุงศรีอยุธยาเปนดังแสดงมา

มาถึงสมัยครั้งกรุงธนบุรีเปนราชธานี ปรากฏ[๑]ว่าพระเจ้ากรุงธนบุรีทรงพระราชดำริห์ว่า การที่ยอมให้นายบ่อนทดรองทุนให้แก่นักเลงเล่นเบี้ยนั้น แม้มีพิกัดกำหนดเงินแล้วก็ยังมักเกิดถ้อยความยุ่งยากนัก จึงโปรด ฯ ให้ประกาศห้ามมิให้นายบ่อนทดรองทุนให้นักเลงต่อไป ให้นักเลงผู้เปนเจ้ามือเอาทุนออกใส่ขันไว้ให้นายบ่อนหัวเบี้ยดูให้กำแต่พอเงินทุนที่มี ฝ่ายผู้แทงก็ให้แทงด้วยเงินสด อย่าให้ติดค้างต้องเกาะกุมเร่งรัดกัน แต่มาถึงชั้นนี้เห็นได้ว่าไม่กีดกันห้ามหวงไทยมิให้เล่นเบี้ยดังแต่ก่อน ด้วยปรากฏว่าครั้งพระเจ้ากรุงธนบุรีเสด็จลงไปตีเมืองนครศรีธรรมราชได้เมื่อ พ.ศ. ๒๓๑๓ เวลามีการเล่นรื่นเริงในกองทัพ โปรด ฯ ให้ผีพายทนายเลือกกำถั่วกันน่าพระที่นั่ง เล่นกันถึงกระดานละ ๕๐ ชั่งก็มี ๑๐๐ ชั่งก็มี เพราะคราวนั้นรวยกันมาก แต่พวกฝีพายทนายเลือกคงสันทัดเล่นถั่วมาก่อนแล้ว จึงชวนให้เห็นว่าไทย

---

๑ ความที่กล่าวข้อนี้ มีอยู่ในพระราชกำหนดใหม่ บทที่ ๒

เห็นจะเล่นถั่วกันแพร่หลายมาแต่ในรัชกาลพระเจ้าเอกทัศตอนปลายสมัยเมื่อกรุงศรีอยุธยาเปนราชธานี เห็นจะมีบ่อนเบี้ยตั้งตามตัวหัวเมืองทั่วไป ๑ แลคงเปนบ่อนผูกขาดเปนพื้น เงินอากรบ่อนเบี้ยก็เห็นจะได้เพิ่มเติมขึ้นอีกมาก

มีประเพณีอันเนื่องในการบ่อนเบี้ยอย่าง ๑ ซึ่งเข้าใจว่าเกิดขึ้นเมื่อครั้งกรุงธนบุรีเปนราชธานี แต่หาปรากฏกล่าวไว้ในหนังสือเก่าเรื่องหนึ่งเรื่องใดไม่ คือที่ยอมอนุญาตให้ราษฎรเล่นเบี้ยกันได้ตามชอบใจในเวลานักขัตฤกษ์ตรุษจีนตรุษไทยแลสงกรานต์ทุก ๆ ปี เห็นเค้าเงื่อนความข้อนี้ ด้วยเมื่อครั้งกรุงธนบุรีเปนเวลาทำสงครามไม่ใคร่มีปีเว้นต้องเกณฑ์บรรดาชายฉกรรจ์เปนทหารทั้งไทยแลจีน มีความจำเปนจะต้องบำรุงใจให้ไพร่พลรื่นเริง จึงยกหัวเบี้ยพระราชทานให้เล่นกันตามใจให้สนุกสนานในเวลานักขัตฤกษ์ คล้ายกับที่โปรดให้เล่นเบี้ยกันได้น่าพระที่นั่งดังกล่าวมาแล้ว.

มาถึงชั้นกรุงรัตนโกสินทร ในรัชกาลที่ ๑ ตั้งกฎหมายอันเนื่องด้วยการบ่อนเบี้ย ปรากฏอยู่หลายบท ในหมวดพระราชกำหนดใหม่บทที่ ๒ ซึ่งตั้งเมื่อปีขาล จุลศักราช ๑๑๔๔ (พ.ศ. ๒๓๒๕) ว่า (เมื่อในรัชกาลพระเจ้าบรมโกฐ) แต่ก่อนมา มีพระราชกำหนดห้ามมิให้ข้าราชการเสพสุราแลเล่นเบี้ยบ่อน ผู้ใดฝ่าฝืนพระราชกำหนดนั้นให้ลงพระราชอาญาเฆี่ยน ๙๐ ที แลถอดจากยศบันดาศักดิเอาตัวลง

---

๑ ปรากฏในกฎหมายหมวดพระราชบัญญัติครั้งรัชกาลที่ ๑ ว่าบ่อนเบี้ยได้มีแล้วถึงเมืองจันทบุรี

เปนไพร่ ข้าราชการเก่า (ครั้งกรุงธนบุรี) ก็ยังฝ่าฝืนประพฤติอยู่ ส่วนข้าราชการใหม่ (ครั้งกรุงรัตนโกสินทร) ก็ยังมิทราบพระราชบัญญัติ์นั้น จึงโปรดฯ ให้ออกพระราชกำหนดใหม่ว่า ถ้า (ข้าราชการ) ผู้ใดยังฝ่าฝืนขืนเสพสุราแลเล่นเบี้ยบ่อนจะลงพระราชอาญาเฆี่ยน ๓ ยก (๙๐ ที) แลเพิ่มโทษสักกั๊กถั่วไว้ที่หน้าผากด้วย ส่วนนายบ่อนหัวเบี้ยไทยจีนที่เปนใจให้ข้าราชการเล่นเบี้ยนั้น จะลงพระราชอาญาเฆี่ยนยก ๑ (๓๐ ที) ดังนี้.

ในพระราชกำหนดใหม่ บทที่ ๒๖ อันตั้งในปีขาล พ.ศ. ๒๓๒๕ นั้นเหมือนกัน กล่าวบรรยายถึงประเพณีการบ่อนเบี้ยเมื่อครั้งกรุงเก่าไว้ในบานแพนกหลายอย่าง ซึ่งได้ยกมาชี้แจงในตอนที่กล่าวมาแล้ว ส่วนเนื้อความอันเปนข้อพระราชบัญญัติ์นั้น ว่าทรงพระราชดำริห์ว่าซึ่งประกาศห้ามในครั้งกรุงธนบุรี มิให้นายบ่อนทดรองเงินทุนให้นักเลงเล่นเบี้ยนั้น หาเปนคุณเปนประโยชน์ได้ดังคาดไม่ เปนแต่ทำให้บ่อนเบี้ยซุกโซมขาดผลประโยชน์แผ่นดิน เพราะนักเลงจำพวกที่หลงเล่นเบี้ยก็ยังคงเล่น เปนแต่หาทุนทดรองจากนายบ่อนไม่ได้ดังแต่ก่อนก็ขายบุตรภรรยาแลทรัพย์สมบัติเอาเงินไปเล่นเบี้ย ยิ่งขัดสนยุบยากกว่าแต่เดิม จึงโปรดฯ อนุญาตให้นายบ่อนทดรองทุนให้นักเลงเล่นเบี้ยต่อไป ตามพิกัดอัตราอย่างเมื่อครั้งรัชกาลพระเจ้าบรมโกฐดังนี้.

ในกฎหมายหมวดพระราชบัญญัติ์ บทที่ ๑๙ ตั้งเมื่อปีมแม จุลศักราช ๑๑๖๑ (พ.ศ. ๒๓๔๒) ความว่าเมืองจันทบุรีมีใบบอกส่งคดี

เรื่องกล่าวหากันว่าเปนหนี้ด้วยเล่นเบี้ย จะเอาสำนวนไปให้ลูกขุนปฤกษาคู่ความติดใจว่าที่บอกส่งเข้ามานั้น มิใช่ถ้อยคำสำนวนที่แท้จริง มิรับสั่งว่าเปนอย่างธรรมเนียม (ครั้งกรุงเก่า) วิวาทกันด้วยบ่อนเบี้ย สุดแต่พระศรีวิโรจน์นายตราจะว่ากล่าว ซึ่งจะเอาไปให้ลูกขุนตัดสินนั้นผิดอย่างธรรมเนียม ให้พระศรีวิโรจน์เปนผู้ว่ากล่าวคดีด้วยเรื่องบ่อนเบี้ยต่อไป.

ยังมีกฎหมายในหมวดพระราชบัญญัติครั้งรัชกาลที่ ๑ อีก ๒ บท บทที่ ๘ ตั้งเมื่อปีจอ จุลศักราช ๑๑๕๒ (พ.ศ. ๒๓๓๓) ห้ามมิให้ผู้ใดเล่นพนันชนไก่ บทที่ ๒๗ ตั้งเมื่อปีขาล จุลศักราช ๑๑๕๖ (พ.ศ. ๒๓๓๗) ห้ามมิให้ผู้ใดเล่นพนันเด็ดปลี แทงห่วง แลกอบเข้าสาร

ตามความที่ปรากฎในกฎหมายซึ่งตั้งเมื่อครั้งรัชกาลที่ ๑ ได้ความว่า บ่อนเบี้ยในชั้นนั้นยังเหมือนกับบ่อนเบี้ยครั้งกรุงเก่า คือในบ่อนเบี้ยยังคงเล่นแต่กำตัดอย่าง ๑ ถั่วอย่าง ๑ กับไพ่งาอย่าง ๑ โป่หาเล่นไม่ มีคำเล่ากันมาอีกอย่าง ๑ ว่าบ่อนที่ "กงสีล้ง" ในสำเพ็ง เปนหัวน่าสำหรับให้สัญญาอาณัติแลเปนที่ปฤกษาของบ่อนทั้งปวง เช่นต้นว่าถึงนักขัตฤกษ์อันเปนเวลาที่อนุญาตให้คนทั้งหลายเล่นเบี้ยได้ตามชอบใจนายบ่อนกงสีล้งเปนพนักงานเอาม้าฬ่อเที่ยวตีบอกอย่างประกาศในวันกำหนด เมื่อพ้นกำหนดก็ตีม้าฬ่อบอกเช่นนั้นอีกครั้ง ๑ ความข้อนี้ชวนให้เข้าใจว่า บ่อนกงสีล้งในสมัยนั้น พระศรีวิโรจน์เห็นจะเปนนายบ่อน ทำเปนอย่างบ่อนหลวงตามแบบเดิมอยู่บ่อนเดียว นอกจากนั้นเห็นจะเปนบ่อนผูกขาดทั้งนั้น อนึ่งบ่อนเบี้ยในชั้นนี้ยังมีทั้งบ่อนเบี้ยจีนแลบ่อนเบี้ยไทยเปน ๒ อย่างเหมือนเมื่อครั้งกรุงเก่า.

ความปรากฏในกฎหมายครั้งรัชกาลที่ ๑ อีกอย่าง ๑ ว่า พระบาทสมเด็จ ฯ พระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกไม่พอพระราชหฤไทยที่จะทรงอุดหนุนการเล่นเบี้ยเหมือนเมื่อครั้งกรุงธนบุรี ที่ต้องให้มีบ่อนเบี้ยอยู่ก็คงเปนเพราะทรงพระราชดำริห์เห็นว่าเงินอากรเปนผลประโยชน์แผ่นดินมากอยู่ จะเลิกบ่อนเบี้ยเสียทีเดียวก็จะขาดกำลังแผ่นดินมากนัก.

ในรัชกาลที่ ๒ มีปรากฏพระราชบัญญัติด้วยเรื่องการบ่อนเบี้ยบท ๑ ตั้งเมื่อปีวอก จุลศักราช ๑๑๗๔ (พ.ศ. ๒๓๕๕) เพิ่มโทษให้เฆี่ยนตัวทายที่ไปลวงนายบ่อนให้รองทุนให้เล่นเบี้ย ๓ ยก (๙๐ ที) ทั้งเพิ่มโทษนายบ่อนที่รองทุนให้นักเลงเกินพิกัดในพระราชบัญญัติรัชกาลที่ ๑ ว่าต้องรวางลงพระราชอาญาเฆี่ยน ๕๐ ที และจะเรียกเงินคืนได้เพียงอัตราในพระราชบัญญัตินั้น.

ในพระราชบัญญัติรัชกาลที่ ๒ เรียกนามนายบ่อนเบี้ยว่า "ขุนพัฒน" ปรากฏเปนทีแรกที่ได้พบในหนังสือเก่า นามนี้ปรากฏสร้อยในตราตั้งนายอากรชั้นหลังว่าเปน "ขุนพัฒนสมบัติ" การที่ตั้งผู้รับผูกขาดไปทำอากรบ่อนเบี้ยเปนที่ขุนพัฒนสมบัตินั้น เหตุเพราะประเพณีในสมัยนั้นถ้าใครเปนถ้อยความในโรงศาล ต่อมีศักดินาแต่ ๔๐๐ ไร่ขึ้นไปจึงจะแต่งทนายว่าความต่างตัวได้ ถ้าคนชั้นต่ำถือศักดินาไม่ถึง ๔๐๐ ไร่ เปนถ้อยความต้องไปว่าด้วยตนเอง ก็การที่ทำอากรบ่อนเบี้ยนั้นมักต้องเปนถ้อยความเนือง ๆ เพื่อจะป้องกันมิให้ผู้ผูกอากรหลวงต้องเดือดร้อนเสียการงานเพราะต้องไปว่าความเอง จึงตั้งให้เปนที่ขุนถือศักดินาพอจะแต่งทนายว่าความต่างตัวได้ เพราะฉนั้นตำแหน่งขุนพัฒนสมบัติ

จึงผิดกับข้าราชการตำแหน่งอื่นที่มีนามพ้องกันหลายคน ใครได้ผูกอากรบ่อนเบี้ยไม่ว่าที่ไหน ๆ ก็เปนขุนพัฒนสมบัติทั้งนั้น อิกประการ ๑ มิได้เปนนามติดตัว เพราะออกจากตำแหน่งนายอากรบ่อนเบี้ยเมื่อใดก็ออกจากที่ขุนพัฒนสมบัติด้วย ด้วยเหตุดังกล่าวมานี้คนทั้งหลายจึงเรียกบรรดาผู้ที่เปนนายบ่อนเบี้ยว่า "ขุนพัฒน" แต่ประเพณีที่ตั้งนายอากรบ่อนเบี้ยเปนขุนพัฒสนมบัติจะมีมาแต่รัชกาลไหนเปนเดิมนั้นหาทราบแน่ไม่.

การอันเนื่องต่ออากรบ่อนเบี้ยมาปรากฏเค้าเงื่อนต่อในรัชกาลที่ ๒ อิกอย่าง ๑ คือเรื่องจำนวนเงินอากรบ่อนเบี้ย ในจดหมายเก่าก่อนนั้นมาไม่มีเค้าเงื่อนจะทราบได้ว่าเงินอากรบ่อนเบี้ยจะได้ ในชั้นไหนสักปีละเท่าใด ที่ปรากฏในพระราชกำหนดครั้งรัชกาลพระเจ้าบรมโกษฐว่าขุนทิพกับหมื่นรุดอักษรจะประมูลอากรบ่อนเบี้ยปีละ ๓๗๑ ชั่ง ก็เปนแต่เฉภาะที่จะตั้งบ่อนเบี้ยขึ้นใหม่ใน ๓ เมือง เงินอากรเดิมจะเท่าใดหาปรากฏไม่ มาถึงรัชกาลที่ ๒ รัฐบาลอังกฤษในอินเดียแต่งให้หมอครอเพิดเปนทูตเข้ามากรุงเทพฯ เมื่อปีมะเมีย พ.ศ. ๒๓๖๕ มาสืบสวนการงานต่าง ๆ ในประเทศนี้ กลับไปแต่งหนังสือเรื่องเมืองไทยพิมพ์จำหน่ายเรื่อง ๑ หนังสือนั้นในตอนที่ว่าด้วยภาษีอากรเมืองไทยกล่าวว่าอากรบ่อนเบี้ยที่รัฐบาลได้ในสมัยนั้นเปนเงินปีละ ๒๖๐,๐๐๐ บาท คิดดูก็เห็นจะไม่มากกว่าเงินอากรบ่อนเบี้ยที่ได้ในตอนปลายสมัยเมื่อกรุงศรีอยุธยาเปนราชธานี เพราะตั้งแต่เสียกรุงเก่ามาจนรัชกาลที่ ๒ ระยะเวลาเพียงราว ๕๐ ปี บ้านเมืองเห็นจะยังไม่บริบูรณ์ครึกครื้นยิ่งกว่าครั้งกรุงเก่า

ถึงรัชกาลที่ ๓ ในเรื่องพงศาวดารปรากฎว่าจัดการภาษีอากรหลายอย่าง คือตั้งอากรหวยเปนต้น ส่วนบ่อนเบี้ยแม้ไม่ปรากฎรายการที่จัดก็ดี มีเค้าเงื่อนเปนข้อสำคัญอยู่ที่จำนวนเงินอากรบ่อนเบี้ยได้ถึงปีละ ๔๐๐,๐๐๐ บาท[๑] เห็นได้ว่าคงจะได้จัดการแก้ไขอากรบ่อนเบี้ยด้วย การที่จัดเมื่อรัชกาลที่ ๓ นั้นเข้าใจว่าเลิกบ่อนหลวงเปนบ่อนผูกขาดทั้งหมดอย่าง ๑ ยอมให้เล่นโปในบ่อนเบี้ยอย่าง ๑ ยอมให้นายอากรเปนเจ้ามือแต่ผู้เดียว ทั้งให้เก็บหัวเบี้ยตามเดิมด้วยอย่าง ๑ แต่บ่อนเบี้ยยังคงมีทั้งบ่อนจีนแลบ่อนไทยเปน ๒ อย่างแล้วแต่ใครจะผูกอย่างไหน ฤๅจะผูกรวมทั้ง ๒ อย่างก็ได้.[๒]

ถึงรัชกาลที่ ๔ มีความจำเปนที่จะตั้งภาษีอากรเพิ่มเติมเกิดขึ้น ด้วยตั้งแต่ทำหนังสือสัญญาเปิดการค้าขายกับฝรั่งต่างประเทศ ต้องเลิกประเพณีหวงห้ามสินค้าที่สำคัญไว้สำหรับรัฐบาลค้าขายเองอย่างเมื่อครั้งกรุงเก่า เปนเหตุให้ผลประโยชน์แผ่นดินที่เคยได้จากรัฐบาลทำการค้าขายเองตกขาดไป ครั้งนั้นต้องตั้งภาษีอากรขึ้นใหม่หลายอย่างสำหรับเปนผลประโยชน์ทดแทนสำหรับใช้ราชการแผ่นดิน ครั้งนั้นตั้งอากรการพนันเพิ่มเข้าในอากรบ่อนเบี้ยอีกอย่าง ๑ บัญญัติว่าถ้าใครจะเล่นพนันเอาทรัพย์สินกันในการเล่นเหล่านี้คือ ไพ่จีน ๑ ไพ่ไทย ๑ ไพ่แปดเก้า ๑ ไพ่ช้างงา ๑ ต่อแต้ม ๑ พุ่งเรือ ๑ หมากรุก ๑ สะแก ๑ สะกา ๑ ดวด ๑ วิ่งวัวคน ๑ วิ่งวัวระแทะ ๑ วิ่งม้าฤๅวิ่งวัวควาย ๑ แข่งเรือ ๑ ชนไก่ ๑

๑ จำนวนเงินนี้มีปรากฎอยู่ในบาญชีเงินภาษีอากรพระยาราชมนตรี (ภู่) งบถวาย มีสำเนาอยู่ในหอพระสมุด ฯ

๒ ประเพณีผูกบ่อนเบี้ยอย่างกล่าวนี้ยังมีมาจนปีระกา พ.ศ. ๒๔๒๘ ในรัชกาลที่ ๕

ชนนก ๑ กัดปลา ๑ ต้องเสียภาษีแก่นายอากรบ่อนเบี้ยในแขวงที่จะเล่นนั้นก่อนจึงจะเล่นได้ เงินอากรการพนันบวกขึ้นในอากรบ่อนเบี้ยเพราะฉนั้นเมื่อในรัชกาลที่ ๔ เงินอากรบ่อนเบี้ยจึงเพิ่มขึ้นเปนปี ๑ ราว ๕๐๐,๐๐๐ บาท[๑]

ถึงรัชกาลที่ ๕ ในชั้นแรกการอากรบ่อนเบี้ยคงเปนมาตามอย่างครั้งรัชกาลที่ ๔ ไม่ปรากฎว่าได้จัดการเปลี่ยนแปลงอย่างไร มีผู้นำการเล่นของจีนอีกอย่าง ๑ เรียกว่าจับยี่กี เข้ามาเล่นในประเทศนี้ มีผู้จะขอผูกเข้าในบ่อนเบี้ย หาโปรดพระราชทานพระบรมราชานุญาตไม่ การเล่นพนันในบ่อนเบี้ยคงเล่นแต่ถั่วกับโป ๒ อย่างเท่านั้น กำตัดกับไพ่งาเห็นจะเปนของจีดจางมาเสียแต่ในรัชกาลที่ ๓ ยังคงอยู่แต่ชื่อในตราตั้งนายอากรแต่หาได้เล่นกันในบ่อนไม่ การเลิกบ่อนเบี้ยตั้งต้นแต่ปีชวด พ.ศ. ๒๔๓๑ เปนต้นมา แต่วิธีที่เลิกบ่อนเบี้ยครั้งรัชกาลที่ ๕ รัฐบาลได้จัดอย่างไรจะขอรอไว้กล่าวข้างน่า ต่อนี้จะอธิบายด้วยวิธีอากรบ่อนเบี้ยเสียก่อน.

ว่าด้วยลักษณอากรบ่อนเบี้ย

อากรบ่อนเบี้ยมีมาช้านาน ลักษณการชั้นเดิมจะเปนอย่างไรทราบได้บ้างทราบไม่ได้บ้าง ความที่จะกล่าวในตอนนี้ จะพรรณาว่าตามที่เปนอยู่ในรัชกาลที่ ๕ เมื่อก่อนจะเริ่มเลิกบ่อนเบี้ย

---

[๑] ตามบาญชีของสังฆราชปาลกัว มีในหนังสือเซอยอนเบาริง.

ที่เรียกว่าเล่นเบี้ยนั้น เฉภาะการเล่น ๓ อย่าง คือ ถั่วอย่าง ๑ โปกำอย่าง ๑ โปปั่น* อย่าง ๑ อากรบ่อนเบี้ยคือห้ามมิให้ผู้ใดเล่นเบี้ยโดยนายอากรมิได้อนุญาต ฤๅถ้าจะว่าอีกอย่าง ๑ ว่าห้ามมิให้ผู้อื่นเปนเจ้ามือเล่นเบี้ยนอกจากนายอากร ว่าเช่นนี้ก็ได้เหมือนกัน เพราะการเล่นเบี้ยจำต้องมีเจ้ามือจึงเล่นได้ เมื่อเปนเจ้ามือได้แต่นายอากร ใครไม่ได้อนุญาตของนายอากรก็เล่นเบี้ยไม่ได้อยู่เอง

ลักษณที่จะตั้งนายอากรบ่อนเบี้ยนั้น รัฐบาลกำหนดท้องที่เปน "แขวง" สำหรับทำอากร ถ้าหัวเมืองก็กำหนดว่าเมือง ๑ เปนแขวง ๑ แต่ในกรุง ฯ เปนที่มีผู้คนมาก ต้องกำหนดท้องที่เปนหลายแขวง แต่มีเขตรเปนกำหนด แลมีชื่อเรียกโดยเฉภาะทุกแขวง ดังเรียกแขวงท่าช้าง แลแขวงตลิ่งชันเปนต้น เมื่อก่อนจะสิ้นปี ถ้าผู้ใดอยากจะเปนนายอากรบ่อนเบี้ยแขวงไหนในปีน่า ก็ทำเรื่องราวยื่นต่อเจ้าพนักงานพระคลังมหาสมบัติ ว่าจะขอผูกอากรบ่อนเบี้ยแขวงนั้น แลจะยอมส่งเงินหลวงปีละเท่านั้น ถ้าไม่มีผู้อื่นขอในแขวงเดียวกัน แลเจ้าพนักงานเห็นว่าจำนวนเงินหลวงที่ผู้นั้นรับจะส่งสมควรแล้ว ก็เปนอันยุติว่าผู้นั้นจะได้ ถ้าหากว่าในแขวงเดียวกันมีผู้ขอเปนนายอากรหลายคนด้วยกัน ก็ต้องให้ประมูลกัน ใครรับส่งเงินหลวงมากกว่าผู้อื่นก็เปนยุติให้คนนั้น เมื่อยุติว่าผู้ใดจะได้ทำอากร ผู้นั้นจะต้องหาผู้อื่นซึ่งเจ้าพนักงานไว้ใจมารับเปนประกันคน ๑ เปนผู้รับเรือน (คือเปนประกันของประกัน) อีกคน ๑

*** บ่อนเบี้ยแต่โบราณเล่นถั่วอย่าง ๑ กำตัดอย่าง ๑ ไพ่งาอย่าง ๑ มาเลิกกำตัดแลไพ่งา เปลี่ยนเปนโปกำกับโปปั่นในชั้นหลัง.**

แล้วต้องส่งเงินหลวงล่วงน่าเท่าจำนวนเงินงวด ๓ เดือน เปนเงินประกัน ๒ เดือน เปนเงินงวดสำหรับเดือนต้นเดือน ๑ จึงจะได้รับตราตั้งเปนนายอากรตลอดเวลาปี ๑ นับตั้งแต่ขึ้นปีใหม่ไปจนสิ้นปี เมื่อสิ้นปีลงถ้าไม่มีผู้ใดมาว่าประมูล นายอากรคนเก่าก็ได้ทำต่อไปอีก เว้นแต่ถ้านายอากร "ฟ้องขาด" คือไม่รับทำ ฤๅขอลดเงินหลวงจึงประกาศเรียกประมูลใหม่

ผู้ใดได้เปนนายอากรบ่อนเบี้ยแขวงใด จะตั้งบ่อนเบี้ยในแขวงของตนมากน้อยสักกี่ตำบลก็ตั้งได้ ถ้าตั้งบ่อนน้อยแห่งก็ได้เงินน้อย แต่ถ้าตั้งมากเกินจำนวนคนแทงก็เปลืองสัวหุ้ยเปล่า เพราะฉนั้นนายอากรจะต้องกะประมาณการที่จะตั้งบ่อนให้พอเหมาะแก่ผู้คนในแขวงนั้นจะไปแทงได้สดวกทั่วกัน จึงมักตั้งบ่อนเบี้ยที่ตลาดยี่สารอันเปนที่ประชุมชนในแขวงนั้น ถ้าริมแม่น้ำก็มักใช้แพเปนบ่อน ถ้าตั้งห่างแม่น้ำขึ้นไปก็ปลูกเปนโรง การปลูกสร้างบ่อนนัยว่าต้องทำด้วยทุนรอนของนายอากรเองทั้งสิ้น แต่ที่จริงนั้นนายอากรหาต้องลงทุนรอนอย่างใดไม่ เพราะบ่อนเปนของตั้งประจำที่ประชุมชน ไม่ต้องย้ายตำแหน่งแห่งที่ไปไหน ใครเปนเจ้าของที่ก็ย่อมยินดีที่จะสร้างบ่อนให้นายอากรเช่า ถึงนายอากรคน ๑ ออกแล้ว นายอากรคนใหม่ก็ต้องมาขอเช่าบ่อนนั้นเล่นต่อไป แลยังมีประเพณีการอีกอย่าง ๑ คือนายอากรในแขวง ๑ ไม่ได้เปนนายบ่อนในแขวงของตนทุกบ่อนทั่วไป เมื่อว่าอากรได้ไปแล้ว บ่อนไหนไม่ประสงค์จะทำเองก็ขายช่วงแก่ผู้อื่นต่อไป มีผู้อยู่ประจำท้องที่ที่ตั้งบ่อนมักเปนผู้รับช่วงโดยมาก บางคนเปนนายบ่อนอยู่

หลาย ๆ ปีก็มี ประโยชน์ของนายอากรยังมีอีกอย่าง ๑ คือในท้องที่แขวงของตน ถ้าเจ้าของบ้านแห่งใดมีการงาน ดังเช่นงานโกนจุกบุตรหลานเปนต้น จะหาไปกำถั่วปั่นโปให้พวกพ้องเล่นเปนการครึกครื้นที่บ้านนั้นก็ได้ แม้ที่สุดถึงไม่มีใครหา ถ้าในท้องที่แห่งใดในแขวงนั้นมีการนักขัตฤกษ์ดังเช่นงานฉลองวัดฤๅไหว้พระ ซึ่งคนประชุมกันมาก นายอากรก็มักให้เอาถั่วโปไปตั้งในบริเวณงานให้คนเล่นได้ด้วย

นายอากรบ่อนเบี้ยมีอำนาจหลายอย่าง คืออำนาจตามขันคาศักดิ์ที่เปนขุนพัฒนสมบัติ เช่นแต่งทนายว่าความได้เปนต้นอย่าง ๑ จับกุมผู้ประพฤติเกะกะในบริเวณบ่อนใส่ขื่อได้ แล้วจึงส่งตัวไปให้เจ้าพนักงานชำระอย่าง ๑ ตรวจจับผู้ลักเล่นเบี้ยแลการพนันในท้องที่ของตน ฟ้องร้องเรียกเอาเงินสินไหมเบี้ยปรับอย่าง ๑ เหล่านี้เปนอำนาจสำคัญ

ผลประโยชน์ที่นายอากรบ่อนเบี้ยได้นั้น คือ ได้หัวเบี้ย ๑๐ หยิบ ๑ ในจำนวนเงินที่นักเลงเล่นถูกอย่าง ๑ ได้เงินที่กินจากนักเลงเล่นเบี้ยอย่าง ๑ ได้กำไรในการขายช่วงบ่อนเบี้ยอย่าง ๑ ค่าธรรมเนียมอนุญาตเล่นการพนันต่าง ๆ อย่าง ๑ ได้สินไหมจากผู้ล่วงละเมิดอากรบ่อนเบี้ยแลการพนันอย่าง ๑ ทั้ง ๕ อย่างนี้เปนผลประโยชน์ที่ได้โดยตรง ยังมีผลประโยชน์ที่ได้ในทางอ้อมอีกอย่าง ๑ เกิดแต่ความลำบากที่ใช้เงินปลีกในบ่อน เพราะเงินปลีกเปนของเล็กจะหยิบจะยกยาก นายอากรจึงคิดทำคะแนนสำหรับเล่นเบี้ยที่บ่อน เรียกว่า "ปี้สะกา" แต่

เรียกกันโดยย่อว่า "ปี้" เปนประเพณีมีมาแต่ครั้งกรุงเก่า แต่ปี้ชั้นแรกนั้นหล่อด้วยโลหะบ้าง หล่อด้วยแก้วบ้าง ต่อมาชั้นหลังดูเหมือนจะเปนแต่ตอนปลายรัชกาลที่ ๔ นายอากรคิดสั่งให้ทำปี้ด้วยดินถ้วยชามเคลือบสีส่งมาแต่เมืองจีน ปี้ของนายอากรคน ๑ ก็ทำให้รูปแลลวดลายผิดกับปี้ของนายอากรคนอื่น แต่คงเปนราคาปี้สลึงอย่าง ๑ ปี้ละเฟื้องอย่าง ๑ ปี้ละ ๒ ไพอย่าง ๑ เหมือนกันทั้งนั้น เวลาคนเข้าไปเล่นเบี้ย ถ้าแทงถูกนายบ่อนก็ใช้ด้วยปี้ ฤๅคนเล่นจะเอาเงินปลีกไปแลกปี้ แลเอาเงินบาทแตกปี้มาแทงแต่แรกก็ได้ เมื่อคนเล่นจะกลับจากบ่อนก็เอาปี้ส่งนายบ่อนเปลี่ยนเอาเงินกลับมาบ้าน การใช้ปี้แต่แรกเปนแต่คะแนนสำหรับเวลาเล่นเบี้ยดังกล่าวมานี้ แต่ที่หลังมาคนเล่นขี้คร้านแลกเงินทุกวัน ๆ ก็เลยพกปี้กลับมาบ้านเรือน โดยเชื่อว่าจะไปแลกเอาเงินเมื่อใดก็ได้ แล้วเลยใช้หนี้สินซื้อหากันด้วยปี้ โดยความไว้ใจนายอากรบ่อนเบี้ย ปี้จึงกลายเปนอย่างธนบัตร เกิดประโยชน์แก่นายอากรบ่อนเบี้ยอย่างธนบัตรเปนประโยชน์แก่ธนาคารขึ้นอีกอย่าง ๑ ว่าที่แท้เปนประโยชน์แก่นายอากรยิ่งกว่าธนบัตรเสียอีก เพราะมีเวลาดังเช่นนายอากรจะเปลี่ยนตัวก็ดี ฤๅมีผู้สั่งปี้ปลอมเข้ามาก็ดี ถ้านายอากรจะเลิกปี้เดิมเมื่อใด เพียงเอาม้าล่อตีที่น่าบ่อนประกาศบอกว่าจะเลิกปี้อย่างนั้น แลให้เวลาสักสิบสี่สิบห้าวันแล้ว พ้นไปใครจะเอาปี้ไปขอแลกเงินก็ไม่รับ นายอากรจึงได้กำไรในการใช้ปี้มากด้วยเหตุนี้ใครเปนนายอากรบ่อนเบี้ยก็คิดทำปี้ขึ้นใหม่เรื่อยมา มีผู้ที่

ได้ลองรวบรวมยี่ต่าง ๆ ว่ามียี่กว่า ๕,๐๐๐ อย่าง จนประกาศห้ามเมื่อในรัชกาลที่ ๕ จึงได้เลิกยี่แต่นั้นมา

ส่วนความรับผิดชอบของนายอากรบ่อนเบี้ยนั้น นอกจากที่ต้องรับผิดชอบทำการอากรให้เรียบร้อยโดยสุจริต ยังต้องถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยาประจำปีทุกคราว แลต้องรับผิดชอบแทนผู้ที่เข้าหุ้นส่วนด้วย เพราะถ้าหากว่าเงินหลวงติดค้าง พระคลังมหาสมบัติเร่งเอาแต่แก่ขุนพัฒน์คนเดียว ถ้าไม่ส่งเงินได้ตามงวด เจ้าพนักงานเอาอากรออกเลหลัง ถ้าเงินหลวงขาดเท่าใด ก็เอาแก่ขุนพัฒน์ ถ้าขุนพัฒน์ส่งเงินที่ขาดนั้นไม่ได้ ก็ต้องติดเวรจำไปกว่าจะส่งเงินครบฤๅโปรดปล่อยโดยพระมหากรุณา เพราะแต่ก่อนยังไม่มีกฎหมายยอมให้ล้มละลาย ส่วนผู้ที่เปนประกันนั้นต้องใช้เงินแทนขุนพัฒน์ในเวลาเงินหลวงขาดด้วยประการทั้งปวง แลเปนผู้ทำอากรในเวลาเมื่อขุนพัฒน์ล้มตายด้วยอีกอย่าง ๑ ส่วนผู้รับเรือนก็เช่นนั้น แต่เปนสำหรับตัวผู้เปนประกัน ว่าโดยลักษณการอากรบ่อนเบี้ยมีเนื้อความดังแสดงมานี้

ลักษณการในโรงบ่อนเบี้ย[๑]

ใครเปนขุนพัฒน์ ถ้ามีทุนรอนของตัวพอเพียงแล้ว ก็ไม่ต้องหาหุ้นส่วนมาเข้ากัน ถ้าทุนน้อยไม่พอแก่การที่จะทำอากรให้ตลอดไปได้ ก็ต้องหาผู้อื่นมาเข้าหุ้นส่วนตามแต่จะหาได้มากแลน้อยไม่กำหนด แล้วเชิญไปประชุมในที่อันควรแห่ง ๑ ว่ากล่าวตกลงจะเข้าทุนกันคนละ

● เรื่องลักษณการในโรงบ่อนเบี้ยที่พิมพ์ตอนนี้ คัดมาจากหนังสือวชิรญาณวิเศษ เล่ม ร.ศ. ๑๐๘ จะเปนผู้ใดแต่งหาทราบไม่. ได้แก้ไขบ้างเล็กน้อย

เท่าใด ก็ทำเปนหนังสือสำคัญสัญญาให้ไว้แก่กันคนละฉบับ ที่เชื่อถือกันไม่ทำหนังสือสัญญาก็มี แต่ต้องมีบาญชีกลางไว้ ๒ ฉบับเปนหลักฐานของการที่ประชุมนั้น ใจความก็แสดงว่า "มีคนเท่านั้นคนออกเงินลงทุนในครั้งแรกคนละเท่านั้น ๆ" ลงท้ายก็ขยายความกล่าวท้าไว้หน่อยว่า เมื่อทุนรอนขาดเหลือไม่พอเพียงอย่างใด ก็จะได้ประชุมกันครั้งหลังต่อไป แล้วประทับตราลงชื่อมอบให้หัวน่าแห่งที่ประชุมรักษาไว้ฉบับ ๑ แล้วนำเงินมาลงกันตามสัญญา มอบเงินแลบาญชีฉบับ ๑ ให้แก่ผู้ที่จะเปนขุนพัฒน์รักษาไว้นี่แหละเปนการสำคัญ ที่จำเปนจะต้องจัดในคราวแรกให้เรียบร้อยตามสมควร ส่วนการนอกจากนี้อันเปนน่าที่ในโรงบ่อน ก็มอบให้ขุนพัฒน์จัดต่อไป

การตั้งบ่อนในชั้นต้น ขุนพัฒน์จะต้องเลือกหาจีนที่มีความรู้ชำนาญในน่าที่การที่จะจัดให้ครบเต็มตามกำหนด คือ

ข้อ ๑ จะต้องมีเสมียนเอกไว้สำหรับโรงคน ๑ เสมียนเอกนั้นต้องมีความรู้ชำนาญวิธีทำบาญชีสำหรับการบ่อนเบี้ยเช่นทุกอย่าง เมื่อเวลาถั่วโปเปิดการเล่นแล้ว จะได้ทำบาญชีรับเงินที่ได้มาฤๅจ่ายเงินที่เสียไปลงในบาญชีบานใหญ่ฉบับ ๑ แลทำเปนบาญชีรายเลอียดอีกหลายฉบับ จ่ายไปแก่จีนทำโปครบทุกเสื่อเพื่อเมื่อเวลาโปกินฤๅตายคือได้ฤๅเสียลงที่เสื่อไหน ก็จะได้จดลงเปนรายเลอียดมีแจ้งทุกเสื่อไป แลมีบาญชีการจรอีกฉบับ ๑ สำหรับจดหมายเหตุว่า ได้รับเงินฤๅ

จ่ายเงินนอกจากธรรมดา ตามเหตุการณ์อันใดที่เกิดขึ้นก็จดลงในเล่มนี้ทั้งสิ้น แลบาญชีกลางที่ขุนพัฒน์รักษาไว้นั้น ก็ต้องคัดสำเนามอบให้เสมียนรักษาไว้ด้วย เมื่อสิ้นเดือนลงฤๅถึงคราวส่งบาญชีจะได้รวมบาญชีส่งแก่ขุนพัฒน์ทุกคราวไป เสมียนมีความรู้ทำได้เพียงเท่านี้จึงจะเปนอันใช้ได้

ข้อ ๒ ต้องหาคนถุงเค้า คือคนสำหรับเก็บเงินจ่ายเงินคน ๑ ต้องเปนคนฉลาดไหวพริบดี เพราะมีน่าที่อย่างอื่นอีกเช่นเหตุการณ์อันใดเกิดขึ้นที่เสื่อไหน เปนต้นว่าเทลาะวิวาทถุ้มเถียงกันด้วยชั้นเชิงฤๅเหตุใด ๆ ต้องเปนผู้สามารถที่จะวินิฉัยว่ากล่าวไกล่เกลี่ยให้เหตุการณ์นั้นเรียบร้อยตลอดไปได้ ไม่ต้องให้ร้อนใจถึงขุนพัฒน์ ว่าที่แท้ก็คือเปนผู้ดูแลการแทนขุนพัฒน์ได้ตลอดทุกน่าที่ การนอกจากนี้ก็คือดูเงินเปนด้วย

ข้อ ๓ ต้องหาคนกำถั่วใหญ่คน ๑ ฤๅ ๒ คนตามแต่จะหาได้ มีความรู้สามัญก็คือแจงเบี้ยเปน ไม่หนักไม่เบา คือไม่ขาด ๆ เกิน ๆ ได้แล้วก็เปนอันใช้ได้ แต่ถ้าหาได้ที่มีความรู้วิเศษแปลกจากสามัญคือกำเบี้ยขึ้นมือรู้ว่าจะออกนั่นออกนี่ได้ ฤๅยิ่งได้ที่สามารถจะรู้ว่ากอบเบี้ยออกไปที่นี้จะออกประตูนั้นประตูนี้ได้ แล้วมีอุบายถ่ายเทแก้ไขให้ออกโน่นออกนี่ หลีกเลี่ยงไปจากเค้าเงื่อนอย่าให้กินใจคนแทงได้ก็ยิ่งดีนัก แต่คนมีความรู้อย่างนี้ยากที่จะหาได้ ถ้าขุนพัฒน์ได้ไว้สำหรับบ่อนสักคน ๑ แล้วก็หวังใจได้ว่าในบ่อนี้การเล่นถั่วใหญ่คงไม่ส่วเสีย

ข้อ ๔ ต้องหาหัวเบี้ยถั่วใหญ่คน ๑ ซึ่งมีความรู้ดูเงิน เปนต้นรู้ว่าเงินดีเงินแดงได้รวดเร็ว แลมีความแม่นยำจำคนเล่นได้ถ้วนหน้า คือ ใน

เวลาที่มานั่งในเสื่อรู้ว่าคนนั้นคนนี้ถูกแล้วกี่ครั้ง ควรเก็บหัวเบี้ยได้ฤๅยัง แลจะใช้เงินเก็บเงินเมื่อเวลาถั่วออกแล้วก็คล่องแคล่ว ไม่ขัดขวางทันการทันเวลา เมื่อกล่าวโดยย่อก็คือเปนคนฉลาดประเปรียวคล่องแคล่วไม่เสียรัดเสียเปรียบแก่คนแทง จึงจะเอามาเปนหัวเบี้ยได้

ข้อ ๕ ต้องหาคนทำโปปั่นกับหัวเบี้ยเสื่อ ๑ รวม ๒ คน ทำโปกำเสื่อ ๑ ก็รวม ๒ คนเหมือนกัน เมื่อจะตั้งโปปั่นแลโปกำมากน้อยกี่เสื่อก็ต้องหาคนให้เต็มตามประสงค์ คนเหล่านี้จะต้องมีความรู้แลกิริยาอาการให้คล้ายคลึงกับถั่วใหญ่ คนที่หามาเหล่านี้จะต้องเข้าใจว่าเปนคนสำคัญที่ขุนพัฒน์ย่อมเห็นคุณวุฒิแล้ว แลประกอบด้วยความซื่อตรงแลหลักฐานหลายอย่าง ว่าให้เห็นกันง่าย ๆ ก็คือเหมือนใครจะเข้ามาทำการกับขุนพัฒน์ ต้องมีประกันแลรับเรือนพร้อมกันจนเปนที่เชื่อใจของขุนพัฒน์ได้แล้ว นั่นและจึงจะได้เข้ามาทำการด้วยกันได้ เพราะไหนจะต้องให้เงินเดือนตามคุณวุฒิก็ชั้น ๑ แล้ว ถ้าไม่ซื่อตรงต่อขุนพัฒน์ก็ยังจะต้องเสียยุบเสียยับเข้าไปอีกชั้น ๑ เล่า เพราะฉนั้นการในชั้นต้นนี้ขุนพัฒน์จะต้องจัดให้เรียบร้อย แลคนใช้ในโรงบ่อนนอกจากนี้ก็ยังต้องมีอีกหลายคน แต่ไม่จำเปนจะต้องจาระไนให้ทั่วไป เพราะการนอกจากที่กล่าวมาเปนแต่การเล็กน้อย ขาดบ้างเหลือบ้างก็ไม่ขัดขวางอะไรนัก

เมื่อขุนพัฒน์มีคนทำการเต็มตามน่าที่แล้ว ก็ลงมือเปิดการเล่นถั่วโปต่อไป การเล่นที่เล่นในบ่อนมี ๓ อย่างด้วยกัน คือ ถั่วใหญ่อย่าง ๑ โปปั่นอย่าง ๑ โปกำอย่าง ๑ ถั่วใหญ่นับว่าเปนประธานของบ่อนเบี้ย

เพราะเปนการที่คนเล่นได้พร้อมกันมาก แลเงินที่ได้เสียกันมากกว่าอย่างอื่น บ่อน ๑ มักจะมีถั่วใหญ่แต่วงเดียว ปูเสื่อผืนใหญ่สำหรับเล่นไว้กลางบ่อน มีขุนพัฒน์บางคนได้ลองตั้งถั่วใหญ่เปน ๒ วง หวังจะให้คนเล่นได้มากขึ้น แต่ครั้นเล่นไปเห็นเสียเปรียบคนแทง เพราะคนแทงเลือกดูเห็นวงไหนเปนเวลาถั่วตาย เจ้ามือเสียก็รุมกันเล่นแต่วงนั้น ไม่ไปเล่นวงที่ถั่วกิน ด้วยเหตุนี้ขุนพัฒน์จึงมักเล่นถั่วใหญ่แต่บ่อนละวงเดียว โปขึ้นนั้นกระบวนเล่นสนุกพลิกแพลง มักชอบเล่นแต่นักเลงผู้ชาย แลวง ๑ คนเล่นไม่ได้มากเหมือนกับถั่วใหญ่ บ่อน ๑ จึงมีเล่นหลายวง แล้วแต่มีนักเลงมาเล่นพอจะตั้งวงได้นายบ่อนก็เอาเสื่อปูให้เล่นกันวง ๑ ส่วนโปกำนั้นเปนทำนองพันทางในระหว่างถั่วกับโปขึ้น คือกำด้วยเบี้ยเหมือนกับถั่ว แต่วิธีแทงเปนอย่างโปเปนของคนที่มีทุนน้อยชอบเล่น เพราะถั่วกับโปขึ้นนายบ่อนยอมให้เล่นเพียงสลึง ๑ เปนอย่างต่ำ แต่โปกำนั้นจะเล่นเพียงเฟื้องฤๅ ๒ ไพก็เล่นได้ จึงมักตั้งวงตอนขอบบ่อนแล้วแต่มีใครจะเล่นนายบ่อนก็ทำให้แทง ๑

วิธีเล่นถั่วโปมีแต้มสำหรับแทงแต่ ๔ ประตูเท่านั้น คือแต้มหน่วย (คือ ๑) แต้ม ๒ แต้ม ๓ แต้มครบ (คือ ๔) ที่สำหรับแทงนั้นเอาเสื่อปู แล้วหมายเส้นเปนแกงแนงอย่างนี้ × ช่องล่างตรงที่เจ้ามือนั่งหมายว่าประตูครบ ช่องข้างซ้ายเจ้ามือหมายว่าประตูหน่วย ช่องบนตรงข้ามกับเจ้ามือหมายว่าประตู ๒ ช่องข้างขวาเจ้ามือหมายว่าประตู ๓

---

๑ โปกำเห็นจะเล่นแทนกำตัดที่เคยเล่นกันแต่โบราณ

เข้าใจกันซึ่มทรายไม่ต้องเขียนแต้มบอกไว้ที่เสื่อ ลักษณเล่นถั่วนั้น เจ้ามือเอาเบี้ยราว ๑๐๐ จน ๒๐๐ เบี้ยมากองไว้ข้างน่า คนเล่นประมาณว่าจะออกประตูไหน ก็วางเงินแทงประตูนั้น ตามวิธีแทงที่จะกล่าวต่อไปข้างน่า เมื่อแทงแล้วเจ้ามือก็นับเบี้ยที่กองไว้แจงออกทีละ ๔ เบี้ย ๆ แล้วขีดไปจนเหลือเศษเปนที่สุด ถ้าเศษเปน ๑ ฤๅ ๒ ฤๅ ๓ ฤๅ ๔ แต้มไหนก็คือถั่วออกแต้มนั้น โปกำก็แจงเบี้ยทำนองเดียวกัน ผิดกับถั่วแต่กองเบี้ยน้อยกว่า แลปล่อยให้คนแทงเห็นกองเบี้ยแวบหนึ่ง พอล่อให้คาดแต้มแล้ว เอาถ้วยครอบกองเบี้ยเสียมิให้เห็น จนกระทั่งแทงเสร็จแล้วจึงเปิดถ้วยออกนับเบี้ย ส่วนโปปั่นนั้น มีโปทองเหลืองรูป ๔ เหลี่ยม มีฝาครอบตัวมิดเหมือนกับกล่อง ที่ตัวโปมีช่อง ๔ เหลี่ยมพอใส่ลิ้นโปลงไปเต็มพอดี ไม่ให้ลิ้นโปพลิกไปทางไหนได้ ลิ้นโปนั้นรูปร่างเหมือนลูกบาตสลักทั้ง ๖ ด้าน แลทาสีขาวซีก ๑ แดงซีก ๑ เหมือนกันทั้ง ๖ ด้าน วิธีที่เล่นเจ้ามือเอาลิ้นลงในโปไม่ให้คนแทงเห็น แล้วปิดฝาโปออกมาตั้งให้คนแทง ยอมให้คนแทงปั่นโปไปตามชอบใจ จนตกลงว่าจะตั้งตลับโปให้ด้านไหนตรงกับแต้มไหนแล้วจึงเปิด ถ้าลิ้นโปซีกขวาตรงกับช่องแต้มไหน ก็นับว่าโปออกแต้มนั้น วิธีเล่นถั่วโปเปนดังกล่าวมานี้

ส่วนวิธีแทงถั่วโปมี ๕ อย่างด้วยกัน เรียกว่าแทงอ๋ออย่าง ๑ แทงเลี่ยมอย่าง ๑ แทงเหม็งอย่าง ๑ แทงชั้วอย่าง ๑ แทงกั๊กอย่าง ๑

แทงอ๋อนั้น แทงประตูเดียว ถ้าถูกเจ้ามือใช้ ๓ ต่อ ถ้าออกแต้มอื่นเปนกิน

แทงเลี่ยมนั้น แทงประตู ๑ ติดเผื่อประตู ๑ เช่นแทงเลี่ยม ๒ ติด ๓ ถ้าออก ๒ เจ้ามือใช้ ๒ ต่อ ถ้าออก ๓ เปนเจ๊า (คือเสมอตัว) ถ้าออกหน่วย ออกครบจึงกิน จะแทงแต้มไหนติดแต้มไหนแล้วแต่จะเลือกตามชอบใจ

แทงเหม็งนั้น แทงประตู ๑ ติดเผื่อ ๒ ประตู ถ้าถูกเจ้ามือใช้แต่ต่อเดียว ถ้าออกแต้ม ๒ ข้างเปนเจ๊า เจ้ามือกินแต่ออกแต้มตรงกันข้ามกับที่แทงประตูเดียว เช่นเหม็ง ๒ ถ้าออก ๒ เปนถูก ออกหน่วยออกสามเปนเจ๊า เจ้ามือกินแต่ออกครบประตูเดียว

แทงชั้วนั้น แทงประตู ๑ ติดเผื่อ ๒ ประตูอย่างเหม็ง ผิดกันแต่ผู้แทง เลือกประตูให้กิน เช่นแทงชั้ว ๒ ติด ๓ ถ้าออก ๒ ถูก เจ้ามือใช้ต่อเดียว ถ้าออก ๓ ออกครบเจ๊า กินแต่ออกหน่วยที่ตรงข้ามกับแต้มติดประตูเดียว

แทงกั๊กนั้น แทง ๒ ประตู ถ้าถูกประตูไหนก็ใช้ต่อเดียวเหมือนกัน ถ้าออก ๒ ประตูที่ไม่ได้แทงเปนกิน

แต่เดิมวิธีเล่นถั่วยอมให้แทงแต่เหม็งกับกั๊ก มาชั้นหลังให้แทงทั้ง ๕ อย่างเหมือนกับโป เพราะฉนั้นวิธีแทงถั่วกับโป จึงไม่ผิดกัน

เมื่อผู้แทงถูก เจ้ามือจะใช้ทรัพย์ให้ ชักหัวเบี้ยจากเงินที่ได้เรียกว่าต๋ง เปนส่วนลดร้อยละ ๑๐ ตามประเพณีที่เก็บอากรแต่โบราณมา ข้อนี้กล่าวกันว่า คนที่ไปเล่นถั่วโปนั้น โดยจะแทงถูกทีกินทีเสมอไปก็หมดพวก หมดที่ถูกขุนพัฒน์ต๋งนั้นเอง

แต่ฝ่ายขุนพัฒน์นั้น ที่จริงก็มีความยากอยู่ในน่าที่ แลมีทางเสียที่จะต้องระวังอยู่มากหลายอย่าง เบื้องต้นแต่จะต้องคิดอ่านให้คนชอบมาเล่นเบี้ยที่บ่อนของตนให้มาก ถ้าคนพากันเบื่อไม่มาเล่นขุนพัฒน์ก็ต้องฉิบหาย เพราะฉนั้นจึงต้องคิดล่อให้คนมาที่บ่อน เช่นติดตลาดยี่สารร้านรวงให้ครึกครื้น แลหาเครื่องมโหรศพ มีงิ้วแลลครเปนต้นมาเล่นให้คนดูที่น่าบ่อน ประสงค์จะให้คนไปดูแล้วเลยเข้าไปเล่นเบี้ย แต่ก่อนมาพวกเจ้าของลครหากินได้ด้วยรับเล่นตามบ่อนโดยมาก เรียกว่าเล่นงานเหมา เพราะเขาหาไปเล่นเหมาค่าจ้างกันเปนคราวละ ๗ วัน ฤๅ ๑๐ วันเปนกำหนด ขุนพัฒน์ยังจะต้องตรวจตราดูการในบ่อนของตนด้วยต้องหมั่นไปทุกวัน ต่อมีคนถ้งเค้าที่ไว้ใจได้จริง ๆ จึงเว้นได้บ้างเปนครั้งเปนคราว แต่ถึงอย่างไรก็ต้องระวังรักษาอย่าให้ความฉิบหายในเหตุ ๓ ประการเกิดขึ้นได้ คือ ฉิบหายด้วยธรรมดาเองประการ ๑ ฉิบหายด้วยแพ้ความรู้ผู้อื่นประการ ๑ ฉิบหายด้วยพวกของตนเองเปนไส้ศึกประการ ๑ เหตุ ๓ ประการนี้ ถ้าเกิดมีขึ้นแต่อย่างใดอย่างหนึ่งแล้วขุนพัฒน์จำเปนจะต้องแก้ไขด้วยอุบายอันใดให้สงบเรียบร้อยโดยเร็วจึงได้ ถ้าทิ้งไว้ช้าก็จะเหมือนแกล้งตัวเองให้รับความฉิบหายมากขึ้นทุกที

อันความฉิบหายที่เกิดขึ้นโดยธรรมดาเองนั้น เช่นถั่วใหญ่ก็ดีโปปั่นโปกำก็ดี บางคราวอาจตายลง คือกำออกไปฤๅครอบออกไปทีไร เขาก็พากันแทงถูกไม่มีเวลากินได้ ว่าตามที่เขาถือกัน เขาว่าเปนเพราะถึงคราวซวย (คือคราวเสีย) ของขุนพัฒน์ เปนเวลาเฮง

(คือรวย) ของคนแทง มาประจวบกันเข้าทั้ง ๒ ฝ่าย ตามคราวตามสมัยที่อาจจะเปนได้จริงบ้างเช่นนี้ ลักษณการแก้ไขก็ไม่เห็นมีอุบายอันใด เปนแต่ขุนพัฒน์เห็นว่าเสียลงไปมาก ก็ไปนิมนต์พระมาสวดมนต์เย็นฉันเช้า สะเดาะเคราะห์ฤๅไหว้เจ้าเส้นผีไปตามที่ ยักทำไปจนกว่าจะมีเวลารวยขึ้น ก็ได้ชื่อว่าสิ้นเคราะห์ฤๅเจ้าฤๅผีซึ่งเปนที่นับถือของเขา ท่านช่วยแล้วก็เปนอันแล้วกัน

ความข้อนี้ถ้าว่าตามความเห็นแล้ว ก็เห็นว่าถึงโดยจะไม่ต้องแก้ไขอันใดเลยก็คงกลับมีเวลารวยได้ เพราะการเล่นพนันย่อมมีเวลาได้แลเวลาเสียเปนคู่กันเปนธรรมดาเช่นนี้ทั่วไปทุกอย่าง เพราะฉนั้นถ้าใครเปนนักเลงเล่นได้ รวยแล้วไม่เลิกเสียยังขืนเล่นอยู่ร่ำไป ก็คงเสียลงบ้างเหมือนกัน อาไศรยความที่เปนธรรมดาเท่านี้ ไม่ต้องทำอะไรเลยก็คงมีเวลารวยขึ้นเอง ขอแต่ให้คนที่เล่นรวยแล้วนั้นกลับมาเล่นร่ำไป ก็คงเสียลงเปนแท้ไม่ต้องสงไสยเลย

อันฉิบหายด้วยแพ้ความรู้ผู้อื่นนั้น คือธรรมดานักเลงที่เล่นเสียลงแล้ว ก็ย่อมคิดหาอุบายอย่างใดอย่างหนึ่งไปเล่นแก้ตัวร่ำไป เมื่อมีความคิดเห็นช่องเห็นทางที่จะรอดตัวได้อย่างใดก็ฝึกหัดไว้ให้ชำนิชำนาญแล้วจึงไปเล่น ถ้ารวยได้สมประสงค์ก็เลยถือเอาความรู้อันนั้นเปนลัทธิทางที่จะเล่นต่อไป จะยกเปนตัวอย่าง คือเช่นนักเลงบางเหล่าเขามักฝึกหัดวิธีลักเบิดโป ฤๅเปลี่ยนโปจนชำนิชำนาญคล่องแคล่วทุกท่าแล้ว เมื่อไปเล่น เขาลักเบิดโปให้เห็นได้ว่าจะออกแต้มไหนเขาก็รวยทุกครั้ง กระบวนลักเบิดโปนี้คิดประดิษฐ์เปนท่าทางต่าง ๆ เพื่อปราถนาจะให้พ้น

ความไหวพริบของขุนพัฒน์ ถ้าขุนพัฒน์รู้เท่าทันถึงเขาท่าไหน เขาก็คิดยักเปนท่าอื่นร่ำไป จนมีชื่อเสียงต่าง ๆ สำหรับท่านั้น ๆ เรียกว่า ท่ามังกรซูแก้วก็มี เสือลากหางก็มี กวางเหลียวหลังก็มี ยังยิคแกน ก็มี ท้าวแขนขออีแปะก็มี ผ้าแตะย่าพลัดตกก็มี ยกก้นดูหอเถาก็มี เหล่านี้ล้วนท่าทางที่ฝึกหัดไว้ลักเปิดโปทั้งนั้น

การลักเปิดโปตามท่าทางต่าง ๆ นี้ เมื่อคราวแรก ๆ ขุนพัฒน์ ฤๅคนทำโปคงไม่รู้เท่าถึงความรู้ของนักเลงเหล่านั้นก่อน เพราะกิริยาอาการที่จะลักเปิดโปโดยท่าทางอย่างใด ก็ไม่สู้ผิดแผกแปลกไปจากกิริยาอาการของคนที่เล่นตามธรรมดานัก เพราะฉนั้นจึงยากที่จะจับไหวพริบได้โดยเร็ว ต่อเมื่อไรได้เห็นเสียหนหนึ่งฤๅสองหนแล้ว นั่นแหละจึงจะรู้สึกได้ว่ากิริยาอาการอย่างนั้น ๆ เปนลัทธิสำหรับลักเปิดโปของคนจำพวกนั้น ๆ เมื่อขุนพัฒน์คนใดถูกเข้ารู้สึกแล้ว ทางที่จะแก้ไขก็มีแต่พาลรีพาลขวางทุบตีจับเอาตัวไว้ แล้วส่งไปยังเจ้าพนักงาน ไม่มีทางอื่นที่จะแก้ไขให้ดีกว่านี้ขึ้นไปได้ การลักเปิดโปนี้เปนทางฉิบหายของขุนพัฒน์ได้อย่างหนึ่ง แต่เดี๋ยวนี้ไม่ใคร่จะมีใครลักเปิดได้ เพราะขุนพัฒน์รู้เท่าเสียแทบทั้งนั้นแล้ว

อีกอย่าง ๑ เรียกว่าการลักเปลี่ยนโป คือ เปลี่ยนลิ้นโปที่เล่น ถ้าเขาเปลี่ยนได้ก็เปนทางฉิบหายสำคัญของขุนพัฒน์เหมือนกัน แต่รอดตัวที่เปนการเปลี่ยนได้โดยยาก เพราะต้องมีพวกของขุนพัฒน์เปนใจเล่น

ด้วย จึงจะรักเปลี่ยนได้ ถ้าลงเปลี่ยนโปได้ย่อนใด ความฉิบหายของขุนพัฒน์ย่อนนั้นก็เปนอย่างร้ายแรงยากที่จะแก้ไขได้ เพราะจะจับไหวพริบอย่างใดก็ไม่ได้สักท่า ต่อเมื่อใดพิจารณาดูที่โปจึงจะรู้ได้ เพราะธรรมดาโปที่คนจำพวกนั้นเอามาเปลี่ยน ย่อมมีกลไกทำไว้สำหรับให้เจ้าของสังเกตุรู้ได้ว่าโปจะออกแต้มไหน เพราะฉนั้นย่อมมีที่แปลกกับโปธรรมดา แต่ความรู้ที่จะลักเบิดโปฤาลักเปลี่ยนโปนี้ เดียวนี้ขุนพัฒน์รู้เท่าถึงท่าทางของความรู้ทั้ง ๒ อย่างเสียหมดแล้ว แลบอกกิริยาอาการอย่างนั้น ๆ เปนความรู้ที่เขาจะลักเบิดโปให้คนทำโปเข้าใจรู้ไว้ทุกเสื่อ แลเมื่อเวลาเลิกย่อนก็ให้ถุงเค้าเก็บโปลั่นกุญแจไว้เสียในหีบ ถ้าทำอย่างนี้ทุกวันไปก็เปนพ้นความฉิบหายที่จะมีมาโดยทางนี้ได้

อันความฉิบหายเพราะพวกขุนพัฒน์เปนไส้ศึกแก่คนแทงนั้น ก็คือเช่นลักเปลี่ยนโปให้คนแทง ฤาทำโปรู้แล้วนัดแนะบอกใบ้ให้แก่คนแทง ฤากำถั่วใหญ่เขี่ยขึ้นมือรู้ว่าจะออกนั่นออกนี่บอกใบ้แยบคายให้แก่คนแทง เล่นได้เงินไปแล้วแบ่งปันกันตามมากแลน้อย เหล่านี้ก็เปนทางความฉิบหายอีกอย่างหนึ่งซึ่งดูเหมือนจะร้ายแรงกว่าทุกอย่างที่กล่าวมาแล้ว เพราะคนของขุนพัฒน์แต่และคน ๆ ก็เลือกล้วนแต่ที่ไว้เนื้อเชื่อใจได้แล้วทั้งนั้น เมื่อมาเกิดโกงขึ้นเช่นนั้นก็เปนอันยากที่ขุนพัฒน์จะหยั่งรู้ มักจะถูกคดโกงเสียนานจึงจะทราบความระแคะระคายบ้าง แต่จะจับให้มั่นคงก็ยาก เพราะฉนั้นความฉิบหายทางนี้ขุนพัฒน์จึงต้องระวังรักษาอยู่เปนนิตย์ แลมีความกลัวเกรงมากกว่าทางอื่น

ถ้าขุนพัฒน์ มีความระวังหนทางแห่งความฉิบหายที่จะมาถึง แล ป้องกันไว้ ได้แล้ว ถึงโดยจะได้เสียกันในกระบวรเล่นมากน้อยเท่าใด การเล่นถั่วโปนี้ขุนพัฒน์ก็คงมีแต่ได้เปรียบคนแทงไม่มีที่จะขาดทุน

ถ้าว่าทางข้างฝ่ายคนเหล่านั้นธรรมดานักเลงเล่นเบี้ยลงได้เล่นแล้ว มักหมกมุ่น เมื่อแทงเสียมาก็คิดหาอุบายไปเล่นแก้ตัวอีก ไม่ใคร่รู้จักเข็ด คิดจะแก้ทางนี้เมื่อไปเล่นเสียก็กลับมาคิดหาอุบายที่จะแก้ทางอื่นต่อไป สมกับคำที่เขาพูดกันว่า "ไม่ได้ ด้วยเล่ห์ สู้ด้วยกล ไม่ได้ด้วยมนต์สู้ด้วยคาถา" คำพูดอย่างนี้เปนตรงกันกับนักเลงเล่นถั่วโปทีเดียว ที่สุดไปเล่นโดยผู้มือเสียหนักเข้าก็หันเข้าหาผู้วิเศษที่ยกตนว่าสำเร็จในทางสะระตะฤาบอกกระดานไชย ฤามีน้ำมันทาตาเห็นโป และอะไรต่ออะไรอีกหลายอย่าง ใครไปเล่นตามลัทธิของผู้ใดรวยมาก็ยกย่องสรรเสริญท่านผู้นั้นว่าวิเศษดีในทางนั้น ๆ กิติศัพท์อื้อฉาวไปก็พากันเอามาเล่นต่อ ๆ ไปอีก ถ้าไปเล่นเสียลงสิ้นนับถือ ก็คิดหาในทางอื่นต่อไปไม่มีที่สุดลงได้ ถ้าจะมีความคิดเห็นเสียสักนิดเดียวว่า "ทางวิเศษอันใดมีจริงแล้ว ขุนพัฒน์จะกล้ายอมเสียเงินอากร รับตั้งโรงบ่อนเล่นมาได้จนทุกวันนี้แลฤๅ อีกประการ ๑ คนที่ได้ของวิเศษไปเล่นนั้นมีใครที่ร่ำรวยถึงตั้งตัวได้บ้างหรือไม่" ถ้าคิดได้ดังนี้ก็จะมีสติหาพากันฉิบหายด้วยการเล่นถั่วโปไม่.

เรื่องเลิกบ่อนเบี้ย

ในรัชกาลที่ ๕ พระบาทสมเด็จ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงจัดแก้ไขวิธีการปกครองพระราชอาณาจักร เริ่มด้วยโปรดให้จัดการพระคลังก่อนอย่างอื่น พระราชประสงค์ซึ่งจะเลิกบ่อนเบี้ยมีมาแต่แรกจัดการพระคลัง แต่หากขัดข้องอยู่ด้วยเหตุ ๒ ประการ คือประการที่ ๑ เงินภาษีอากรผลประโยชน์แผ่นดินยังตกเรี่ยเสียหายอยู่มาก เงินหลวงที่ส่งมาถึงพระคลังมหาสมบัติไม่พอจ่ายใช้ในราชการ จึงโปรดให้ตั้งหอรัษฎากรพิพัฒน์เมื่อปีกุญ พ.ศ. ๒๔๑๘ รวบรวมการภาษีอากรซึ่งแยกย้ายอยู่หลายกระทรวงต่างกันมาไว้ในกระทรวงพระคลัง เพื่อจะจัดการเก็บผลประโยชน์แผ่นดินให้ได้มากขึ้น ถ้าจะเลิกฤๅจะลดบ่อนเบี้ยในเวลาเงินผลประโยชน์แผ่นดินยังได้น้อย ก็จะกลับขาดผลประโยชน์แผ่นดิน เปนปรปักษ์แก่การที่จัดอยู่ในเวลานั้น จึงต้องรอไว้ก่อน ประการที่ ๒ ในเวลาต่อมา เมื่อการหอรัษฎากรพิพัฒน์ค่อยเปนระเบียบเรียบร้อย เงินภาษีอากรก็ทวีขึ้น แต่การที่จะเลิกบ่อนเบี้ยก็กลับยากขึ้น ด้วยเงินอากรบ่อนเบี้ยยิ่งทวีขึ้น กลายเปนอากรประเภทที่เงินมากอย่าง ๑ เจ้าพนักงานในกระทรวงพระคลังไม่กล้ารับผิดชอบคิดลดเลิกบ่อนเบี้ย ด้วยเกรงเงินพระคลังจะไม่พอใช้จ่ายราชการแผ่นดิน เพราะเมื่อจัดการบ้านเมืองมาโดยลำดับ ถึงได้เงินผลประโยชน์แผ่นดินมากขึ้น รายจ่ายใช้ราชการต่าง ๆ ก็มากขึ้นเหมือนกัน ด้วยเหตุนี้การที่จะเลิกบ่อนเบี้ยจึงต้องรอมาอีกตอน ๑ จน

ถึงปีกุญ พ.ศ. ๒๔๓๐ ในเวลานั้นสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมพระจักระพรรดิพงศ์ เสด็จดำรงตำแหน่งอธิบดี ๑ กระทรวงพระคลัง พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นนราธิปประพันธ์พงศ์ เป่นรองอธิบดี กราบบังคมทูลรับที่จะคิดอ่านลดย่อนเบี้ยลงตามพระราชประสงค์ มิให้ขัดขวางแก่ประโยชน์ของราชการบ้านเมือง จึ่งทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้ประกาศเมื่อณวันอังคาร เดือนอ้ายแรม ๑๓ ค่ำ ปีกุญ จุลศักราช ๑๒๔๙ พ.ศ. ๒๔๓๐ กำหนดการลดย่อนเบี้ยในปีชวด พ.ศ. ๒๔๓๑

ประกาศหอรัษฎากรพิพัฒน์

สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าจาตุรนต์รัศมิ กรมพระจักรพรรดิพงศ์ อธิบดีที่ ๑ ในกรมพระคลังมหาสมบัติ รับพระบรมราชโองการเหนือเกล้า ฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ สั่งว่า การเล่นพนันต่าง ๆ ซึ่งชาวสยามเคยเล่นเปนการสนุก แลแข่งขันพนันกันด้วยทรัพย์สมบัติพัศดุเงินทองต่าง ๆ นั้น ที่เปนการพนันของชาวสยามแท้ก็มีแต่วิ่งม้า วิ่งวัว ชนนก ชนไก่ ชนปลา แลไพ่ต่าง ๆ เหล่านี้ เปนต้น การเล่นโปถั่วนั้นเปนวิชาพนันของจีน พวกจีนพากันเข้ามาพึ่งพระบรมเดชานุภาพอาไศรยทำมาหากินอยู่ในกรุงสยาม ได้ความผาศุกหากินอยู่ตามภูมลำเนาแล้ว พากันก่อการเล่นโปถั่วซึ่งเป่นวิชาถนัดของตนขึ้น ชักชวนคนไทยให้หลงเล่นไปด้วย ทำให้เป่นการเสียทรัพย์เสีย

---

๑ ตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงพระคลังเปนแต่อธิบดี พึ่งเลื่อนขึ้นเปนเสนาบดีต่อ ร.ศ. ๑๑๑ พร้อมกับเสนาบดีที่ตั้งใหม่อีกหลายกระทรวง

เวลาเสียประโยชน์การค้าขาย แลทำให้สันดานหมกมุ่นไปในสิ่งซึ่งหาประโยชน์มิได้ เปนการร้ายแรงยิ่งกว่าการเล่นซึ่งชาวสยามเคยเล่นกันมา เพราะฉนั้นโปถั่ววิชาของจีนนี้ เปนวิชาอุปเท่ห์ที่มาชวนคนไทยให้เสียประโยชน์

ยังคืนในแขวงกรุงเทพ ฯ มีโรงบ่อนใหญ่น้อยตั้งเล่นโปถั่วอยู่ในถนนใหญ่น้อย แลแลวกตรอกลำน้ำลำคลองต่าง ๆ เปนอันมาก แลยังมีบ่อนย่อยเล็กน้อยเที่ยวตั้งแสวงหาผู้เล่นอยู่อีกมากกว่ามาก ได้ความตามบาญชีเจ้าพนักงานกรมพระคลังสินค้าว่า ในแขวงกรุงเทพ ฯ นี้ มีบ่อนใหญ่ตั้งเล่นโปถั่วประจำอยู่ ๑๒๖ ตำบล แลยังมีบ่อนย่อยเล็ก ๆ อีกประมาณ ๒๗๗ ตำบล แลประมาณมิได้แน่ เพราะบางทีตั้งเล่นอยู่แต่ ๑๕ วันบ้าง เดือนหนึ่ง ๒ เดือน ๓ เดือนบ้าง แล้วเลิกเสีย ฤๅบางทีเล่นอยู่ตลอดปีบ้าง อาไศรยเที่ยวเร่แสวงหาผู้เล่นในหมู่ประชุมชนได้ความดังนี้ จึงทรงพระราชดำริห์ว่าการพนันคือโปถั่ววิชาของจีน ซึ่งเห็นว่าเปนของชั่วชวนชาวสยามให้ประพฤติตนเปนนักเลงหลงเล่นอยู่ทำให้เสียประโยชน์นี้ ควรจะผันผ่อนห้ามปรามเสียให้น้อยเบาบางจนเลิกเสียทั้งสิ้นได้โดยความเรียบร้อย แต่ครั้นจะห้ามปรามให้เป็นการเด็ดขาดให้เลิกเสียทีเดียวในขณะเดียว พวกจีนซึ่งเข้ามาพึ่งพระบรมเดชานุภาพอาไศรยทำมาหากินอยู่ในกรุงสยาม เคยประพฤติชอบเล่นโปถั่วซึ่งเปนการพนันสำหรับชาติอยู่จะได้ความร้อนลำบาก อาไศรยพระราชดำริห์ซึ่งทรงพระมหากรุณาแก่หมู่ไพร่ฟ้าข้าแผ่นดิน เพื่อจะมิให้ชาวสยามริเปนนักเลงหลงเล่นการพนันโปถั่วเพลิดเพลินไปให้เสียประโยชน์

แลมิให้เปนที่เดือดร้อนแก่พวกจีนซึ่งเข้ามาพึ่งพระบรมเดชานุภาพอาไศรยทำมาหากินอยู่ในกรุงสยามได้ความเดือดร้อน

จึ่งมีพระบรมราชโองการ มานพระบัณฑูรสุรสิงหนาทดำรัสเหนือเกล้า ฯ สั่งให้สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าจาตุรนต์รัศมี กรมพระจักรพรรดิพงศ์ อธิบดีที่ ๑ ในกรมพระคลังมหาสมบัติ มีรับสั่งให้เจ้าพนักงานกรมพระคลังสินค้า ไปกะที่โรงบ่อนซึ่งเล่นโปถั่วอยู่ในแขวงกรุงเทพ ฯ ให้คงไว้เปนที่เล่นของพวกจีนนักเลงซึ่งเคยเล่นบ้างพอสมควร นอกนั้นให้เลิกเสียมิให้เล่นต่อไป คือบ่อนใหญ่ตั้งเล่นโปถั่ว ๑๒๖ นั้น ให้คงเล่นอยู่แต่ ๖๗ ตำบล ให้เลิกเสีย ๕๙ ตำบล แลบ่อนย่อยอิกประมาณ ๒๗๗ ตำบล ซึ่งเหลือประมาณนั้นให้เลิกเสียให้หมด ต่อไปห้ามมิให้เล่นเปนอันขาด แลโรงบ่อนซึ่งอนุญาตให้คนเล่น เคยตั้งเล่นอยู่ในที่สถานใด ก็ให้ตั้งเล่นอยู่ในที่นั้น มิให้ย้ายแขวงย้ายตำบลไปได้ กำหนดให้เปิดการเล่นแต่เวลาโมงเช้าจนถึงเวลา ๕ ทุ่ม [๑] แลเวลาที่เล่นนั้นให้มีโปลิศประจำอยู่ทุกบ่อน เพื่อมิให้จีนเจ้าของบ่อนทำความบังอาจล่วงเกินสิ่งใด แต่โดยอำนาจของเจ้าของบ่อนนั้น

การที่จะจัดให้เลิกโรงบ่อนนี้ กำหนดจะได้ลงมือตั้งแต่วันขึ้นค่ำหนึ่งเดือน ๕ ปีชวดยังเปนนพศก จุลศักราช ๑๒๕๙ แลต่อไปนั้นถ้าถึงวันกำหนดแล้ว ผู้หนึ่งผู้ใดบังอาจเล่นการพนันโปถั่วในที่ห้าม คือ

---

๑ คือแต่ ๗ นาฬิกาก่อนเที่ยง จน ๑๑ นาฬิกาหลังเที่ยง

ที่ให้เลิกเสียฤาในที่ที่ไม่ได้อนุญาตให้เล่น จับตัวได้พิจารณาเปนสัตย์ให้ลงโทษตามพระราชกำหนดกฎหมาย

ประกาศมาณวันอังคาร เดือน ๑ แรม ๑๓ ค่ำ ปีกุญนพศก จุลศักราช ๑๒๔๙ เปนวันที่ ๖๙๖๘ ในรัชกาลปัตยุบันนี้

ตามประกาศปีชวด พ.ศ. ๒๔๓๑ นี้ ลักษณอากรบ่อนเบี้ยแก้ไขหลายอย่าง คือ

(๑) เดิมในจังหวัดกรุงเทพ ฯ (รวมทั้งเมืองนนทบุรีอันเขตรคาบเกี่ยวกับกรุงเทพ ฯ นั้น) มีจำนวนบ่อนเบี้ย ๔๐๓ บ่อน เลิกเสีย ๓๓๖ บ่อน คงให้เล่นต่อไปแต่ ๖๗ บ่อน แลบ่อนทั้ง ๖๗ บ่อนนี้ให้มีที่ตั้งเปนกำหนด คือ

บ่อนเบี้ยในบริเวณพระนคร ๑๓ ตำบล

๑ ท่าพระ

๒ แพลอยหลังวัดชะนะสงคราม

๓ บางลำภู

๔ ริมโรงหวย (น่าวังบุรพา)

๕ นอกกำแพง (อยู่ตรงกับวัดบรินายก)

๖ วัดราชบุรณ (ปลายถนนเฟื่องนคร)

๗ ท่าเตียน

---

๑ ชื่อตำบลที่เรียกในหนังสือราชกิจจานุเบกษารู้ไม่ได้ว่าอยู่ที่ไหนหลายแห่ง ถามได้อธิบายจากพระยาสุนทรพิมลบ้าง พระอนุวัตน์ราชนิยมบ้าง พระอักษรสมบัติบ้าง

๘ โรงม้า (เดิมอยู่ริมสพานช้างโรงสี แล้วย้ายไปอยู่ถนนเฟื่องนครตอนกลางเมื่อทำโรงทหาร)

๙ ตลาดเสาชิงช้า

๑๐ บ้านลาว (สี่แยกถนนเจริญกรุง)

๑๑ บ้านหม้อ

๑๒ คอกโค (ริมบ้านแขก)

๑๓ ท้องน้ำ (แพจอดปากคลองหลอดริมท่าช้างวังน่า)

บ่อนเบี้ยในท้องสำเพ็ง ๑๐ ตำบล

๑๔ สพานหัน

๑๕ สำเพ็ง (กงสีล้ง)

๑๖ มาเก๋งอ๋าว (ตรอกเว็จจี๊)

๑๗ ตลาดเข้าสาร

๑๘ ศาลเจ้าเก็งเอี่ยะ (ศาลเจ้าต้นไทร)

๑๙ ศาลเจ้าเก่า

๒๐ เล่งบวยเอี๋ย (ตรอกเจ๊สัวเนี่ยม)

๒๑ ตลาดน้อย

๒๒ เซียนกง (เหนือวัดสำเพ็ง)

๒๓ ศาลเจ้าเนียกง (เหนือวัดสามจีน)

๖

บ่อนเบี้ยนอกพระนครข้างทิศตวันออก ๘ ตำบล

๒๔ บ้านขาตร

๒๕ ริมวัดสระเกษ

๒๖ สวนมลิ

๒๗ ริมวัดสามง่าม

๒๘ บ้านตากแดด (คลองผดุง ใกล้สี่แยกมหานาค)

๒๙ บ้านหัวหมาก (คลองแสนแสบ)

๓๐ ริมวัดบำเพ็ญ (คลองแสนแสบ)

๓๑ คลองจั่น (คลองแสนแสบ)

บ่อนเบี้ยนอกพระนครข้างทิศใต้ ๑๔ ตำบล

๓๒ สพานเหล็ก (สพานดำรงสถิตย์)

๓๓ ริมวัดสามจีน (หัวลำโพง)

๓๔ บ้านทวาย

๓๕ ริมวัดแก้วฟ้า (เชิงสพานพิทยเสถียร)

๓๖ บางรัก

๓๗ ริมวัดทองธรรมชาติ

๓๘ บางน้ำชน

๓๙ ดาวคนอง

๔๐ ท้ายถนนตก

๔๑ บางโคล่

๔๒ บางแจงร้อน

๔๓ บางราชบุรณะ

๔๔ บางขุนเทียร

๔๕ บางเชือกหนัง

บ่อนเบี้ยนอกพระนครข้างทิศตวันตก ๑๓ ตำบล

๔๖ บ้านขมิ้น

๔๗ ริมวัดอรุณ

๔๘ คลองบางกอกใหญ่ (ตลาดพลู)

๔๙ คลองบางกอกน้อย (แพจอดปากคลอง)

๕๐ ริมวัดบุบผาราม

๕๑ น่าเก๋ง (แพจอดใต้วัดกัลยาณมิตร)

๕๒ สพานหก (คลองบางกอกใหญ่)

๕๓ ซินกั๋ง (คลองภาษีเจริญ)

๕๔ บ้านหนองแขม (คลองภาษีเจริญ)

๕๕ บางระมาด

๕๖ ริมวัดไชยพฤกษมาลา

๕๗ บางคูเวียง

บ่อนเบี้ยนอกพระนครข้างด้านเหนือ ๑๐ ตำบล

๕๘ บางยี่ขัน

๕๙ สามเสน

๖๐ บางกระบือ

๖๑ บางโพธิ์

๖๒ สี่แยกบางซื่อ

๖๓ สี่แยกบางเขน

๖๔ บางกรวย

๖๕ ตลาดขวัญ

๖๖ คลองเกร็ด

๖๗ บ้านกระแชง

(๒) เดิมอากรบ่อนเบี้ยผูกเปนแขวง นายอากรจะตั้งบ่อนกี่บ่อน และจะตั้งที่ตำบลไหนในแขวงของตนก็ตั้งได้ตามชอบใจ ที่แก้ใหม่ให้ผูกอากรเปนตำบลแลเฉภาะบ่อนเดียว นายอากรผูกบ่อนตำบลไหนเล่นได้แต่ในบ่อนตำบลนั้น จะไปเล่นเบี้ยนอกบ่อน ฤๅเล่นเปนหลายบ่อนไม่ได้ ฝ่ายข้างราษฎรจะเล่นเบี้ยก็ต้องไปเล่นที่ในบ่อน จะหานายอากรไปติดบ่อนที่บ้านเรือนดังแต่ก่อนไม่ได้ การที่จะกำหนดเขตรแขวงของนายอากรบ่อนเบี้ย ยังคงใช้แต่สำหรับอนุญาตอากรการพนัน ซึ่งยังรวมอยู่กับอากรบ่อนเบี้ยด้วยกัน

๓ แต่ก่อนมานายอากรจะเล่นเบี้ยเวลาใดใดก็เล่นได้ ที่แก้ใหม่ให้เปิดบ่อนเล่นเบี้ยได้แต่เวลาโมงเช้า (๗ ก.ท.) จน ๕ ทุ่ม (๑๑ ล.ท.) ต้องเลิก

๔ ห้ามไม่ให้ราษฎรเล่นถั่วโปกันในเวลานักขัตฤกษ์ตรุษสงกรานต์ดังแต่ก่อน

๕ ห้ามมิให้นายอากรบ่อนเบี้ยทำปี้ใช้ในบ่อน

๖ ห้ามมิให้นายอากรรองทุนให้นักเลงเล่นเบี้ย[๑]

การที่จัดแก้ไขอากรบ่อนเบี้ยเมื่อปีชวด พ.ศ. ๒๔๓๑ ดังกล่าวมาเปนการเปลี่ยนแปลงแต่เฉภาะบ่อนเบี้ยที่ในกรุงเทพ ฯ ส่วนบ่อนเบี้ยตามหัวเมืองทั้งปวงยังให้คงเปนไปตามเดิม เพราะเวลานั้นยังไม่ได้ลงมือจัดการเทศาภิบาลในหัวเมือง และรัฐบาลประสงค์จะทดลองดูเสียชั้นหนึ่งก่อน ว่าเงินอากรบ่อนเบี้ยจะตกสักเท่าใด ถ้าไม่ตกมากเกินประมาณไป ก็จะได้คิดลดบ่อนเบี้ยให้ติดต่อกันไปอีก ครั้นจัดการแก้ไขแล้วเห็นเงินอากรบ่อนเบี้ยไม่ตกมากนัก จึงได้ตกลงเปนยุติว่าต่อไปจะเลิกบ่อนเบี้ยปีละ ๑๐ บ่อนเปนกำหนด

ถึงรัตนโกสินทรศก ๑๐๘ ตรงกับปีฉลู พ.ศ. ๒๔๓๒ โปรดให้ประกาศเลิกบ่อนเบี้ยในจังหวัดกรุงเทพ ฯ อีก ๑๐ ตำบล คือ

๑ ตำบลคอกโค ในบริเวณพระนคร

๒ ตำบลริมวัดบุบผาราม

๓ ตำบลริมวัดทองธรรมชาติ

๔ ตำบลริมวัดบำเพ็ญ

๕ ตำบลบ้านตากแดด

๖ ตำบลบ้านหัวหมาก

---

๑ การห้ามมิให้นายอากรรองทุนให้นักเลงเล่นเบี้ย บางทีจะห้ามมาแต่รัชกาลที่ ๓ แล้ว แต่ไม่ปรากฏกล่าวไว้ที่อื่นจึงลงไว้ตอนนี้.

๗ ตำบลบางกระบือ

๘ ตำบลบ้านหนองแขม

๙ ตำบลบ้านแจงร้อน

๑๐ ตำบลบางโคล่

คงเหลืออำเภอในจังหวัดกรุงเทพ ฯ ในปีฉลู พ.ศ. ๒๔๓๒ รวม ๕๗ ตำบล

ถึงรัตนโกสินทรศก ๑๐๙ ตรงกับปีขาล พ.ศ. ๒๔๓๓ เลิกอำเภอในจังหวัดกรุงเทพ ฯ อีก ๑๐ ตำบล คือ

๑ ตำบลโรงม้า ในบริเวณพระนคร

๒ ตำบลริมวัดราชบุรณะ ในบริเวณพระนคร

๓ ตำบลแพลอยหลังวัดชนะสงคราม ในบริเวณพระนคร

๔ ตำบลบ้านยาตร

๕ ตำบลสวนมลิ

๖ ตำบลศาลเจ้าเนียกง

๗ ตำบลบางน้ำชน

๘ ตำบลดาวคะนอง

๙ ตำบลบางเชือกหนัง

๑๐ ตำบลสี่แยกบางซื่อ

คงเหลืออำเภอในจังหวัดกรุงเทพ ฯ ในปีขาล พ.ศ. ๒๔๓๓ รวม ๔๗ ตำบล

ในรัตนโกสินทรศก ๑๑๐ ตรงกับปีเถาะ พ.ศ. ๒๔๓๔ หาได้เลิกบ่อนเบี้ยไม่ เพราะรัฐบาลกำลังคิดวิธีใหม่ เหตุที่จะคิดวิธีใหม่นั้นเพราะมีนายอากรบ่อนเบี้ยพากันมาร้องต่อเจ้าพนักงานพระคลังว่า บ่อนที่ให้ผูกอยู่ในท้องที่ไม่เหมาะแก่การอากรบ้าง โรงบ่อนเล็กไม่พอแก่การเล่นบ้าง นายอากรจะแก้ไขอย่างใดก็ไม่ได้ ด้วยโรงบ่อนเปนของเชลยศักดิ์ นายอากรเปนแต่เช่าทำอากรไปชั่วปี ๑ ๆ รัฐบาลจึงคิดจะจัดการใหม่ คือจะทำเปนโรงบ่อนของหลวงให้นายอากรเช่า สร้างให้ใหญ่โตมั่นคงพอแก่การ แลเลือกที่สร้างให้เหมาะแก่การอากรให้ทุกแห่ง แต่รัฐบาลคิดเห็นอยู่อีกส่วน ๑ ว่า ถ้าสร้างโรงบ่อนให้ดีขึ้นเช่นนั้น คงจะยั่วให้คนเล่นเบี้ยมากขึ้น รัฐบาลมีประสงค์จะเลิกบ่อนเบี้ย จะกลับไปบำรุงให้ยิ่งเจริญขึ้นก็หาควรไม่ จึงยุติว่าจะสร้างบ่อนหลวงให้มีแต่น้อยบ่อน แล้วเลิกบ่อนอื่นเสียให้หมด ให้เงินอากรที่จะขึ้นทางบ่อนหลวงพอกลบลบกับจำนวนเงินที่จะขาดเพราะเลิกบ่อนอื่น โดยจะขาดก็อย่าให้มากนัก การสร้างบ่อนหลวงต้องทำอยู่ตลอดปีเถาะ พ.ศ. ๒๔๓๔ จึงมิได้เลิกบ่อนด้วยเหตุนี้

ถึงรัตนโกสินทรศก ๑๑๑ ตรงกับปีมะโรง พ.ศ. ๒๔๓๕ จัดการใหม่ดังกล่าวมา เลิกบ่อนบรรดาอยู่ในบริเวณพระนครทั้งหมด แลเลิกบ่อนที่อื่น ๆ ในจังหวัดกรุงเทพ ฯ อีกหลายตำบล รวมจำนวนบ่อนที่เลิกในปีนี้ ๓๑ ตำบล ให้คงเล่นเบี้ยแต่ในบ่อนของหลวง ๑๖ บ่อน คือ

๑ บ่อนสพานหัน (บ่อนหัวเม็ด)

๒ บ่อนท้องสำเพ็ง

๓ บ่อนตลาดน้อย

๔ บ่อนตลาดเข้าสาร

๕ บ่อนสพานเหล็ก

๖ บ่อนเล่งบวยเอี๊ย

๗ บ่อนหัวลำโพง

๘ บ่อนบ้านทวาย

๙ บ่อนบางรัก

๑๐ บ่อนคลองบางกอกใหญ่ (ตลาดพลู)

๑๑ บ่อนบางระมาด

๑๒ บ่อนบ้านขมิ้น

๑๓ บ่อนบางลำภู (ภายหลังเรียกบ่อนตลาดนางเลิ้ง)

๑๔ บ่อนสามเสน

๑๕ บ่อนตลาดขวัญ

๑๖ บ่อนปากเกร็ด

การแก้ไขคราวนี้ นอกจากลดจำนวนบ่อน เติมข้อบังคับห้ามมิให้นายอากรยอมให้เด็กเล่นเบี้ยด้วย

ในระหว่าง ร.ศ. ๑๑๒ จน ร.ศ. ๑๑๖ คือแต่ปีมเสง พ.ศ. ๒๔๓๖ จนปีวอก พ.ศ. ๒๔๓๙ ไม่ได้มีการแก้ไขอากรบ่อนเบี้ย ด้วยรัฐบาลเห็นว่าบ่อนในกรุงเทพ ฯ ได้ลดลงมากแล้ว แต่บ่อนเบี้ยทางหัวเมืองยังไม่ได้จัดการลดหย่อนลงอย่างไรเลย เห็นว่าในชั้นนี้ควรจะจับลดเลิก

ข่อนเบี้ยออกไปถึงหัวเมือง แต่หัวเมืองพึ่งลงมือจัดแก้ไขวิธีปกครอง เมื่อ ร.ศ. ๑๑๒ คือปีมะเส็ง พ.ศ. ๒๔๓๖ จึงต้องรอการเทศาภิบาลให้พอลงระเบียบเรียบร้อยก่อน

อนึ่งในปีมะเส็งนี้กรมหมื่นนราธิปประพันธ์พงศ์ เสด็จออกจากตำแหน่งในกระทรวงพระคลัง เสนาบดีกระทรวงพระคลังต่อมาในระหว่างนั้นรับราชการอยู่ไม่ช้าต้องย้ายไปกระทรวงอื่น จนปีวอก พ.ศ. ๒๓๔๙ ทรงพระกรุณาโปรด ฯ ให้พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นมหิศรราชหฤทัย เป็นเสนาบดีกระทรวงพระคลัง จึงจับจัดการลดข่อนเบี้ยต่อมาอีกตอน ๑

ในรัตนโกสินทรศก ๑๑๖ ตรงกับปีระกา พ.ศ. ๒๔๔๐ อาไศรยเหตุที่ได้รวมเมืองนครเขื่อนขันธ์ เมืองสมุทปราการ เมืองนนทบุรี เมืองประทุมธานี เข้าในเทศาภิบาลมณฑลกรุงเทพ ฯ จึงเลิกข่อนเบี้ยตามหัวเมืองมณฑลกรุงเทพ ฯ ทั้งหมด คงไว้แต่ที่เมืองสมุทปราการข่อน ๑ ที่ปากลัดเมืองนครเขื่อนขันธ์ข่อน ๑ รวมข่อนทั้งมณฑลกรุงเทพ ฯ จึงมีแต่ ๑๘ ข่อนด้วยกัน

ถึงรัตนโกสินทรศก ๑๑๗ ตรงกับปีจอ พ.ศ. ๒๔๔๑ ลงมือเลิกข่อนหัวเมืองแต่ปีนี้ คือ

มณฑลนครศรีธรรมราช เลิกข่อนเบี้ยหมดทั้งมณฑล

มณฑลชุมพร เลิกข่อนเบี้ยหมดทั้งมณฑล

มณฑลกรุงเก่า เดิมมีข่อนเบี้ย ๗๑ ตำบล เลิกเสีย ๒๒ ตำบล คงอยู่ ๔๙ ตำบล

มณฑลนครไชยศรี เดิมมีบ่อนเบี้ย ๑๘ ตำบล เลิกเสีย ๒ ตำบล คงอยู่ ๑๖ ตำบล

มณฑลนครสวรรค์ เดิมมีบ่อนเบี้ย ๒๖ ตำบล เลิกเสีย ๘ ตำบล คงอยู่ ๑๘ ตำบล

มณฑลพิศณุโลก เดิมมีบ่อนเบี้ย ๑๕ ตำบล เลิกเสียตำบล ๑ คงอยู่ ๑๔ ตำบล

มณฑลปราจิณ เดิมมีบ่อนเบี้ย ๓๓ ตำบล เลิกเสีย ๗ ตำบล คงอยู่ ๒๖ ตำบล[๑]

มณฑลนครราชสิมา เดิมมีบ่อนเบี้ย ๑๑ ตำบล เลิกเสีย ๔ ตำบล คงอยู่ ๗ ตำบล

มณฑลจันทบุรี เดิมมีบ่อนเบี้ย ๒๖ ตำบล เลิกเสีย ๒ ตำบล คงอยู่ ๒๔ ตำบล

มณฑลราชบุรี มณฑลภูเก็จ มณฑลบุรพา มณฑลอุดร ๔ มณฑลนี้ยังหาได้ลดไม่

จำนวนบ่อนเบี้ยหัวเมืองที่ได้เลิกเมื่อปีจอ พ.ศ. ๒๔๔๑ รวมเลิก ๒ มณฑล กับบ่อนอีก ๔๖ ตำบล แลจัดการบ่อนหัวเมืองให้เหมือนกรุงเทพ ฯ คือให้เล่นได้แต่ที่ในบ่อนแห่งเดียวเป็นต้น

ถึงรัตนโกสินทร ศก ๑๑๘ ตรงกับปีกุญ พ.ศ. ๒๔๔๒ เลิกบ่อนในกรุงเทพ ฯ ๒ ตำบล คือ บ่อนตลาดเข้าสารตำบล ๑ บ่อนตลาดสำเพ็งตำบล ๑

---

๑ จำนวนบ่อนเบี้ยมีอยู่เดิมในมณฑลนครสวรรค์ มณฑลนครไชยศรี มณฑลพิศณุโลก มณฑลปราจิณ มณฑลจันทบุรี ตามที่ลงไว้ไม่แน่นัก

ถึงรัตนโกสินทรศก ๑๒๑ ตรงกับปีขาล พ.ศ. ๒๔๔๕ ลงมือจัดการแก้ไขอากรการพนัน ซึ่งตั้งขึ้นเมื่อรัชกาลที่ ๔ อากรการพนันนี้เดิมรวมอยู่ในอากรบ่อนเบี้ย คือนายอากรบ่อนเบี้ยเปนผู้เก็บอากรการพนันในแขวงบ่อนเบี้ยของตนด้วย ในรัชกาลที่ ๕ เมื่อทรงแก้ไขลักษณการปกครองพระราชอาณาจักร มีพระราชประสงค์จะเลิกวิธีให้มีผู้รับเหมาผูกขาดไปเก็บภาษีอากรเบียดเบียฬหากำไรจากราษฎร จึงโปรดให้จัดกรมสรรพากรเปนพนักงานเก็บภาษีอากร กรมสรรพากรในเก็บภาษีอากรในมณฑลกรุงเทพ ฯ กรมสรรพากรนอกเก็บภาษีอากรในหัวเมืองมณฑลอื่นทั่วไป แล้วให้ส่งภาษีอากรอันเคยให้มีเจ้าภาษีนายอากรรับผูกขาดมายังกรมสรรพากรเปนอย่าง ๆ โดยลำดับมา ในรัตนโกสินทรศก ๑๒๑ นี้ โปรดให้ยกอากรการพนันตามหัวเมืองมาให้กรมสรรพากรนอกจัดเก็บ แลต่อมาถึงรัตนโกสินทรศก ๑๒๒ โปรดให้ยกอากรการพนันในมณฑลกรุงเทพ ฯ มาให้กรมสรรพากรในเปนพนักงานเก็บ แลโปรดให้แก้ไขวิธีอากรการพนัน คงเก็บเงินอากรแต่การเล่นซึ่งได้เสียกันมาก ๆ เช่นเล่นไพ่เปนต้น ส่วนการเล่นอันเปนเครื่องรื่นเริงสำหรับมหาชน ดังเช่นวิ่งม้า วิ่งวัวคนแลแข่งเรือเปนต้นนั้นทรงพระกรุณาโปรดให้เอาออกจากอากร ปล่อยให้ราษฎรเล่นได้ตามชอบใจหลายอย่าง

ถึงรัตนโกสินทรศก ๑๒๒ ตรงกับปีเถาะ พ.ศ. ๒๔๔๖ ต้องกลับตั้งบ่อนเบี้ยขึ้นในมณฑลนครศรีธรรมราชกับมณฑลชุมพรอีก แต่ให้แก้ลักษณบ่อนเบี้ยในมณฑลภูเก็จ อันยังมิได้ลดหย่อนมาแต่ก่อนให้

เปนแบบเดียวกันทั้ง ๓ มณฑล เหตุที่จะต้องกลับตั้งบ่อนเบี้ยแลจัดการแก้ไขดังกล่าวมานี้ เกิดแต่เรื่องพวกจีนกุลีที่ทำการขุดแร่หาแร่อยู่ตามเหมืองในมณฑลทั้ง ๓ นั้น แต่ก่อนมาเวลาว่างการเคยเล่นเบี้ยเปนการรื่นเริงสำหรับแก้รำคาญ ครั้นห้ามเล่นเบี้ยเสียพวกจีนกุลีก็พากันรวนเรไม่อยากจะอยู่ทำเหมืองสินค้าดีบุกตกต่ำไป จึงโปรดให้จัดการใหม่ คือ ให้มีบ่อนเบี้ยแต่เฉภาะตำบลที่มีจีนกุลีอยู่ทำเหมืองมาก ๆ มิให้มีบ่อนในที่อื่นนอกจากนั้น แลให้เล่นเบี้ยได้แต่จีน นอกจากจีนมิให้ใครเล่นทั้ง ๓ มณฑล แต่ผ่อนให้เล่นอย่างนี้เพียง ๒ ปี ต่อมาเทศาภิบาลคิดหาการเล่นอย่างอื่นมีต่อแต้มแลไพ่ผ่องเปนต้นให้จีนกุลีเล่นแทนถั่วโปได้ ก็เลิกบ่อนเบี้ยอีก

ถึงรัตนโกสินทรศก ๑๒๔ ตรงกับปีมะเสง พ.ศ. ๒๔๔๘ จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้เลิกบ่อนเบี้ยตามหัวเมืองอีก ให้เลิกหมดทีเดียว ๗ มณฑล ลดบ่อนเบี้ยลง ๔ มณฑล คือ

มณฑลภูเก็จ	เลิกหมดทั้งมณฑล
มณฑลนครศรีธรรมราช	เลิกหมดทั้งมณฑล
มณฑลชุมพร (คือมณฑลสุราษฎร์)	เลิกหมดทั้งมณฑล
มณฑลพิศณุโลก	เลิกหมดทั้งมณฑล
มณฑลจันทบุรี	เลิกหมดทั้งมณฑล
มณฑลบุรพา	เลิกหมดทั้งมณฑล
มณฑลอุดร	เลิกหมดทั้งมณฑล
มณฑลกรุงเก่า	เลิก ๒๒ ตำบล

มณฑลนครไชยศรี เลิก ๕ ตำบล

มณฑลราชบุรี เลิก ๗ ตำบล

มณฑลปราจิณบุรี เลิก ๑๐ ตำบล

ในมณฑลกรุงเทพ ฯ ก็โปรดให้เลิกบ่อนเบี้ยในปีมะเสงนั้นอีก ๕ บ่อน คือ

๑. บ่อนบางระมาด

๒. บ่อนตลาดขวัญ

๓. บ่อนปากเกร็ด

๔. บ่อนปากลัด

๕. บ่อนเมืองสมุทปราการ

ยังคงเหลือบ่อนเบี้ยในมณฑลกรุงเทพ ฯ ๑๓ บ่อน หัวเมืองยังมีบ่อนเบี้ยอยู่ ๔ มณฑล เป่นจำนวนบ่อนเบี้ยหัวเมืองเหลืออยู่หมดด้วยกัน ๒๒ บ่อน

ถึงรัตนโกสินทรศก ๑๒๕ ตรงกับปีมะเมีย พ.ศ. ๒๔๔๙ โปรดให้เลิกบ่อนเบี้ยที่ยังมีอยู่ในหัวเมืองหมดทุกมณฑล คงเหลือบ่อนเบี้ยแต่ในจังหวัดกรุงเทพ ฯ ๑๓ บ่อน เพราะฉนั้นเป่นอันหมดสิ้นบ่อนเบี้ยในหัวเมืองแต่ปีมะเมีย พ.ศ. ๒๔๔๙ มา

ถึงตอนนี้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้พระเจ้าลูกยาเธอ กรมหมื่นจันทบุรีนฤนารถ เป่นเสนาบดีกระทรวงพระคลัง ฯ

ถึงรัตนโกสินทรศก ๑๒๙ ตรงกับปีจอ พ.ศ. ๒๔๕๓ เป่นปีที่สุดในรัชกาลที่ ๕ บ่อนเบี้ยซึ่งยังเหลืออยู่แต่ในกรุงเทพ ฯ ๑๑ ตำบลนั้น โปรด

ให้เลิกบ่อนเบี้ยที่บ้านขมิ้นตำบล ๑ กับบ่อนเบี้ยที่บ้านทวายตำบล ๑ รวมเปน ๒ บ่อน ยังเหลือบ่อนเบี้ยมีต่อมาในรัชกาลปัตยุบันนี้ ๙ บ่อน

ในรัชกาลปัตยุบันนี้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้คงจัดการที่เลิกบ่อนเบี้ยต่อมา

ในรัตนโกสินทรศก ๑๓๐ ตรงกับปีกุญ พ.ศ. ๒๔๕๔ ทรงพระกรุณาโปรด ฯ ให้เลิกบ่อนเบี้ยที่ตลาดน้อยบ่อน ๑ กับบ่อนเบี้ยที่คลองบางกอกใหญ่บ่อน ๑ รวมเปน ๒ ตำบล ถึงปีชวด พ.ศ. ๒๔๕๕ โปรดให้เลิกบ่อนเบี้ยที่สามเสนบ่อน ๑ กับบ่อนเบี้ยที่สพานหันอีกบ่อน ๑ รวมเปน ๒ ตำบล จึงเหลือบ่อนเบี้ยต่อมาแต่ ๕ ตำบล คือ

๑. บ่อนบางรัก

๒. บ่อนหัวลำโพง

๓. บ่อนเล่งบวยเอี๊ย

๔. บ่อนสพานเหล็ก

๕. บ่อนตลาดนางเลิ้ง

ในระหว่างปีขาล พ.ศ. ๒๔๕๗ จนปีมโรง พ.ศ. ๒๔๕๙ หาได้เลิกบ่อนเบี้ยไม่ เพราะทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้กระทรวงพระคลังเตรียมการที่จะเลิกหวยแลบ่อนเบี้ยให้หมดไปด้วยกัน จำนวนเงินหลวงจะต้องขาดถึงปีละ ๖,๗๕๕,๒๗๖ บาท จำต้องรวมเงินเหลือจ่ายประจำปีเตรียมไว้ทดแทนเงินที่จะตก จนกว่าผลประโยชน์แผ่นดินจะเจริญขึ้นในทางอื่น จึงต้องรอมาจนปีมโรง พ.ศ. ๒๔๕๙ จึงทรงพระกรุณาโปรด ฯ ให้เลิกหวย เลิกหวยแล้วปี ๑ ก็ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้เลิก

บ่อนเบี้ยพร้อมกันหมดทั้ง ๕ ตำบล แลทรงตั้งพระราชบัญญัติ ห้ามมิให้ใครเล่นหวยเล่นถั่วโปในพระราชอาณาจักรต่อไปเป่นอันขาด

อากรบ่อนเบี้ยมีมาในเมืองไทย ตั้งแต่แรกตั้งขึ้นจนกระทั่งเลิก ถ้าจะประมาณเวลาก็ราวสัก ๒๐๐ ปี เงินอากรได้เป่นของหลวงอย่างสูงที่สุดเคยได้ในรัชกาลที่ ๕ ถึงปีละ ๖,๘๗๙,๕๒๖ บาท แต่ก็ไม่เป่นเหตุซึ่งจะเปลี่ยนแปลงกระแสพระราชดำริห์ที่จะเลิกบ่อนเบี้ยทั้งปวงเสีย โดยมีพระราชประสงค์จะให้ไพร่บ้านพลเมืองได้เงินไว้ประกอบการทำมาหาเลี้ยงชีพให้เป่นประโยชน์แก่ตน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจึงทรงพระกรุณาโปรด ฯ ให้ลดจำนวนบ่อนเบี้ยโดยลำดับมาทั้ง ๒ รัชกาลยอมให้เงินอากรตกต่ำลงโดยลำดับมา จนคงอยู่เพียง ๒,๘๘๖,๔๓๑ บาทในปีที่สุดซึ่งมีบ่อนเบี้ย ก็ทรงสละขาดพระราชทานแก่ไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินโดยพระมหากรุณา อากรบ่อนเบี้ยจึงได้เลิกหมดสิ้นกรุงสยามเมื่อวันที่ ๑ เมษายน ปีมเสง พระพุทธศักราช ๒๔๖๐ ด้วยประการฉนี้แล

ตำนานหวย

ว่าด้วยเหตุที่จะเกิดเล่นหวยในเมืองไทย

วิธีเล่นหวยเกิดขึ้นในเมืองจีนดังกล่าวมาข้างต้น เกิดขึ้นแล้วไม่ช้าก็เข้ามาถึงเมืองไทย เรื่องมูลเหตุที่จะตั้งอากรหวยขึ้นในเมืองไทย มีในพระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงไว้ดังนี้ ว่า "เมื่อครั้งแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อปีเถาะ (พ.ศ. ๒๓๗๔) น้ำมาก เมื่อปีมะโรง (พ.ศ. ๒๓๗๕) น้ำน้อยเข้าแพง ต้องซื้อเข้าต่างประเทศเข้ามาจ่ายขาย คนก็ไม่มีเงินจะซื้อเข้ากิน ต้องมารับจ้างทำงานคิดเอาเข้าเปนค่าจ้าง เจ้าภาษีนายอากรก็ไม่มีเงินจะส่ง ต้องเอาสินค้าใช้ค่าเงินหลวง ที่สุดจนจีนผูกปี้ก็ไม่มีเงินจะให้ ต้องเข้ามารับทำงานในกรุง ฯ จึ่งทรงพระราชดำริห์แคลงไปว่า เงินตราบัว เงินตราครุฑ เงินตราปราสาท[๑] ได้ทำใช้ออกไปก็มาก หายไปเสียหมด ทรงสงไสยว่าคนจะเอาเงินไปซื้อฝิ่นมาเก็บไว้ขายในนี้ จึ่งโปรดให้จับฝิ่นเผาฝิ่นเสียเปนอันมาก ตัวเงินก็ไม่มีขึ้นมา แลจีนหงพระศรีไชยบาน[๒] จึ่งกราบทูลว่า เงินนั้นตกไปอยู่ที่ราษฎรเก็บฝังดินไว้มากไม่เอาออกใช้ ถ้าอย่างนี้ที่เมืองจีนตั้งหวยขึ้นจึงมีเงินมา จึ่งโปรดให้จีนหงตั้งหวยขึ้น" ดังนี้ แลมีในจดหมายเหตุอีก[๓] แห่ง ๑ ว่าเจ๊สัวหง

---

๑ คือเงินบาทพดด้วงที่ทำเมื่อในรัชกาลที่ ๑ รัชกาลที่ ๒ แลรัชกาลที่ ๓

๒ ตำแหน่งเปนนายอากรสุรา เรียกกันว่า เจ๊สัวหง

๓ นายถล่ำกล่าวไว้ในกลอนเพลงยาวกำเนิดหวย

แรกออกหวยเมื่อเดือนยี่ ปีมแม ก็ต้องด้วยกระแสพระราชนิพนธ์ จึงยุติได้เปนแน่ว่า การเล่นหวยแรกมีขึ้นในเมืองไทยในรัชกาลที่ ๓ เมื่อปีมแม จุลศักราช ๑๑๙๗ ตรงกับ พ.ศ. ๒๓๗๘ ปี

เรื่องตำนานของการอากรหวย เล่ากันมาว่าเมื่อแรกเจ๊สัวหงทำอากรนั้น โรงหวยตั้งอยู่ในกำแพงเมืองใกล้สพานหัน แล้วเลื่อนมาอยู่ที่น่าวังบูรพาภิรมย์เดี๋ยวนี้ โรงหวยอยู่ตรงที่ว่านี้ตลอดมาจนในรัชกาลที่ ๕ เกิดไฟไหม้เมื่อปีวอก พ.ศ. ๒๔๑๕ จึงย้ายโรงหวยมาอยู่ที่ริมสพานข้ามคลองหลอดเหนือประตูสามยอด ตลอดจนกระทั่งเลิกอากรหวยในรัชกาลปัตยุบันนี้

เจ๊สัวหงออกหวยเวลาเช้าวันละครั้ง ต่อมาไม่ช้าพระศรีวิโรจน์ คิดเห็นเจ๊สัวหงมีกำไร จึงกราบบังคมทูลขอตั้งหวยอีกโรง ๑ โรงหวยของพระศรีวิโรจน์อยู่ทางบางลำภู ออกหวยเวลาค่ำวันละครั้ง หวยจึงมีเปน ๒ โรง เรียกกันว่าโรงเช้าโรง ๑ โรงค่ำโรง ๑ ต่อมาหวยโรงพระศรีวิโรจน์ ทำการไม่เรียบร้อย ที่สุดอากรหวยจึงไปรวมอยู่ที่โรงเจ๊สัวหงแห่งเดียว เปนต้นเหตุที่จะออกหวยเปน ๒ เวลา แลคงเรียกตามมูลเหตุเดิมว่า หวยโรงเช้าเวลา ๑ หวยโรงค่ำเวลา ๑ มาจนกระทั่งเลิกอากรหวย เงินอากรหวยนั้นได้ยินว่าเมื่อแรกตั้งอากรหวยในรัชกาลที่ ๓ เงินอากรราวปีละ ๒๐,๐๐๐ บาท เจ๊สัวหงจะได้ทำอยู่กี่ปีแลผู้ใดจะได้ทำต่อมาหาทราบไม่ ปรากฏแต่ว่าต่อมาจัดเปนอากรให้ว่าประมูลกันคราวละปีเหมือนกับอากรบ่อนเบี้ย แลผู้ที่ได้เปนนายอากรหวย

มีบันดาศักดิ์เปนที่ขุนบานเบิกบุรีรัตน คนทั้งหลายจึงได้พากันเรียกนายอากรหวยว่า "ขุนบาล[๑]" เหมือนอย่างเรียกนายอากรบ่อนเบี้ยว่า "ขุนพัฒน์" ฉนั้น เมื่อการออกหวยมีการประมูลกันเปนอากร เงินหลวงก็เพิ่มทวีขึ้นโดยลำดับมา

เมื่อในรัชกาลที่ ๔ มีผู้ขอผูกอากรหวยออกไปตั้งที่เมืองเพ็ชรบุรีอีกแห่ง ๑ แลที่กรุงเก่าอีกแห่ง ๑ แต่เล่นอยู่ได้ไม่ช้า พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จไปประพาศ ทรงสังเกตเห็นราษฎรพากันยากจนลงไป จึงโปรดให้เลิกหวยที่เมืองเพ็ชรบุรีแลที่กรุงเก่าเสีย แต่นั้นรัฐบาลก็มิได้ยอมอนุญาตให้เล่นหวยในหัวเมืองอีก ต่อมาหวยจึงมีแต่ที่ในกรุงเทพ ฯ แห่งเดียว

ว่าด้วยลักษณหวยที่แรกเล่นในเมืองไทย

ตามที่ได้ความในหนังสือซ๊อยัง ว่าแรกจะเกิดหวยขึ้นในเมืองจีนมีผู้เอาชื่อคนมาตั้งเปนตัวหวย ๓๔ ตัว ดังกล่าวมาข้างต้นนั้น ครั้นต่อมามีผู้คิดเพิ่มเติมหวยขึ้นอีก ๒ ตัว เมื่อแรกหวยมีเข้ามาในเมืองไทยจึงมีจำนวนหวยเปน ๓๖ ตัวด้วยกัน แลหวย ๓๖ ตัวนั้น ในเมืองจีนเขาเรียกตามชื่อคนที่สมมตเอามาเปนตัวหวย ที่โรงหวยทำเปนฉากเขียนเครื่องหมายไว้หลายอย่าง เพื่อจะให้คนแทงรู้จักตัวหวย คือ

เขียนภาพรูปคนซึ่งสมมตเปนตัวหวยอย่าง ๑

เขียนหนังสือจีนกำกับรูปภาพ บอกชื่อคนที่เปนตัวหวยอย่าง ๑

---

[๑] ชื่อขุนบานเบิกบุรีรัตน ดูทำนองเปนชื่อคิดในรัชกาลที่ ๔

เขียนรูปสัตว์อันสมมตว่าเปนชาติก่อนของคนที่เปนตัวหวยกำกับไว้ให้เปนที่สังเกตด้วยอีกอย่าง ๑

แต่เมื่อเอาหวยเข้ามาเล่นในเมืองไทย ไทยอ่านหนังสือจีนไม่ออกแลพูดภาษาจีนไม่ได้ เห็นแต่ฉากรูปหวยก็รู้ไม่ได้ว่าเปนตัวไหน ๆ เจ้าสัวหงจึงคิดอ่านเอาตัวอักษรไทยเข้าหมายกำกับ เพื่อให้ไทยรู้จักตัวหวย ดังนี้ คือ

อักษร ก หมายตัวอุปราช ชื่อสามหวย ชาติเปนชนี

อักษร ข หมายตัวนายทหาร ชื่องวยโป๊ ชาติเปนเต่า

อักษร ฃ หมายตัวขุนนางผู้ใหญ่ที่จอหงวน ชื่อเจียมกวย ชาติเปนปลา

อักษร ค หมายตัวผู้หญิงชาวตลาดสองคน ชื่อหะตั๋ง ชาติเปนหอยแครง

อักษร ฅ หมายตัวภรรยาเจ้าเมืองชื่อเม่งจูชาติเปนปลาตะเพียน

อักษร ฆ หมายตัวหลวงจีน ชื่อยิดซัว ชาติเปนไก่

อักษร ง หมายตัวนายทหารโจร ชื่อจีเกา ชาติเปนสิงโต

อักษร จ หมายตัวนางชี ชื่ออันสือ ชาติเปนแมวป่า

อักษร ฉ หมายตัวคนฆ่าหมูขาย ชื่อจิติด ชาติเปนแมวลาย

อักษร ช หมายตัวพลเมือง ชื่อฮกซุน ชาติเปนสุนักข์

อักษร ซ หมายตัวคนโซ ชื่อแซหงวน ชาติเปนไก่

อักษร ฌ หมายตัวขุนนาง ชื่อฮวยกัว ชาติเปนไก่ฟ้า

อักษร ญ หมายตัวคนใช้ของเจ้าเมือง ชื่อย่องเซ็ง ชาติเปนห่าน

อักษร ด หมายตัวหลวงจีนเปนที่ปฤกษา ชื่อกวางเหม็ง ชาติเปนม้า

อักษร ต หมายตัวคนแจวเรือจ้าง ชื่อบีคติด ชาติเปนหมู

อักษร ถ หมายตัวขุนนาง ชื่อพันกุ้ย ชาติเปนหอยสังข์

อักษร ท หมายตัวนางงาม ชื่อเซี่ยงเจี่ยว ชาติเปนนกอีแอ่น

อักษร ธ หมายตัวเจ้าเมือง ชื่อไท้เผง ชาติเปนมังกร

อักษร น หมายตัวหลวงจีน ชื่อเทียนสิน ชาติเปนปู

อักษร บ หมายตัวหลวงจีน ชื่อแจหลี ชาติเปนตะพาบน้ำ

อักษร ป หมายตัวพลเมือง ชื่อกังสือ ชาติเปนงู

อักษร ผ หมายตัวคนตกเบ็ด ชื่ออิวหลี ชาติเปนเหยี่ยว

อักษร ฝ หมายตัวคนโซ ชื่อง่วนกุ้ย ชาติเปนกุ้งฝอย

อักษร พ หมายตัวคนโซ ชื่อกิดยื่น ชาติเปนแกะ

อักษร ฟ หมายตัวลูกเขยเจ้าเมือง ชื่อเกากัว ชาติเปนกา

อักษร ภ หมายตัวโจรที่เปนแม่ทัพ ชื่อคุนซัว ชาติเปนเสือ

อักษร ม หมายตัวขุนนางนายทหาร ชื่อหันหุน ชาติเปนควาย

อักษร ย หมายตัวขุนนาง ชื่อฮ่องซุน ชาติเปนนกยูง

อักษร ร หมายตัวน้องสาวเจ้าเมือง ชื่อกินเง็ก ชาติเปนผีเสื้อ

อักษร ล หมายตัวหลวงจีน ชื่อเทียนเหลียง ชาติเปนปลาไหล

อักษร ว หมายตัวหลวงจีน ชื่อแซหุน ชาติเปนนกกระสา

อักษร ส หมายตัวขุนนาง ชื่อฮะไฮ้ ชาติเปนกบ

อักษร ห หมายตัวคนขายถ่าน ชื่อบ้องหลิม ชาติเปนผึ้ง

อักษร ฬ หมายตัวคนโซ ชื่อง่วนกิด ชาติเปนเนื้อทราย

อักษร อ หมายตัวนักเรียน ชื่อข้วนกิ่ม ชาติเปนงูดิน

อักษร ฮ หมายตัวขุนนางนายทหารรักษาด่าน ชื่อเจี๊ยสูน ชาติเปนหมูป่า

เพราะเหตุที่เอาอักษรไทยเข้ากำกับดังนี้ รัฐบาลจึงเรียกว่า "อากรหวย ก.ข." แลพวกไทยที่เล่นหวยจึงมักเรียกตัวหวยด้วยชื่อตัวอักษรแลชื่อจีนกำกับกัน ดังเช่นว่า "กอสามหวย ข้อง่วยโป๊ สอฮะไฮ้" เปนต้น บางตัวก็เอาคำไทยใช้แทนชื่อจีน เช่นว่า "จอหลวงชิ ฉอขายหมู ตอเรือจ้าง" บางตัวก็เอาภาษาไทยเข้าแทนทีเดียว ดังเช่น "ผอผี ฝอฝน ฟอไฟ" ฉนี้ก็มี แต่ส่วนจีน ถึงจีนในเมืองนี้เขาเรียกชื่อตัวหวยแต่ตามภาษาจีนว่า "สามหวย" แล "ง่วยโป๊" เปนต้น หาได้เรียกตัวอักษรไทยด้วยไม่ ได้ยินว่าเมื่อจีนเอาหวยเข้าไปตั้งเล่นในกรุงกัมพูชา ไม่ได้เอาอักษรเขมรเข้ากำกับตัวหวยอย่างในเมืองไทย เอารูปสัตว์ชาติหวยออกเปนตัวหวยให้แทง ท่านองเขมรก็เห็นจะเรียกชื่อตัวหวยตามชื่อสัตว์นั้น ๆ ในภาษาเขมร แต่ส่วนจีนในเมืองเขมรก็เรียกชื่อหวยตามภาษาจีนเหมือนกับที่อื่น

ได้ยินเล่ากันมาว่า หวยครั้งเจ๊สัวหงนั้น เขียนฉากรูปตัวหวยมีเครื่องหมายพร้อมทุกอย่างแขวนไว้ให้คนดูชุด ๑ แลมีป้ายตัวหวยสำหรับออก ทำเปนป้ายย่อม ๆ เขียนแต่ชื่อหวยด้วยอักษรจีน แลเขียนอักษรไทยที่หมายตัวหวยไว้ในป้ายนั้น เอาเก็บซ้อนไว้ในห้องข้างในโรงอีกชุด ๑ ถึงเวลาจะให้คนแทงหวย เจ๊สัวหงก็เลือกป้าย

ใส่ถุงมาแขวนป้าย ๑ ใครจะแทงหวยต้องไปแทงที่โรงหวย กำหนดให้แทงได้ตัวละบาท ๑ เปนอย่างมาก มีเสมียนนั่งคอยอยู่น่าโรง ใครจะแทงตัวไหนเท่าไรก็ไปบอกเสมียน เสมียนรับเงินไว้แล้วเขียนโพยหวยให้เปนสำคัญแก่ผู้แทง ว่าได้แทงตัวนั้น ๆ เท่านั้น ๆ ครั้นแทงกันเสร็จแล้ว ได้เวลาเจ้าสัวหงก็ออกมาชักป้ายตัวหวยออกจากถุงให้คนรู้ว่าหวยออกตัวไหน ถ้าใครแทงถูกก็เอาโพยไปขึ้นเอาเงินที่เสมียนใช้ให้ ๓๐ ต่อ แต่ไม่คืนทุนเดิมให้ เพราะฉนั้นผู้ที่ถูกคงได้แต่ ๒๙ ต่อ ส่วนผู้ที่แทงผิดนายอากรก็เอาเงินเสียหมด

กล่าวกันว่าครั้งเมื่อคนยังต้องไปแทงหวยถึงที่โรงหวยนั้น ถึงเวลาแทงหวยมีคนไปประชุมกันอยู่ที่น่าโรงหวยวันละมาก ๆ มักมีคนร้องขอให้นายอากรบอกเค้าเงื่อนบ้าง ว่าเอาหวยตัวไหนออก นายอากรจะเอาใจคนแทงจึงบอกใบ้พรางให้คิดบ้าง ก็ถูกใจคนแทง ทีหลังมาถ้านายอากรไม่บอกใบ้ให้ คนก็ไม่พอใจ นายอากรจึงต้องหาคนไว้สำหรับคิดใบ้บอกคนแทงทุก ๆ วัน จนเลยเปนประเพณีมา แต่ผู้ที่คิดใบ้ก็หารู้ว่านายอากรจะออกหวยตัวไหนไม่ จึงกลายเป่นแต่ใบ้สำหรับลวงคนแทงเท่านั้น

อนึ่งเมื่อแรกเอาหวยมาเล่นในเมืองนี้ เล่นเต็มตามแบบจีนคือในหวย ๓๖ ตัวนั้น ถ้าออกตัวใดแล้ว ต้องเว้นหวยตัวนั้นแลตัวอื่นที่มีชื่อพ้องกันเสีย ๓ วัน จึงจะเอากลับมาออกได้อีก จะยกตัวอย่างดังออกตัว ข. แจหลีแล้ว ต้องเว้นตัว ข. แจหลี ตัว ผ. เอี๋ยวหลี จะออกภายใน ๓ วันไม่ได้ฉนี้เปนต้น เล่ากันว่าเมื่อหวยยังมี ๒ โรง เจ้าสัวหงออกตัว ง.

จิ๋เกา มีคนแทงไม่ยอมให้เงิน ทำนองจะหาว่าเปนตัวพ้องกับ ฟ. เกากัว ฤๅ ฉ. จิ๋ติด ที่ได้ออกแล้วฤๅอย่างไรอย่างหนึ่ง เกิดวิวาทถึงจะตีรันฟันแทงกันครั้ง ๑ ฝ่ายข้างโรงพระศรีวิโรจน์ก็เกิดเหตุด้วยเรื่องออกตัว ธ. ไท้เผงครั้ง ๑ แต่จะเปนเหตุอย่างไรหาปรากฏไม่ ถึงรัฐบาลต้องว่ากล่าวจึงตกลงลดตัวหวยเสีย ๒ ตัว คงให้มีแต่ ๓๔ ตัว แต่ยอมให้ออกติดต่อกันได้ ไม่ต้องเว้น ๓ วันตามแบบจีน จึงได้ยกตัว ง. จิ๋เกา แลตัว ธ. ไท้เผง อันเปนตัวเกิดความเสีย ไม่ได้ออกแต่นั้นมา

ลักษณหวยเมื่อแรกตั้ง ได้ความดังกล่าวมานี้ ครั้นล่วงเวลามาเมื่อคนชอบเล่นมากขึ้น แลประมูลเงินอากรมากขึ้น นายอากรขอขยายการให้คนแทงหวยได้สดวกขึ้นกว่าแต่ก่อน จึงได้เกิดมีเสมียนหวยเที่ยวตั้งร้านรับแทงหวยในที่อื่น ๆ แล้วเกิดจัดแขวงหวย มีผู้รับช่วงไปเที่ยวตั้งร้านให้ราษฎรแทงหวยทั่วทุกตำบลในจังหวัดกรุงเทพ ฯ การอากรหวยก็ค่อยขยายรูปโดยลำดับมา จนลักษณการอากรหวยเปนเช่นปรากฏในชั้นหลัง ดังจะกล่าวต่อไปนี้

ว่าด้วยลักษณอากรหวย

อากรหวยผิดกับอากรอื่นเปนข้อสำคัญในเบื้องต้นที่อากรหวยต้องว่าประมูลที่หลังภาษีอากรอย่างอื่น ๆ หมด มักจะตกลงรู้ว่าใครจะเปนนายอากรก่อนขึ้นปีใหม่เพียง ๒ วันเท่านั้น เพราะถ้าตกลงก่อนหลายวันนัก นายอากรเก่ากลัวคนในโรงหวยจะเอาใจออกหาก ไปเข้า

กับนายอากรใหม่ บอกเค้าเงื่อนให้แทงหวยถูก จึงต้องว่าอากรหวยทีหลังอากรอื่น

อนึ่งการออกหวยมีทางเสียที่ต้องระวังมากกว่าทำบ่อนเบี้ยหลายอย่างด้วยลักษณการเล่นพนันที่มีเจ้ามือ ผิดกันเปน ๒ ชนิด ชนิด ๑ เจ้ามือไม่สามารถจะรู้ผลได้ก่อน ดังเช่นถั่วก็ดีฤๅโปก็ดี เจ้ามือไม่สามารถจะรู้ฤๅกำหนดล่วงน่าได้ว่าจะออกแต้มใด การเล่นชนิดนี้ที่จะได้เสียแล้วแต่ลักษณของการเล่นนั้นประกอบด้วยโชคไชยทั้ง ๒ สถาน แต่การเล่นอีกชนิด ๑ เจ้ามืออาจกำหนดได้ก่อนว่าจะให้ออกแต้มใด เล่ากันมาแต่ก่อนว่าการเล่นโปปั่นชั้นเดิมเจ้ามือก็ดูลิ้นโปรู้ก่อนว่าประตูออกจะอยู่ด้านไหน ทีหลังมีนักเลงฉลาดขึ้น เวลาปั่นโปทำขยับจะแทงด้านนั้นแล้วด้านนี้ สังเกตดูสีหน้าเจ้ามือไปด้วย ว่าจะพอใจฤๅไม่พอใจ โดยกระบวนนี้แทงโปถูกไม่ใคร่พลาด จนบางคนชื่อเสียงเลื่องฦๅถึงขุนพัฒน์กลัวไม่อยากจะเล่นด้วย ถ้าผู้นั้นเข้าไปบ่อนไหนเบ่นบ่อนพอดีพอร้ายนายบ่อนก็นับเงินสิบบาทสามตำลึงใส่พานยื่นให้เปนของกำนัน ขออย่าให้ผู้นั้นเล่นโป ทีหลังมามีจีนเจ้าความคิดรู้อุบายของผู้แทงจึงคิดแก้คราวนี้เอาลิ้นใส่โปไม่ให้ตัวของตัวเองรู้ว่าแต้มออกอยู่ด้านไหน เอาออกมาให้แทงก็กินผู้ชำนาญหมดพวก ด้วยผู้ชำนาญหมดที่สังเกต แต่นั้นมาพวกทำโปปั่นก็เอาอย่างกัน หลับหูหลับตาเอาลิ้นใส่โปออกไปให้นักเลงแทง โปปั่นจึงกลายเปนได้เสียโดยลักษณแลโชคไชยเหมือนกับโปกำแลถั่วใหญ่ ส่วนหวยนั้นขุนบานต้องเลือกตัวออก รู้ว่าจะออกตัวไหนก่อนทุกคราว ถึงนักเลงจะเข้ามาจ้องสังเกตดูหน้าขุนบานไม่ได้

อย่างวิธีแทงโปปั่นที่ว่ามาก็ดี นักเลงยังมีวิธีคิดยิดต๊อก คือ วันไหนหวยออกตัวไหนจดไว้ทุก ๆ วัน เมื่อหลายวันเข้าตรวจพิเคราะห์ดูลำดับตัวหวยที่ออก มักจับวิถีจิตรของขุนบานได้ว่าชอบเลือกตัวหวยอย่างไร คือออกตัว ๑ แล้วมักเลือกข้ามลำดับไปกี่ตัว ฤๅมักเว้นเสียกี่วันจึงออกตัวเดิมอิกครั้ง ๑ ดังนี้เปนต้น เมื่อจับวิถีจิตรของขุนบานได้ก็อาจจะแทงถูกได้มาก ๆ เพราะหวยมีปะตูกินมากกว่าถั่วโปก็จริง แต่มีปะตูถูกมากกว่าเหมือนกัน เปนต้นว่าโดยจะแทงสัก ๑๐ ตัว ถ้าถูกตัว ๑ ก็ยังได้กำไรมาก พวกนักเลงจึงชอบเล่นกันมาก แลนักเลงที่เล่นหวยกับนักเลงที่เล่นเบี้ยก็ผิดกัน การเล่นเบี้ยต้องไปเล่นถึงบ่อน เพราะฉนั้นนักเลงที่เล่นเบี้ยมักจะเปนแต่คนชั้นต่ำ ส่วนนักเลงเล่นหวย อยู่ที่ไหน ๆ แม้ที่สุดอยู่ในมุ้งม่านบ้านช่องไม่ต้องให้ปรากฏตัวก็เล่นได้ มักเปนคนชั้นสูงขึ้นมา จึงมีคนเจ้าความคิดที่จะคอยต่อสู้ขุนบานมากกว่าพวกที่จะต่อสู้ขุนพัฒน์หลายเท่า เปนนายอากรหวยจึงต้องระวังมิให้วพริบยิ่งกว่าการพนันอย่างอื่น ๆ ข้าพเจ้าได้เคยถามพวกออกหวยว่าเหตุไรจึงไม่หลับตาออกหวยเสียเหมือนอย่างพวกออกโปปั่นข้าง เขาตอบว่าทำอย่างนั้นไม่ได้ ด้วยเงินเดิมพันที่ได้จากพวกหลับตาแทง ฤๅแทงตามลัทธิที่เชื่อผีสาง น้อยกว่าเดิมพันที่ได้จากจำพวกที่แทงดักใจขุนบาน ถ้าไม่ให้ดักใจขุนบานได้ เดิมพันก็คงตกมแก ขุนบานจะใช้เงินอากรไม่ไหว จึงจำต้องล่อให้คนดักทายใจใช้ระวังยักย้ายถ่ายเทหาช่องทางตรวจวิถีจิตรของคนแทง คอยหลีกเลี่ยงอย่าให้เสียทีคนแทงได้ การ

ทำอากรหวยยากกว่าภาษีอากรอย่างอื่นด้วยเหตุดังที่กล่าวมานี้ วิธีขุนบาน จัดการอากรหวยอย่างไรจะอธิบายต่อไป[๑]

๑ ว่าด้วยจัดแขวงหวย

เมื่อผู้ใดได้เปนนายอากรหวย ในชั้นแรกเปนแต่เอาพวกพ้องไป กำกับตรวจตราการในโรงหวย กับเปลี่ยนย้ายตัวหวยแลเปลี่ยนกลอง สัญญาใบ ๑ (เหตุใดย้ายตัวหวยกับกลองสัญญาจึงเปนของสำหรับตัวผู้เปนนายอากรก็หาทราบไม่) แต่การอื่นยังต้องอาไศรยคนเดิมครั้งนายอากรคนเก่าทั้งนั้น เพราะอากรหวยตกลงต่อวันจวนสิ้นปีไม่มีเวลาพอจะตระเตรียมตัวด้วยเหตุดังกล่าวมาแล้ว ต่อเมื่อนายอากรใหม่เข้าทำการแล้วจึงตั้งต้นจัดการอากรปีของตน เริ่มด้วยออกประกาศกำหนดวันนัดประมูลแขวงหวยก่อนอย่างอื่น

แขวงหวยจัดเปน ๒ อย่าง เรียกว่าแขวงในกรุง ฯ คือแขวงท้องที่ใกล้ ไปมาถึงโรงหวยได้ทุกวันนั้นอย่าง ๑ เรียกว่าแขวงหัวเมือง คือแขวงท้องที่ไกล จะไปมากับโรงหวยไม่ได้ทุกวันนั้นอย่าง ๑ แต่แขวงคงอยู่ในมณฑลกรุงเทพ ฯ ทั้ง ๒ อย่าง เพราะรัฐบาลไม่ยอมให้เล่นหวยในมณฑลอื่น ที่เรียกว่าแขวงในกรุง ฯ มีประมาณ ๑๙ แขวง แขวงหัวเมืองก็มีประมาณ ๑๙ แขวงเท่า ๆ กัน การปันแขวงทั้งปวงนี้มีเขตรแดนกันชัดเจน แต่ไม่ได้ถือเอาเขตรบ้านเมือง ฤๅขนาดท้องที่เปนกำหนด ถือเอาแต่จำนวนผู้คนอันอยู่ในท้องที่เปนประมาณฤๅว่า

---

๑ วิธีอากรหวยที่จะกล่าวต่อไปนี้ไปนี้ แต่งตามอธิบายของนายฮวด กระแสเวศ ซึ่งเคยเปนหลงจู๊ใหญ่ในโรงหวย.

โดยย่อ คือให้พอเหมาะแก่จำนวนคนที่จะแทงหวยบางแห่งท้องที่เล็ก แต่เปนที่ประชุมชนมีคนแทงหวยมากก็แบ่งเปนหลายแขวง ขึ้นแขวงถันในถนนสายเดียวก็มี การกำหนดแขวงไม่มีข้อบังคับ นายอากรจะเปลี่ยนแปลงเมื่อใดก็ได้ แต่เพราะเคยทำกันมาเสียจนเรียบร้อย เข้าใจกันซึมซาบ นายอากรจึงมักคงแขวงอยู่อย่างเดิม หาใคร่จะเปลี่ยนแปลงไม่

น่าที่ของแขวงหวยในกรุง ฯ กับแขวงหวยหัวเมืองผิดกัน แขวงในกรุง ฯ มีธุระเพียงเปนผู้รับหวยที่ราษฎรแทงในท้องที่ทั้งเงินเดิมพันที่ราษฎรแทงหวยส่งโรงหวยทุก ๆ วัน ถ้าใครแทงถูกแขวงก็รับเงินของนายอากรไปใช้ให้เขาตามสัญญา แต่แขวงหวยหัวเมืองเพราะเหตุที่อยู่ห่างไกลจะรับหวยมาส่งยังโรงหวยทุกวันไม่ได้ จึงต้องจัดให้แขวงหัวเมืองเปนเจ้ามือหวยในแขวงนั้นเอง เปนแต่ต้องถือตัวหวยที่ออกในกรุงเทพ ฯ เปนที่ได้แลเสีย จะขาดทุนได้กำไรเปนของแขวงทั้งสิ้น เพราะน่าที่ของแขวงผิดกันดังกล่าวมานี้ ลักษณการที่แขวงเกี่ยวข้องกับนายอากรจึงต้องจัดผิดกัน แขวงในกรุง ฯ เปนแต่ผู้ทำการให้ขุนบาน ๆ ไม่ต้องอุดหนุนทุนรอนอย่างไร แต่แขวงหัวเมืองนั้นขุนบานต้องไปเข้าหุ้นด้วยครึ่งหนึ่งฤๅยาทละสลึงตามแต่จะตกลงกันทุกแขวง หาไม่ก็ไม่มีใครจะกล้ารับเปนแขวง เพราะกลัวขุนบานจะลอยไปแทงเอง

ผลประโยชน์ที่ขุนบานเรียกจากแขวงทั้งปวงนั้นก็ต่างกัน แขวงในกรุง ฯ ขุนบานเรียกเอาเงินแป๊ะเจี๊ยะ แปลว่าเงินเปล่าใครยอมให้

แป๊ะเจี๊ยะมากกว่าผู้อื่น ก็ให้คนนั้นเปนแขวง แลเงินแป๊ะเจี๊ยะนั้นต้องส่งเป่นเงินสดทั้งหมดตั้งแต่แรกได้เปนแขวง เพราะขุนบานอาไศรยเงินแป๊ะเจี๊ยะนี้ที่มาส่งเป่นเงินล่วงน่าเข้าพระคลัง ถ้าหากจะให้ขุนบานผ่อนผันติดค้างบ้างก็ต้องเสียดอกเบี้ยให้ขุนบาน ส่วนแขวงหัวเมืองนั้นขุนบานให้ช่วยเสียเงินอากร ใครรับเสียเงินอากรมากกว่าผู้อื่น ผู้นั้นก็ได้เปนแขวง

นอกจากเสียแป๊ะเจี๊ยและเงินอากรดังได้กล่าวมา ผู้เปนแขวงยังต้องหานายประกันแลผู้รับเรือนให้ขุนบานให้มั่นคงอย่าง ๑ แลต้องส่งเงินประกันไว้ด้วยอีกอย่าง ๑ เงินประกันแขวงกรุงเทพ ฯ นั้น ขุนบานเรียกมากฤาน้อยตามที่เปนแขวงมีผลประโยชน์มากฤาน้อย ไม่เสมอกันทุกแขวง แลยังต้องให้แขวงทำหนังสือสัญญาให้ขุนบาน ยอมรับประพฤติ ข้อ ๑ ว่าจะไม่ฉ้อฉนบิดบังเดิมพันอากรหวย ถ้าทำผิดข้อนี้ยอมให้ขุนบานริบเงินประกันแลถอดจากแขวง ข้อ ๒ รับจะเปิดเผยบาญชีแลกิจการทั้งปวงให้ผู้ตรวจของขุนบานตรวจได้ทุกเมื่อ ถ้าทำผิดข้อนี้เมื่อใดยอมให้ตัดค่าน้ำอันเปนส่วนลดของแขวงทุกครั้ง ข้อ ๓ ยอมสัญญาว่าจะส่งโพยหวยแลเงินเดิมพันให้ทันกำหนดของขุนบานทุกเมื่อ ถ้าทำผิดข้อนี้ ยอมให้ตัดเงินค่าน้ำทุกครั้งเหมือนกัน แลยังมีข้อสัญญาในการอย่างอื่นเป่นเบ็ดเตล็ดอีกหลายข้อ ที่ยกมาว่าแต่เฉภาะข้อสำคัญ ส่วนแขวงหัวเมืองนั้น ขุนบานให้ส่งเงินอากรล่วงน่า ๓ เดือน คิดเปนเงินอากรสำหรับเดือนต้น คือเดือน ๕ ฤาเดือนเมษายนนั้นเดือน ๑

เปนเงินประกัน ๒ เดือน ต่อไปแขวงต้องส่งเงินอากรล่วงน่าเปนรายเดือน แต่ขึ้นเดือนที่ ๒ ไปเดือนละครั้ง จนถึงเดือนที่ ๑๑ ขุนบานจึงยอมให้หักเงินประกันมาใช้เปนเงินอากร ส่วนข้อสัญญาที่แขวงหัวเมืองต้องทำให้ขุนบานนั้น มีข้อสำคัญแต่ที่ต้องยอมให้คนของขุนบานตรวจบาญชีแลการงานได้ทุกเมื่อ

อนึ่งแขวงหวยทั้งในกรุง ฯ แลหัวเมืองต้องรับซื้อสมุด "โผ" สำหรับจดบาญชีการอากรหวยในแขวงนั้นไปจากขุนบานแห่งเดียว จะไปใช้สมุดอื่นไม่ได้ เพราะสมุดโผเปนหลักสำหรับตรวจสอบบาญชี ต้องมีตราขุนบานประทับประจำทุกใบสมุด การจำหน่ายสมุดโผนี้ กล่าวกันว่าขุนบานมักให้เปนผลประโยชน์ของภรรยา เพราะสั่งสมุดโผมาแต่เมืองจีนราคาประมาณเล่มละ ๑๕ สตางค์ เอามาประทับตราขุนบานแล้วขายให้แขวงเล่มละบาท ๑ มีกำไรขึ้ละมาก ๆ แขวงเอาไปขายเสมียนหวยเล่มละบาท ๑ กับ ๕๐ สตางค์ แขวงได้กำไรอีกชั้น ๑ จึงไม่รังเกียจ

มีข้อบังคับอีกอย่าง ๑ ว่า ผู้ที่เปนแขวงหวยต้องตั้งที่ทำการอยู่ในท้องที่แขวงของตนแห่ง ๑ แลต้องทำป้ายปิดไว้ที่ที่ทำการนั้นเปนสำคัญบอกว่าแขวงหวยแขวงนั้น ๆ ให้ผู้ที่มีกิจธุระไปมารู้ได้เสมอ อีกประการ ๑ ต้องมีดวงตรายี่ห้อประจำแขวง จะใช้ตราอย่างไรก็ได้ แต่ต้องลงทะเบียนไว้ที่ขุนบานแลอย่าให้ซ้ำกับแขวงอื่น

ใครผูกแขวงหวยแขวงใดได้ไป ก็มีอำนาจแต่ผู้เดียวที่จะอนุญาต ให้ผู้อื่นตั้งม้าเขียนหวย (คือรับราษฎรแทงหวย) ในแขวงนั้น จะอนุญาตให้ตั้งม้าเขียนหวยสักกี่แห่ง ๆ ก็ได้ตามชอบใจ ใครจะเปน เสมียนเขียนหวยหาผลประโยชน์ในแขวงนั้น ต้องมาขออนุญาตต่อ แขวงต้องตกลงยอมให้เงินต่อแขวงตามอัตราที่แขวงกำหนด ถ้าเปน ท้องที่มีคนแทงเงินเดิมพันมากแขวงก็เรียกค่าอนุญาตมาก ท้องที่เงิน เดิมพันน้อยแขวงก็เรียกน้อยลงมา อัตราค่าอนุญาตที่แขวงเรียกจาก เสมียนเขียนหวย เรียกเปนรายม้าที่ตั้งเขียน ม้า ๑ ตั้งแต่เดือน ละ ๑๐ บาทลงมาจนเดือนละ ๔ บาท ตามท้องที่ดีฤาเลวดังกล่าวแล้ว

ผู้ที่ได้รับอนุญาตตั้งม้าเขียนหวย ต้องมีประกันสัญญาต่อแขวง คล้าย ๆ กับที่แขวงมีต่อขุนบานฉนั้น แลต้องรับดวงตราสำคัญไปจาก แขวงดวง ๑ ในดวงตรามีอักษรบอกว่าเปนม้าที่เท่านั้น ๆ ในแขวงนั้น ๆ แขวงคิดเอาค่าตราจากผู้เขียนหวยดวงละ ๒๕ สตางค์ แต่เมื่อจะไม่ เขียนหวยต่อไปต้องส่งตราคืนให้แขวง อีกอย่าง ๑ ต้องรับซื้อสมุดโผ ไปจากแขวงด้วย การที่กล่าวมานี้เหมือนกันทั้งเสมียนที่เขียนหวยแขวง ในกรุง ฯ แลแขวงหัวเมือง

อนึ่งผู้ที่ผูกแขวงหวยไปนั้นยังต้องมีผู้ช่วยอีกแขวงละหลายคน ที่ สำคัญนั้น คือผู้ดูการต่างหูต่างตาแขวง เรียกว่าผู้จัดการคน ๑ ผู้ รักษาเงินคน ๑ แลผู้ทำบาญชีคน ๑ ผู้ช่วยของแขวงในกรุง ฯ แล้ว แต่ตัวนายแขวงจะเลือกหา ขุนบานไม่เกี่ยวข้อง แต่ผู้ช่วยแขวง

หัวเมืองขุนยานต้องเห็นชอบด้วยจึงตั้งได้ เพราะขุนยานเป่นผู้มีหุ้นส่วนอยู่ด้วย ขุนยานมักตั้งคนของตัวไปอยู่กำกับแขวงละคนเป่นอย่างน้อย

ผลประโยชน์ที่แขวงหวยแลเสมียนเขียนหวยได้ในการอากรหวยนั้น แขวงในกรุง ฯ ได้มีผลประโยชน์ ๓ ทาง คือทางที่ ๑ ได้ค่าอนุญาตตั้งม้าเขียนหวย ถ้าในแขวงใดมีร้านเขียนหวยมากก็ได้เดือนละมาก ๆ ถ้ามีน้อยก็ได้น้อยลงมา ทางที่ ๒ ได้ค่าน้ำ คือส่วนลดในเดิมพันที่นำส่งโรงหวย ขุนยานยกให้ร้อยละ ๒ ครึ่ง แต่ต้องแบ่งไปแจกร้านเขียนหวยเสียกึ่ง ๑ แขวงคงได้ส่วนลดแต่ร้อยละ ๑ กับเศษหนึ่งสี่ตามจำนวนเดิมพันของแขวงนั้น ทางที่ ๓ ได้กำไรค่าจำหน่ายสมุดโผ ค่าจำหน่ายตรา แลถ้าแขวงต้องไปรับโพยหวยถึงร้านใด ยังได้ค่าเดินทางจากเสมียนหวยร้านนั้น บวกขึ้นในค่าอนุญาตอีกเดือนละ ๒ สลึง เหล่านี้นับเป่นรายได้เบ็ดเตล็ด ส่วนแขวงหัวเมือง เพราะเหมือนเป่นตัวขุนยานในแขวงนั้นดังกล่าวมาแล้ว มีทางที่ได้ผลประโยชน์เป่น ๔ ทาง ผิดกับแขวงในกรุง ฯ คือทางที่ ๑ ได้เดิมพันที่หวยกิน แต่ถ้าหวยถูกก็ต้องออกเนื้อใช้เขา ทางที่ ๒ ได้ค่าน้ำชักจากผู้ถูกหวยเท่าทุนต่อ ๑ ทางที่ ๓ ได้ค่าอนุญาตร้านเขียนหวย เหมือนแขวงในกรุง ฯ ทางที่ ๔ ได้ผลประโยชน์เบ็ดเตล็ด คือขายสมุดโผ เป่นต้น ส่วนเสมียนเขียนหวยนั้นมีผลประโยชน์ ๒ ทาง คือทางที่ ๑ ได้ค่าน้ำของขุนยานร้อยละ ๑ กับเศษหนึ่งสี่ตามจำนวนเดิมพันที่ส่งไป ทางที่ ๒ ได้ค่าน้ำจากผู้แทงหวยถ้าใครถูกเสมียนหวยชักค่าน้ำเท่าทุนที่ถูกต่อ ๑ เหมือนกันทั้งเสมียนเขียนหวยแขวงในกรุง ฯ แลแขวงหัวเมือง

ว่าด้วยแทงหวย

เครื่องล่อลวงให้คนแทงหวยมีหลายอย่าง เบื้องต้นก็คือที่เจ้ามือยอมใช้ถึง ๓๐ ต่อ ข้อนี้เปนเหตุให้คนคิดเห็นว่าจะรวย เพราะถึงจะแทงผิดไปสัก ๑๐ ครั้ง ๒๐ ครั้ง ถูกเข้าครั้งเดียวก็ยังได้กำไร ถ้ามิฉนั้นหากว่าจะแทง ๑๐ ตัว ๒๐ ตัวถูกเข้าตัว ๑ ก็ยังได้กำไร ถ้ายิ่งเปนคนเชื่อความคิดแลวิชาของตน ว่าอาจจะแทงตัวเดียวสองตัวให้ถูกได้ในคราวเดียว ก็ยิ่งเห็นช่องที่จะรวยกว้างขวาง เพราะคนเล่นหวยไม่คิดเห็นความจริงว่าเหมือนตัวคนเดียวจะไปสู้คนตั้ง ๓๐ จึงพากันชอบเล่นหวยแลฉิบหายกัน เพราะแทงหวยเปนอันมาก

ข้อใหญ่ใจความอันสำคัญของคนแทงหวย ก็คือที่จะต้องคิดให้ถูกว่า หวยจะออกตัวใดแล้วดักแทงหวยตัวนั้น การเลือกตัวหวยที่จะแทงนี้เรียกว่าหาหวยดี มีวิธีของนักเลงเล่นหวยหลายอย่าง บางคนก็ใช้ความคิด บางคนก็เที่ยวหาโดยทางความรู้ จะอธิบายเฉภาะแต่วิธีที่มีหลักฐานอยู่บ้าง

วิธีหาหวยดีด้วยความคิดนั้น ใจความก็คือคิดเดาใจขุนบานว่าจะออกหวยตัวใด เช่นกระบวนคิดยิดต๊อก ดังได้กล่าวไว้ในที่อื่นแล้วนั้นเปนต้น มีตำราของจีนตั้งไว้สำหรับให้คิดก็หลายอย่าง ดังเช่นเขารวมตัวหวยที่เปนคนชนิดเดียวกัน จัดไว้เปนพวก ๆ ในตำราว่าเปน ๖ หมวด คือ—

หมวดที่ ๑ ตัว ถ ย ญ ซ ๔ ตัวนี้ จีนเรียกว่าสี่จอหงวน แปลว่าหมวดขุนนาง ๔ คน

หมวดที่ ๒ ตัว ฆ บ จ น ว ล ๖ ตัวนี้ จีนเรียกว่าลักเต้าสือ แปล
ว่าพระทั้ง ๖

หมวดที่ ๓ ตัว ฝ ฬ พ ซ ๔ ตัวนี้ จีนเรียกว่าสี่กิดเจี่ยะ แปลว่า
คนโซทั้ง ๔

หมวดที่ ๔ ตัว ท ร ค ฅ ๔ ตัวนี้ จีนเรียกว่าสี่จาโป๊ แปลว่า
ผู้หญิงทั้ง ๔

หมวดที่ ๕ ตัว ข ม ต ฮ ภ ๕ ตัวนี้ จีนเรียกว่าโง่วโฮ้วจั่ง แปล
ว่าเสือทั้ง ๕

หมวดที่ ๖ ตัว ช ย ฅ ฉ ผ ห ส อ ก ฟ ฌ ๑๑ ตัวนี้ จีนเรียก
ว่าซุ่ยยี่ แปลว่าหวยนอกเกณฑ์

ที่จัดเปนหมวดดังนี้หวังจะให้เปนเครื่องกำหนด สำหรับสังเกต
เหตุการณ์ที่จะทำให้อารมณ์ผู้ออกหวยหมกมุ่นอยู่ในบุคคลจำพวกใด จะ
ยกตัวอย่างดังเช่นวันใดขุนบานทำบุญมีกงเต๊ก คาดว่าเวลาขุนบานเลือก
ตัวหวยในวันนั้นอารมณ์คงนึกอยู่ถึงพระ ก็แทง ฆ บ จ น ว ล ดักไว้
ฤามิฉนั้นถ้าวันใดเปนวันฤกษ์วันมงคลของขุนบาน ดังเช่นวันประเดิม
ออกหวย คาดว่าขุนบานไม่ออกตัวหวยอันเปนอัปมงคล ดังเช่น
หวยในจำพวกโจรแลจำพวกคนโซ ก็กันตัวหวยพวกนั้นออกเสีย แล้ว
คิดคาดเหตุการณ์ประกอบว่าขุนบานจะเลือกหวยตัวมงคลประเภทไหนก็
แทงหวยประเภทนั้นดัก ขุนบานต้องมีไหวพริบคอยระวังในเหตุการณ์ที่
เขาจะคาดอยู่เสมอ ถ้าเผลอก็อาจจะเปนดังเขาคาดได้จริง ๆ ยังมีเกณฑ์

อย่างอื่นที่จะคิดแทงดักใจขุนบานได้อีกหลายอย่าง บางทีเกิดไฟไหม้ในวันนั้นขุนบานไม่ทันคิดเฉลียว ปล่อยอารมณ์ให้ไปเลือกตัว ฟ ออกมา หวยก็ถูกพวกไทยแทงดักได้มาก ๆ มีเรื่อง ๑ เกิดขึ้นเมื่อก่อนเลิกหวยไม่ช้านัก มีจีนผู้ดีคน ๑ ไปเล่นเบี้ยที่บ่อนซึ่งผู้เปนขุนบานนั้นนั้นรับผูกอยู่บ่อน ๑ เสียโปกว่า ๑๐,๐๐๐ บาท นึกว่าค่ำวันนั้นขุนบานคงเอาเรื่องชนะโปเปนนิมิตรออกหวย ดักแทงตัว ข ง่วยโป๊ ก็ถูกได้เงินขุนบานไปราว ๒๐,๐๐๐ บาท แต่การที่แทงจะแทงดักใจขุนบานฤๅแทงอย่างใด ๆ ก็ตาม ต่อแทงถูกจึงเกิดเล่าฦๅรู้เรื่องกัน ที่ดักผิดหวยกินฉิบหายนั้นไม่มีใครเล่าฦๅก็เงียบหายไป

ยังการที่หาหวยโดยกระบวนสืบสวนนั้น ก็คือการที่เที่ยวสืบถามตรวจตราหาเค้าเงื่อนว่าขุนบานจะออกหวยตัวไหนในวันหนึ่งวันใด มีวิธีหลายอย่างเหมือนกัน เบื้องต้นก็คือพยายามที่จะถามตัวขุนบานเองอันนี้เปนวิธีเก่ามีมาแต่ครั้งเจ๊สัวหง ขุนบานถูกถามรำคาญจึงจ้างคนคิดใบ้ลวงบอกไว้น่าโรงหวยทุกวัน แต่บางทีขุนบานถูกผู้ที่อยู่ใกล้ชิดอ้อนวอนถาม บอกใบ้ให้จริง ๆ เขาแทงถูกก็มีบ้าง มีตัวอย่างครั้งหลวงอุดรภัณฑ์พานิช เต็ง แรกออกหวยยังไม่ชำนาญ ต้องอาไศรยท่านผู้ ๑ เปนผู้ช่วยเลือกตัวหวย วันหนึ่งมีคนที่ท่านผู้นั้นใช้สอยอยู่ในเรือนขอใบ้หวย ท่านคิดอยู่แล้วว่าวันนั้นจะออกตัวไหนจึงบอกใบ้ ให้หมายว่าพอจะให้คิดทายเล่นสนุก ๆ ครั้นเวลาค่ำท่านผู้นั้นไปโรงหวยบอกแนะนำให้หลวงอุดรออกหวยตัวที่คิดไว้แล้ว กลับมาบ้านจึงรู้ความว่ามีผู้อื่นมาวานคนในเรือนให้ขอใบ้ พอรู้เข้าก็ตกใจให้คนรีบไปบอก

หลวงอุดรว่า อย่าให้ออกหวยตัวที่แนะให้เปนอันขาด คนยอกไปถึงจวนเวลาออกหวย พอหลวงอุดรเปลี่ยนตัวหวยทัน หาไม่หวยคืนนั้นก็เห็นจะถูกเข้าถนัด นอกจากที่จะพยายามไต่ถามขุนบาน ยังมีพวกที่คิดลักดูเครื่องกำหนดจดจำของขุนบาน คือโพยเถาเป่นต้น เอาไปเปนหลักคิดทายใจขุนบาน พวกนี้มักเปนคนในโรงหวยเอง ถ้ามิฉนั้นก็ยนบานคนในโรงหวยให้เอาใจออกหาก เพราะเหตุนี้ขุนบานจึงมิใคร่ไว้ใจคนในโรงหวย ยังพวกที่หาหวยดีโดยทางวิทยาคม เช่นขนบานขอหวยต่อวัตถุแลบุคคลที่คนนับถือว่าศักดิ์สิทธิ์ก็มี วิธีที่ขอหวยจากวัตถุทั้งปวงนั้นจะยกไว้ จะยกตัวอย่างแต่ที่ขอต่อบุคคลแลไม่กล่าวถึงพวกอลัจ อลัชชี ที่ให้หวยเขาโดยมิจฉาชีพ บางทีคนดี ๆ เช่นพระสงฆ์ซึ่งคนทั้งหลายนับถือคุณวุฒิ ถ้าองค์ใดมักชอบประพฤติแปลก ๆ ก็มักมีคนเลยเข้าใจไปว่าท่านใบ้หวยให้เปนทาน เคยมีพระราชาคณะองค์ ๑ ที่มักประพฤติแปลก ๆ อย่างนั้น แต่งวัดรับเสด็จกฐินปี ๑ เอาตุ๊กตากระดาษที่เขาทำเป่นรูปช้างมาตั้งรายตามกำแพงแก้ว พวกนักเลงหวยที่ไปในกระบวนพระกฐินวันนั้น เอาช้างเปนนิมิตรมาแทงตัว ฉ ช ฌ หวยเจ้ากรรมออกตัว ฌ ถูกกันได้จนเลื่องฦๅครั้ง ๑ ต่อมามีพระครูอีกองค์ ๑ ซึ่งมีชื่อเสียงในทางวิปัสสนาธุระผู้คนนับถือมาก พวกนักเลงหวยไปพูดจาเลียบเคียงหาเลศนัย ท่านพระครูหลงพูดด้วยโดยซื่อ ไม่รู้ว่าเขาขอหวย พวกนักเลงจับเลศนัยมาคิดแทงหวยถูกสักครั้ง ๑ ฤๅ ๒ ครั้ง ก็เกิดเลื่องฦๅว่า ท่านพระครูองค์นั้นใบ้หวยแม่น ที่นี้ก็มีแต่คนพากันไปเลียบเคียงขอหวย ท่านพระครูจะพูดจา

ว่ากะไรฤๅทำอย่างไรก็กลายเปนใบ้หวยไปหมด ครั้นท่านพระครูรู้ตัวว่าเขามาลวงขอหวยก็ขัดใจ คราวนี้เห็นใครไปพูดจาเลียบเคียงเข้าใจว่าจะไปขอหวยก็ขับไล่เสียจากกุฎี การที่ขับไล่นั้นคนกลับเข้าใจว่าใบ้หวยให้ตัว ล ฬ ยังพากันกลับไปขออีก ที่สุดท่านพระครูฉวยพลองลากออกมาจะขู่ คนก็เข้าใจว่าใบ้ตัว ผ พ ภ จนท่านพระครูไม่รู้ว่าจะทำอย่างไร ต้องปิดประตูกุฎีลั่นกลอนไม่รับแขกอยู่เปนช้านาน พวกศิษย์หาญาติโยมพากันสงสาร คอยห้ามปรามคนไม่ให้ขอหวยคนจึงค่อยเสื่อมซาไป วิธีหาหวยดีไม่มีขีดคั่นความเชื่อของมนุษย์ แม้ที่สุดจนพระพุทธรูปฤๅต้นไม้ก็มีคนไปอธิฐานขัดถูดูรอยตัวหวย เผื่อจะผุดโผล่ขึ้นมาให้บ้าง แต่วิธีที่ปลาดจริง ๆ นั้น เกิดขึ้นเมื่อก่อนจะเลิกหวยไม่กี่ปีนัก ใครจะเปนผู้คิดก็หาทราบไม่ เกิดเปนลัทธิอัน ๑ ถึงวันเข้าพระวัสสาเขียนตัวหวยครบทุกตัวแล้วเอาคว่ำไว้ในที่ซ่อนเร้นเช่นในหม้อเปนต้น ปิดผนึกเสียให้แน่นแล้วบูชาอธิฐานไปจนตลอดพรรษา เมื่อถึงวันก่อนจะออกพรรษาเปิดผนึกดู ถ้าหวยตัวใดหงายขึ้นในนั้นก็เชื่อว่าจะออกตัวนั้นเมื่อวันออกพรรษา คนเชื่อถือวิธีนี้แพร่หลายมาก จนเกิดเปนประเพณี พอถึงเดือน ๑๑ ขึ้น ๑๔ ค่ำ ๑๕ ค่ำ มีคนเข้ามากรุงเทพ ฯ มากมายหลายร้อยหลายพันมาทั้งทางรถไฟแลทางเรือถึงเพลาค่ำลงคนแน่นท้องถนน ตั้งแต่น่าโรงหวยลามไปจนในถนนเจริญกรุงทุกปี เสมอมีงานอะไรเปนการใหญ่ของขุนบานอย่าง ๑ ที่แท้ก็เสมอพากันเข้ามาอำนวยพรขุนบานนั้นเอง เพราะหวยดีโดยทางวิทยาคม ขุนบานไม่กลัวเหมือนหวยดีโดยทางความคิด ยิ่งแทงมาก

ก็ยิ่งชอบใจ แต่คนแทงก็ยังเชื่อถือกันอยู่นั่นเอง จำนวนคนแทงหวยจึงไม่ลดถอยน้อยลง มีคนแทงทุกแขวงทุกวันไม่ขาด

ลักษณแทงหวยแทงได้ ๒ อย่าง คือแทงอย่างสามัญอย่าง ๑ แทงอย่างวิสามัญ เรียกว่า "แทงหิ้ง" แปลว่าแทงแขวนอย่าง ๑ จะว่าด้วยลักษณอย่างสามัญก่อน แทงอย่างนี้ต้องไปแทงที่เสมียนเขียนหวย

วิธีที่เสมียนเขียนหวยมีการแปลก ซึ่งควรจะต้องอธิบายโดยเฉภาะอยู่ ๓ อย่าง คือวิธีใช้ภาษาอย่าง ๑ วิธีเขียนหนังสือไทยอย่าง ๑ วิธีคิดเงินอย่าง ๑

วิธีใช้ภาษานั้น ขุนบานยอมให้ใช้ภาษาจีนแลภาษาไทยได้เหมือนกันทั้ง ๒ ภาษา เสมียนหวยร้านใดถนัดภาษาจีน จะเขียนหวยแลทำบาญชีแต่ด้วยอักษรแลภาษาจีนก็ได้ ถ้าเสมียนหวยร้านใดชำนาญภาษาไทยจะเขียนหวยแลทำบาญชีด้วยอักษรแลภาษาไทยก็ได้เหมือนกัน แต่จะใช้อย่างใดก็ให้ใช้แต่อย่างนั้นอย่างเดียว ด้วยเหตุนี้คนแทงจะเปนไทยฤๅจีนก็เลือกร้านแทงหวยตามภาษาที่ตนเข้าใจได้

วิธีเขียนอักษรไทยในการแทงหวยนั้นไม่เหมือนกับที่เขียนกันในอักขรวิธี เพราะต้องระวังมิให้เปลี่ยนปลอมตัวอักษรหนึ่งไปเปนตัวอักษรอื่นได้ โดยกระบวนเขียนต่อเติมแก้ไข ดังเช่นแก้อักษร ก เปน ถ เปน ภ เปน ฌ เปนต้น เล่ากันว่าเคยเกิดลักแก้ตัวอักษรตั้งแต่ครั้งเจ้าสัวหง ๆ จึงต้องคิดวิธีเขียนเครื่องหมายไว้สำหรับกันแก้ ดังเช่นอักษร ก ต้องให้มีไม้ไต่คู้อยู่ข้างบน ก็ ดังนี้ แลตัว ข ต้องให้เขียน ขํ

ดังนี้เปนตัวอย่าง คนเขียนหวยต้องระวังเครื่องหมายเหล่านี้เผลอไม่ได้ แม้เสมียนหวยเขียนขาดเครื่องหมาย ดังเช่นเขียน ก ขาด ๘ ส่งไป ถ้าหวยออกตัว ก ขุนบานติกินไม่ยอมใช้ เสมียนผู้เขียนก็ต้องใช้ผู้แทงเอง อาจจะขาดทุนได้มาก ๆ

วิธีคิดเงินในการแทงหวยนั้น ใช้เงินไทยแต่คิดตามมาตราจีน คือ ๑,๐๐๐ กระแปะต่อตำลึง ๑ คิดเอาเงินไทย ๑๐ สลึงเปนตำลึง กำหนดบาท ๑ เปน ๔๐๐ แปะ แล้วกระจายเศษออกไป สลึง ๑ เปน ๑๐๐ แปะ เฟื้อง ๑ เปน ๕๐ แปะ ในบาญชีที่แทงหวยใช้จดเปนแปะทั้งนั้น เรื่องคิดเงินเปนมาตราจีนนี้ เห็นจะเพื่อประโยชน์ให้คิดลูกคิดสดวก เพราะมาตราเงินไทยในสมัยนั้นเศษไม่เปนสิบเสมอกันเหมือนมาตราจีน การที่แปลกมี ๓ อย่างดังอธิบายมานี้

เวลาสำหรับคนแทงหวยอย่างสามัญนั้น โดยปรกติเสมียนหวยออกนั่งม้ารับเขียนหวยตั้งแต่ตลาดออกเวลาบ่าย ประสงค์จะให้เหมาะแก่เวลาคนไปตลาด ยอมให้คนแทงไปจนเวลา ๑๐ นาฬิกา ล.ท. อันเปนเวลาต้องส่งโพยไปยังไปยังโรงหวยเปนที่สุด ฤาว่าอีกนัย ๑ ก็ราววันละ ๖ ชั่วโมง ถ้าแขวงอยู่ไกลออกไป ต้องสงโพยก่อน ๑๐ ล.ท. ก็เลื่อนเวลาออกนั่งม้าให้วันเข้า คงให้ได้มีเวลาคนแทงหวยราววันละ ๖ ชั่วโมง แต่แขวงที่อยู่ใกล้โรงหวย เช่นแขวงประตูสามยอดเปนต้น ยอมให้คนแทงจนเวลาราว ๓ ก.ท. ส่งโพยต่อจวนตีกลองปุโหละ ขุนบานก็ยอมเพราะอยากให้เติมพันมาก ส่วนแขวงหัวเมืองนั้นไม่ต้อง

ส่งโพยไปยังแขวง จะเขียนเวลาไว้ไปจน ๑๐ ล.ท. ก็ได้ แต่พ้นเวลา ๑๐ นาฬิกา ก.ท. ไม่ยอมให้รับ

คนแทงหวยต้องแทงตั้งแต่ ๕๐ แป๊ะ คือเฟื้อง ๑ ขึ้นไป เสมียนหวยจึงยอมให้แทง แต่ ๕๐ แป๊ะนั้นจะแทงหวยสักกี่ตัว ถ้าไม่ต่ำกว่าตัวละ ๕ แป๊ะแล้วก็แทงได้ ฝ่ายข้างมากคงกำหนดให้แทงหวยได้เพียงตัวละบาท ๑ เป็นอย่างมากเหมือนอย่างเมื่อครั้งเจ้าสัวหง ถ้าแทงหวยตัวใดมากกว่าบาท ๑ ขึ้นไปเสมียนไม่เขียนให้ แต่ความข้อนี้ที่จริงเป็นแต่ทำอุบายในบาญชีเท่านั้น ถ้าหากว่าใครจะแทงหวยตัว ๑ มากกว่าบาท ๑ ขึ้นไป บอกบาญชีแทงตัวนั้นให้เป็นหลายหน แทงหนละบาท ๑ จะแทงสักกี่ร้อยบาทเสมียนก็ยอมให้แทง

ลักษณการแทงหวย ผู้แทงต้องเอาเงินวางให้เสมียนหวยก่อน แล้วบอกว่าจะแทงหวยโรงเช้าตัวใดเป็นเงินเท่าใด และโรงค่ำจะแทงอย่างไร ด้วยลักษณแทงหวยโรงค่ำมีวิธีแทงได้หลายอย่าง เป็นต้นว่าจะแทงถูกยกผิดซ้ำ เช่นแทงตัว ก โรงเช้า ถ้าถูกเป็นเสร็จเพียงเท่านั้น ถ้ากินให้แทงซ้ำตัว ก ในโรงค่ำอีก ฉนี้ก็ได้ ฤๅจะแทงหู้ เช่นแทงตัว ก ตัว ข โรงเช้า ถ้าถูกตัวใดตัวหนึ่งให้เอาเงินที่ขุนบาน ใช้แทงอีกตัว ๑ ทั้งหมด ฤๅแต่เท่าหนึ่งเท่าใด ฉนี้ก็มี ยกมาแสดงพอเป็นตัวอย่าง เสมียนหวยเรียกเงินไว้แล้วจึงลงมือเขียนบาญชี

บาญชีของเสมียนเขียนหวยมี ๓ อย่างด้วยกัน คือสมุดโผอย่าง ๑ ใบตอบอย่าง ๑ ใบโพยอย่าง ๑

สมุดโผ คือสมุดที่ขุนบานจำหน่ายไป เปนตัวบาญชีใหญ่สำหรับร้านเขียนหวย ต้องเขียนลงเดือนวันไว้ข้างบน ใครแทงหวยตัวใดเงินเท่าใดก็จดลงไปไม่ต้องลงชื่อผู้แทง ใช้ประทับตราประจำต่อกับใบตอบเปนสำคัญสำหรับตัวคน

ใบตอบนั้น คือใบสำคัญทำให้แก่ผู้แทงหวย เขียนว่าวันนั้นแทงหวยตัวนั้น ๆ เงินเท่านั้น ๆ แทงอย่างนั้น ๆ เมื่อเขียนแล้วเอาใบตอบนี้วางลงในสมุดโผประทับดวงตราประจำต่อไว้ในช่องบาญชีที่ผู้นั้นแทง แล้วมอบใบตอบให้ผู้แทงถือไว้ ถ้าหวยถูกจะได้นำมาขึ้นเอาเงิน

ใบโพยนั้น ทำสำหรับส่งโรงหวย ต้องทำเปนโพยหวยโรงเช้าส่วน ๑ โพยหวยโรงค่ำส่วน ๑ ไม่ปะปนกัน ตอนหัวค่ำทำแต่โพยโรงเช้า ส่วนโพยโรงค่ำทำต่อเมื่อหวยโรงเช้าออกแล้ว ลักษณการเขียนโพยมีข้อบังคับว่า หวยในโพยใบ ๑ ไม่ให้แทงเกินตัวละ ๔๐๐ แปะ คือบาท ๑ แลจำนวนเงินในโพยใบ ๑ จะเปนหวยกี่ตัวก็ตาม ไม่ให้จำนวนเงินเกิน ๒,๐๐๐ แปะ คือ ๕ บาท เมื่อเขียนโพยเสร็จแล้ว พับเหน็บกระดาษเปนรูปสี่เหลี่ยมรี ยาวประมาณ ๔ นิ้ว กว้างประมาณนิ้ว ๑ เหมือนกันทุกใบ ต้องพับไม่ให้แลเห็นตัวหวยข้างใน แต่ต้องเขียนบอกจำนวนเงินไว้ข้างหลังว่าในนั้นจำนวนเงินเท่านั้นแปะ ประทับตราร้านเปนสำคัญทุกใบ แล้วรวมโพยเข้าเปนมัด แลเขียนใบนำบอกว่าวันนั้นโพยเท่านั้นใบ รวมเปนเงินเท่านั้น เหน็บไว้กับมัดโพย สำหรับส่งแขวงพร้อมกับโพย

ครั้นถึงเวลากำหนด (ราว ๑๐ ล.ท. ฤๅก่อนหลังตามร้านที่ใกล้แลไกล) เสมียนหวยจึงเอาโพยกับใบนำไปส่งยังแขวง (ถ้าขอให้แขวงไปรับต้องเสียเงินค่าเดิน ดังกล่าวมาแล้ว)

ลักษณการที่เสมียนหวยส่งโพยไปแขวงผิดกัน คือแขวงใกล้ซึ่งอาจจะกลับไปเขียนโพยหวยโรงค่ำส่งเมื่อหวยโรงเช้าออก แล้วได้นั้นส่งแต่โพยหวยโรงเช้า ส่วนแขวงไกล ซึ่งจะกลับไปเขียนโพยหวยโรงค่ำส่งมาไม่ทัน ส่งโพยหวยโรงเช้าแล้ว ต้องมอบโผให้แขวง ๆ เอาโผมาหาที่เขียนโพยโรงค่ำที่ใกล้ ๆ โรงหวย

แขวงหัวเมืองนั้น เสมียนหวยเขียนแต่โผกับใบตอบ ไม่ต้องเขียนโพยเอาโผไปส่งแขวงแทนโพยทุกวัน แขวงเอาโผใส่กำปั่นลั่นกุญแจ ๓ ดอก คือกุญแจของผู้แทนขุนบาน ๑ ของแขวง ๑ ของเสมียนบาญชีดอก ๑ รักษาไว้จนรู้ว่าหวยออกตัวใดแล้วจึงไขกำปั่น

แขวง (ในกรุง ฯ) รับโพยจากเสมียนหวยแล้ว ตรวจจดบาญชีโพยแลบาญชีเงินไว้สำหรับแขวงส่วน ๑ แลรวมทำใบนำ บอกนามแขวงบอกวันเดือน บอกจำนวนโพย แลบอกจำนวนเงินลงในใบนำนั้น แล้วคุมโพยกับใบนำสำหรับหวยโรงเช้ามาส่งยังโรงหวย ต้องส่งในระหว่างแต่เวลาโรงหวยตีกลองสัญญาเรียกโพยจนตีกลองปุโหละบอกห้าม คือในระหว่างเวลาแต่ ๑๑ ล.ท. ไปจนราว ๑๒ ก.ท.

วิธีแทงหวยหิ้งนั้น สำหรับพวกนักเลงขาใหญ่ที่จะแทงดักใจขุนบานด้วยจำนวนเงินมาก ๆ ขุนบานยอมให้พวกแทงหวยหิ้งเขียนโพยเอง

และเอาโพยของตนไปส่งที่โรงหวยได้เหมือนอย่างกับเปนแขวง แต่ว่าต้องแทงคราว ๑ ไม่ต่ำกว่า ๒๒ บาทลงมา แลต้องทำโพยให้ถูกต้องแบบแผนอย่างโพยหวยสามัญ คือวิธีเขียนตัวอักษรแลกำหนดในโพยใบ ๑ ไม่ให้แทงมากกว่าตัวละบาท ๑ แลรวมเงินในโพยใบ ๑ ไม่ให้เกิน ๕ บาทเหล่านี้ ลักษณแทงหวยหิ้งกับแทงหวยสามัญที่ผิดกันเปนข้อสำคัญนั้น คือแทงหวยสามัญ เมื่อหวยโรงเช้าออกแล้ว ขุนบานแก้โพยออกดูรู้ว่าผู้แทง ๆ หวยตัวไหนมาก อาจจะคาดใจคนแทงว่าโรงค่ำคงจะแทงตัวไหน ๆ คิดยักย้ายตัวหวยโรงค่ำไปเสียให้ห่างได้ แต่การที่แทงหิ้ง ต่อแทงถูกผู้แทงจึงยอมให้เปิดโพยออกดูว่าแทงตัวใด ถ้าแทงผิดไม่ยอมเปิดโพยให้ขุนบานรู้ว่าได้แทงตัวใดทีเดียว ประสงค์จะไว้ดักแทงโรงค่ำต่อไป บางทีพวกแทงหิ้งอาจจะแทงถูกเอาเงินขุนบานได้ถึง ๑๐,๐๐๐ แล ๒๐,๐๐๐ บาทก็มี ด้วยเหตุนี้พวกนักเลงโตจึงชอบแทงหิ้ง

ลักษณการในโรงหวย

ก่อนที่จะอธิบายถึงวิธีออกหวย จะกล่าวถึงลักษณที่ขุนบานจัดการในโรงหวยก่อน จำนวนคนประจำการโรงหวยซึ่งขุนบานต้องให้เงินเดือนแลต้องตั้งโรงครัวเลี้ยงอาหารเวลาทำการ รวมเบ็ดเสร็จประมาณ ๒๐๐ คน จัดเปนตำแหน่งผู้ใหญ่ผู้น้อยมีน่าที่ต่างกันดังนี้ คือ

หลงจู๊ใหญ่มีคน ๑ เปนผู้ดูแลการงานทั้งปวงต่างหูต่างตาของขุนบาน หลงจู๊ใหญ่นี้มักเปลี่ยนตามตัวขุนบาน

หลงจู๊รองมีประมาณ ๑๘ คน เปนผู้สำหรับเที่ยวตรวจตราการตามแขวงแลร้านเขียนหวยทั่วไป มักเปนคนทำการอยู่เสมอไป ไม่ใคร่ต้องผลัดเปลี่ยน

คนเก็บเงินคน ๑ สำหรับเก็บรักษาเงินสดแลรับเงินจ่ายเงิน มักเปนคนของขุนบานอย่างหลงจู๊ใหญ่

หลงจู๊รอง สำหรับตรวจตราการในโรงหวยมีอิก ๒ คน สำหรับตรวจการกลางคืนคน ๑ ตรวจการกลางวันคน ๑ หลงจู๊ ๒ คนนี้มักเปนคนทำการอยู่เสมอ ไม่ใคร่ต้องผลัดเปลี่ยน

นายเสมียน คือผู้ที่เปนหัวน่าทำการเสมียนมี ๓ คน เสมียนที่ ๑ สำหรับทำบาญชีเงินรับจ่ายทั้งป่วงคน ๑ เสมียนที่ ๒ สำหรับทำบาญชีโพยคน ๑ เสมียนที่ ๓ สำหรับสอบบาญชีทั้งป่วงคน ๑ เสมือนทั้ง ๓ นี้เปนผู้ชำนาญ มักเปนคนประจำอยู่เสมอ

รองจากเสมียนถึงพวกพนักงาน มักเปนคนอยู่ประจำและฝึกหัดทำการติดต่อพ่อลูกหลานลงมาเปนพื้น พนักงานมี ๓ พวก คือ

พนักงานกองตรวจโพยมี ๖ กอง กอง ๑ มีคนคิดลูกคิดคน ๑ คนคิดตราคน ๑

พนักงานกองเตี่ยมเถามี ๑๐ กอง กอง ๑ มีคนบอกคน ๑ คนจดคน ๑ ในพวกพนักงานเตี่ยมเถานี้ มีคนสำคัญของขุนบานคน ๑ ฤๅ ๒ คน ซึ่งต้องเปนคนที่ไว้ใจได้จริง ๆ สำหรับรวมบาญชีเตี่ยมเถา คือรวมยอดบาญชีว่าในวันนั้นคนแทงหวยตัวไหนเท่าไร ๆ รู้กันแต่กับขุนบานสำหรับกะตัวหวยที่จะออกต่อไป ที่กล่าวเปนพนักงานประจำ

น่าที่ นอกจากนี้ยังมีพนักงานกลางสำหรับช่วยเหลือในน่าที่ทั้งปวง ตลอดจนคนทำครัว จึ่งรวมเบ็ดเสร็จประมาณ ๒๐๐ คน พนักงานโรงหวยแบ่งกันเป่น ๒ พวก พวกพนักงานการกลางวันพวก ๑ พวกพนักงานการกลางคืนพวก ๑ พนักงานกลางวันมาทำงานแต่เช้าไปจนบ่าย พนักงานกลางคืนต้องมาถึงโรงหวยเวลา ๑๐ ล.ท. ได้กลับไปต่อเวลาสว่างเสมอทุกคืน ส่วนตัวขุนบานนั้นต้องมาออกหวยเองทั้งโรงเช้าแลโรงค่ำทุกวัน นอกจากนั้นก็มาตรวจตราการในเวลาอื่น ๆ บ้าง

ว่าด้วยลักษณการออกหวย

ถึงเวลา ๕ ทุ่ม (๑๑ ล.ท.) ที่โรงหวยตีกลองสัญญาเรียกโพยย่ำ ๓ ลาเป่นกำหนดให้แขวงเอาโพยหวยโรงเช้าไปส่ง แต่ชั้นก่อนตีกลองเรียกโพยหวยโรงเช้าแต่เวลายาม ๑ (๙ ล.ท.) ต่อมาขุนบานประสงค์จะให้มีเวลาสำหรับคนแทงหวยได้มากขึ้น จึ่งเลื่อนเวลาเรียกโพยออกไป ๒ ชั่วทุ่ม เมื่อตีกลองเรียกโพยแล้ว พวกแขวงก็นำโพยไปยังโรงหวย ส่งใบนำไปยังเสมียนคนที่ ๒ ส่วนโพยส่งไปยังพนักงานกองตรวจโพย

พนักงานกองตรวจโพยแก้มัดเอาโพยออกตรวจ คน ๑ ประทับตราประจำวันของโรงหวยที่หลังใบโพยไปพลาง บอกยอดเงินที่เสมียนหวยเขียนไว้ที่หลังใบโพยไปพลาง อีกคน ๑ ก็คิดลูกคิดรวมเงินตามไปจนสิ้นโพยแขวง ๑ ก็จดยอดเงินส่งไปยังเสมียนคนที่ ๒ สำหรับสอบกับใบนำที่แขวงทำยื่น ทำดังนี้ไปจนครบทุกแขวง

ในตอนหวยเรียกโพยนี้เปนเวลาที่พวกแทงหวยหิ้งจะส่งโพยเข้าไปยังโรงหวย เสมียนที่ ๒ เปนพนักงานรับโพยหวยหิ้ง แลรับเงินเดิมพันจากผู้แทง แล้วทำใบรับให้เปนสำคัญ ส่วนโพยนั้นส่งไปให้เสมียนกองตรวจโพยตีตราประจำวันแล้วก็เอาขึ้นแขวนไว้ใกล้ข้างน่าโรง ส่วนโพยสามัญเอาแขวนไว้ต่อเข้ามาข้างใน

เมื่อเสมียนคนที่ ๒ ตรวจยอดเงินที่พนักงานกองตรวจโพยส่งมา สอบกับใบนำของแขวงจนครบทุกแขวงแล้ว จึ่งรวมยอดเงินขึ้นเสนอต่อขุนบานว่า เดิมพันหวยโรงเช้าวันนั้นเปนเงินเท่านั้น เมื่อเสร็จการตรวจดังกล่าวมานี้แล้วก็เปนอันเสร็จ ขุนบานจึงให้ตีกลองสัญญา ๓ ที เรียกว่าตีปุโหละ บอกว่าจะไม่รับให้แทงหวยแต่เวลานั้นอีกต่อไปเปนอันถึงเวลาที่จะออกหวย

หลักที่ขุนบานจะเลือกตัวหวยออกนั้น สิ่งสำคัญก็โพยเถา คือบาญชีคนแทงหวยวันก่อน ๆ ที่ให้ตรวจจดไว้ ว่าวันไหนคนแทงตัวใดมากน้อยอย่างไร ตรวจเทียบกันถอยหลังขึ้นไปตั้งเจ็ดวันแปดวัน คิดดูทางวิถีจิตรของคนแทงหวยว่าจะเปนอย่างไร แล้วคิดเลือกตัวหวยออกหลีกเลี่ยงอย่าให้แทงถูก โพยเถาของขุนบานเปนของที่ต้องปกปิดซ่อนเร้นอย่างที่สุด เพราะถ้านักเลงได้ไป จับหลักที่ขุนบานเลือกตัวหวยได้แล้วก็อาจจะแทงถูกได้ไม่ยาก

เล่ากันว่า แต่ก่อนขุนบานเอาตัวหวยออกมาแขวนไว้ในเวลาให้คนแทง เหมือนอย่างเมื่อครั้งเจ้าสัวหง แต่ถูกพวกในโรงหวยลักลอบดูตัวหวยบ้าง แม้ที่สุดจำตำหนิเชือกที่แขวนตัวหวยได้โดยความสังเกตบ้าง

บอกให้คนข้างนอกแทงถูก จึ่งต้องเลิกวิธีเอาหวยออกแขวนก่อนนั้นเสีย รอจนถึงเวลาห้ามแทงแล้วขุนบานจึงเข้าไปหยิบตัวหวยใส่ถุง เอาออกมาแขวนที่ในมณฑลกลางโรง แล้วเปลื้องถุงออกให้เห็นตัวหวยในขณะนั้น เปนประเพณีดังนี้มาจนเลิกหวย

เมื่อขุนบานออกหวยโรงเช้าแล้ว ลงมือจัดเรื่องโพยหิ้งก่อน ถ้าหวยกินเจ้าของก็คืนเอาโพยไป ถ้าหวยถูกก็ส่งโพยให้พนักงานแก้โพยออกตรวจ ตรวจโพยหวยหิ้งแล้วจึงตรวจโพยสามัญ ลักษณตรวจโพยสามัญนั้น ต้องเรียกระดมคนทั้งพนักงานกองตรวจโพยแลกองเตี้ยมเถามาช่วยกันตรวจ แต่การที่ตรวจชั้นนี้ประสงค์เพียงจะดูว่าโพยแขวงไหนถูกกี่ใบ แก้ใบโพยออกดูตัวหวยที่เขียนไว้ข้างในแล้ว กันโพยที่มีหวยถูกไว้พวก ๑ กันโพยที่หวยกินไว้พวก ๑ ครั้นกันเสร็จแล้วจึงรวมโพยที่หวยถูกส่งไปยัง "กองนับตัวถูก" อีกกอง ๑ ซึ่งเปนผู้ชำนาญ แลมีคนไว้ใจของขุนบานฤๅตัวขุนบานอยู่กำกับด้วย ตรวจดูเห็นว่าเปนการถูกต้องก็ประทับตราประจำวันลงตรงตัวหวยที่ถูกทุกใบโพย ถ้าหากว่าเห็นวิปลาศ ดังขาดเครื่องหมายตัวอักษรเช่น ก ขาดไม้ไต่คู้ ๘ เปนต้น ขุนบานก็ตัดสิน "ตีกิน" คือว่ากิน ให้ประทับตราลงที่ตัวหวยนั้นหลายดวง แล้วไม่ยอมใช้เงินให้

พอตรวจคิดจำนวนเงินรู้เปนยุติว่าหวยหิ้งถูกเท่าใด ก็ใช่เงินให้ทันที ส่วนหวยสามัญแขวงใดมีหวยถูกเท่าใด เสมียนคนที่ ๒ ก็คิดบาญชีหักเงินกับแขวงให้เสร็จกันในขณะนั้น คือว่าหวยโรงเช้าวันนั้นเงินเดิมพันของแขวงนั้นเท่านั้น ถูกเท่านั้น กินเท่านั้น หักเดิมพันที่

กินใช้หวยที่ถูกเปนเงินเท่านั้น เหลือเงินเดิมพันที่แขวงจะต้องนำส่งโรงหวยฤๅถ้าถูกมาก ๆ โรงหวยจะต้องเพิ่มเงินให้แขวงเท่านั้น เปนยุติกันทุกแขวง

ในเวลาเมื่อขุนบานตรวจโพยหวยถูกดังกล่าวมานี้ พวกพนักงานเตี๋ยมเถาก็ลงมือตรวจเตี๋ยมโพยส่วนที่หวยกินพร้อมกัน การที่เตี๋ยมเถานั้นสำหรับจะให้ขุนบานรู้ว่าหวยโรงเช้าวันนั้น ตัวไหนมีจำนวนคนแทงมากกว่ากันโดยลำดับลงมา เพื่อขุนบานจะได้คิดออกหวยโรงค่ำหลีกเลี่ยงไม่ให้ถูกแทงหู้ ลักษณเตี๋ยมนั้นแบ่งพนักงานออกเปน ๑๐ กอง ประสงค์จะให้พนักงานเตี๋ยมรู้โพยเถาแต่คนละเล็กละน้อยไม่ให้สามารถหาหลักฐานสำหรับแทงหวยได้ กองเตี๋ยมเถากอง ๑ มีคนขานโพยคน ๑ คนแต้มคน ๑ คนขานโพยอ่านแต่ชื่อตัวหวยที่มีในใบโพยไม่ต้องบอกเรือนเงิน ผู้แต้มมีกระดาษเขียนตัวหวยเรียงกันไว้ในนั้น ผู้อ่านขานตัวไหนครั้ง ๑ ก็แต้มหมึกลงเปนคะแนนที่ตัวหวยนั้นครั้ง ๑ พอหมดจำนวนโพยในกองของตนก็เขียนรวมยอดบอกจำนวนที่แทงว่าตัว ก มีคนแทงกี่คน ตัว ข มีคนแทงกี่คนเปนต้น จนตลอดทุกตัวหวย แล้วไปส่งให้ "เตี๋ยมใน" อันเปนคนสนิทของขุนบานที่เปนผู้สำหรับรวมยอดเตี๋ยมเถาทุกแขวงเสนอต่อขุนบาน ครั้นเสร็จการเตี๋ยมเถาแล้วก็เปนเสร็จการส่วนหวยโรงเช้า ถึงเวลาที่จะเตรียมการสำหรับออกโรงค่ำต่อไป

ลักษณการออกหวยโรงค่ำ ก็เปนทำนองเดียวกันกับหวยโรงเช้าหมดทุกอย่าง จะต้องอธิบายแต่เรื่องเขียนโพยซึ่งแปลกออกไปสักเล็ก

น้อย เพราะเมื่อคนไปแทงหวยในตอนเย็น บอกเสมียนหวยไว้เสร็จว่าให้แทงหวยโรงค่ำอย่างไร ๆ บางคนสั่งว่าหวยที่แทงวันนั้น ถ้าโรงเช้ากินให้แทงตามโรงค่ำอีก ถ้าเช่นนี้เสมียนก็เรียกเงินไว้เสร็จ แลบางทีถึงเขียนโพยเตรียมไว้แต่เวลาหวยโรงเช้ายังไม่ออก แต่บางคนสั่งว่าถ้าถูกโรงเช้าให้แทงหู้ คือเพิ่มเงินแทงหวยตัวนั้น ๆ โรงเย็น ยกตัวอย่างดังว่าแทงตัว ก กับตัว ข ตัวละบาท ๑ แล้วสั่งไว้ว่าถ้าหวยโรงเช้าออกตัวหนึ่งตัวใด ให้เอาเงินที่ขุนบานใช้ ให้แทงอีกตัว ๑ ในโรงค่ำทั้ง ๓๐ บาทก็ดี ฤๅแต่ ๒๐ บาทก็ดี อย่างนี้เรียกว่าแทงหู้ ลักษณแทงหู้ต้องถูกเสียตัว ๑ ก่อนแล้ว จึงแทงด้วยเงินกำไร เพราะฉนั้นการที่จะได้แทงฤๅไม่ได้แทงจะรู้ได้ต่อเมื่อหวยโรงเช้าออกแล้ว ด้วยเหตุนี้เสมียนหวยได้แต่จดคำสั่งไว้ในสมุดโผ ถ้าหวยโรงเช้าออกกินก็แล้วไป ถ้าถูกก็ต้องเขียนโพยแทงโรงค่ำแทงให้เขา แต่คนแทงมีหลายรายมากด้วยกันมักถูกบ้างกินบ้างเปนปรกติ เสมียนหวยจึงต้องคอยฟังหวยโรงเช้าออกทุก ๆ คืน พอหวยออกคนโรงหวยก็เที่ยวเดินร้องบอกว่าหวยออกตัวไหน เสมียนหวยรู้ว่าหวยออกตัวไรแล้วก็ลงมือเขียนโพยหวยค่ำไปส่งแขวงอีกครั้ง ๑ เหมือนกับที่ส่งโพยหวยโรงเช้า แต่แขวงที่อยู่ห่างไกล เช่นแขวงสามเสนฤๅถนนตกเปนต้น ที่เสมียนจะรู้ตัวหวยออก แลเขียนโพยส่งให้ไม่ทัน แขวงมาส่งโพยหวยโรงเช้าต้องรับเอาโผของเสมียนหวยมาด้วย มาหาที่ตรวจโผเขียนโพยหวยโรงค่ำที่แห่งใดแห่งหนึ่งใกล้โรงหวย ให้ทันส่งเวลาเรียกโพย โพยหวยโรง

ค่ำ ๆ น้อยกว่าโรงเช้า ตีกลองเรียกโพยเวลาราว ๓ นาฬิกา ก.ท. พอ ๕ นาฬิกาเศษ ก็ตรวจโพยเสร็จได้ออกหวยโรงค่ำ

เวลาออกหวยมีผิดปรกติปีละ ๒ คราว คือเมื่อออกพรรษาคราว ๑ เพราะคนตื่นกันเข้ามาเล่นหวยมากกว่าปรกติหลายเท่า กว่าจะได้ออกหวยโรงเช้าต่อราว ๕ นาฬิกา ก.ท. หวยโรงค่ำก็ต้องเลื่อนมาออกจนเวลาเช้าถึง ๘ หรือ ๙ นาฬิกา ก.ท. ทั้ง ๓ วัน อีกคราว ๑ ก็ตรุษจีน นั้นขุนบานประสงค์จะให้พวกที่ทำงานในโรงหวยได้ไปเล่นตรุษ ร่นเวลาเข้ามาเรียกโพยหวยโรงเช้าแต่บ่าย ๕ นาฬิกา ออกหวยโรงเช้าราว ๘ นาฬิกา หวยโรงค่ำออกราว ๑๑ นาฬิกา พอเที่ยงคืนก็ปล่อยให้คนกลับทั้ง ๓ วัน

การออกหวยในส่วนแขวงหัวเมืองนั้น พอเช้าขึ้นรู้ว่าหวยโรงเช้าโรงค่ำเมื่อคืนที่ล่วงแล้วออกตัวไร แขวงก็เบิกกำปั่นเอาสมุดโผออกมาคิดบาญชีกินแลถูก เหมือนอย่างในโรงหวยที่กรุงเทพ ฯ แล้วมอบโผคืนให้เสมียนหวยไปสำหรับเขียนหวยในวันนั้นต่อไป ลักษณออกหวยเปนดังแสดงมานี้

ว่าด้วยเงินอากรหวย

ในบรรดาการงานที่ใช้คนมาก เห็นจะไม่มีการอันใดที่ทำเปนระเบียบเรียบร้อยยิ่งขึ้นไปกว่าอากหวย นับตั้งแต่วิธีจัดน่าที่ต่าง ๆ ตลอดจนฝึกหัดผู้คนใช้สรอยประจำการ ล้วนคล่องแคล่วชำนิชำนาญ

ใครได้ไปดูในโรงหวย เพียงเห็นแต่พวกเด็ก ๆ ที่เขาหัดให้ตรวจโพย ก็ต้องเห็นเปนอัศจรรย์ บางทีถึงนึกว่าน่าเสียดาย การที่ทำได้เรียบร้อยถึงปานนั้น ไปเปนปรยั่กษ์เสียกับความเจริญของบ้านเมือง หาไม่ก็จะเปนของควรอวดแขกบ้านแขกเมืองได้สักอย่าง ๑ ข้อที่การอากรหวยทำเปนระเบียบเรียบร้อยได้นั้น เพราะเหตุที่นายอากรเปนผู้ที่จะได้จะเสียในวิธีที่ทำการ ถ้าทำดีก็รวย ถ้าทำพลาดก็ฉิบหาย เพราะฉนั้นถึงนายอากรจะเปลี่ยนตัวกันเปนยี่ ๆ ความมุ่งหมายของผู้เปนนายอากรทุกคนย่อมเปนอย่างเดียวกัน คือคิดอ่านแต่จะให้การสดวกดีอย่างที่สุดแลให้เปลืองตัวน้อยที่สุดด้วยกันทั้ง ๒ สถาน เมื่อนายอากรคนใดเห็นว่าวิธีการทำอย่างใดดี ก็เอาเปนแบบอย่างทำตามต่อกันมา วิธีการอย่างใดจะต้องแก้ไขฤๅจะต้องคิดขึ้นใหม่ ก็ต้องทำโดยความระมัดระวังไม่สุ่มสี่สุ่มห้า ครั้นได้วิธีอย่างใดดี คนภายหลังก็ต้องเอาอย่างนั้นเปนแบบแผนทำต่อ ๆ กันมา ด้วยเหตุนี้การในอากรหวยจึงมีแบบแผนทำลงรูปเรียบร้อย จนแทบจะไม่มีทางที่จะแก้ไขให้สดวกดียิ่งขึ้นไปได้ เว้นอย่างเดียวแต่เรื่องรักษาความสอาดในโรงหวย ส่วนพวกคนทำการอากรหวยตั้งแต่เสมียนเขียนหวยจนพนักงานในโรงหวย เปนคนทำประจำที่อยู่โดยมาก ใครทำการอย่างใดทำอย่างนั้นเสมอทุก ๆ วันก็ชำนิชำนาญ ว่าโดยย่อเพราะอากรหวยอาไศรยความคุ้นเคยเปนหลักทำติดต่อกันมาช้านาน วิธีการจึงเปนระเบียบเรียบร้อยถึงที่สุดที่จะเปนได้ การอย่างอื่นในอากรหวยได้อธิบายมาเสร็จแล้ว ในตอนนี้จะกล่าวถึงการอันเกี่ยวด้วยเรื่องเงินในอากรหวยต่อไป

ประเพณีในการอากรหวยถือเปนหลักอย่าง ๑ ที่ต้องใช้เงินสดกัน ไม่ให้ติดค้าง ที่จำเปนจะต้องติดค้างบ้างก็มีกำหนดแน่นอนไม่หละหลวม ยกตัวอย่างเหมือนดังการส่งเงินเดิมพันที่เสมียนหวยส่งแขวงก็ดี ที่แขวงส่งขุนบานก็ดี จะส่งเงินเดิมพันทุกวันพร้อมกับโพยหวยไม่ได้ ด้วยจะต้องมีเงินสำรองไว้สำหรับใช้คนถูกหวย ทั้งที่แขวงแลที่ร้านเขียนหวย เขาจึงตั้งกำหนดเงินสำรอง เปนต้นว่าเสมียนหวยคน ๑ แขวงยอมให้เอาเงินเดิมพันไว้เปนเงินสำรองได้เท่านั้น ๆ เปนกำหนด ต่างกันตามที่เปนร้านมีคนแทงมากหรือน้อย ถ้าเงินเดิมพันอยู่ในมือมากกว่ากำหนดเมื่อใดต้องส่งทันที ถ้าขืนเอาไว้แม้เกินไปจนบาท ๑ ก็ปรับ ส่วนแขวงขุนบานก็กำหนดเงินสำรองให้อย่างเดียวกัน แต่ถึงเวลาหวยออก เมื่อคิดบาญชีเงินได้เสียเปนต้องสอบให้รู้กันทุกวันว่ามีตัวเงินสดของขุนบานอยู่ที่แขวงใดเท่าใด แลแขวงก็สอบว่ามีตัวเงินสดของแขวงอยู่ที่เสมียนหวยคนใดเท่าใดทุก ๆ วัน ดังนี้เปนตัวอย่าง

ส่วนเงินอากรที่ขุนบานต้องส่งพระคลังนั้น ได้ยินว่าเมื่อแรกตั้งอากรหวยในรัชกาลที่ ๓ เงินอากรหวยเพียงปีละ ๒๐,๐๐๐ บาท มาถึงรัชกาลที่ ๔ เงินอากรมากขึ้นเปนปีละ ๒๐๐,๐๐๐ บาท[๑] เงินอากรหวยขึ้นมากถึงที่สุดเมื่อรัตนโกสินทรศก ๑๓๐ ตรงกับปีกุญ พ.ศ. ๒๔๕๔ ในรัชกาลปัตยุบันนี้ เปนเงินปีละ ๓,๘๔๙,๖๐๐ บาท วิธีส่งเงินอากรหวยรัฐบาลให้ส่งเหมือนกับเงินภาษีอากรผูกขาดอย่างอื่น คือนายอากร

---

[๑] ตามบาญชีของสังฆราชปัลกัวมีในหนังสือเชอยอนเบาริง

ต้องนำเงินส่งพระคลังล่วงน่าเท่าอัตราเงินงวด ๓ เดือน รัฐบาลเอาไว้เปนเงินประกัน ๒ เดือน เปนเงินงวดสำหรับเดือนต้นเดือน ๑ ต่อไปพอขึ้นเดือนใหม่นายอากรต้องส่งเงินงวดสำหรับเดือนนั้นล่วงน่า ตั้งแต่เดือนที่ ๒ เปนต้นไป จนถึงเดือนที่ ๑๑ ที่ ๑๒ รัฐบาลจึงยอมหักเงินประกันให้เปนเงินงวดต่อไปจนสิ้นปี

เงินเดิมพันคนแทงหวยในตอนหลังนี้ ทราบว่าหวยโรงเช้าราว ๓๐,๐๐๐ บาท หวยโรงค่ำราว ๑๐,๐๐๐ บาท รวมกันราวคืนละ ๔๐,๐๐๐ บาท เปนปานกลาง บางทีถึงเดือนละ ๕๐,๐๐๐ บาทก็มี เวลาตรุษจีนเดิมพันมากกว่าปรกติราวคืนละ ๒๐,๐๐๐ บาท แต่ออกพรรษาวันเดือน ๑๑ ขึ้น ๑๔ ค่ำขึ้น ๑๕ ค่ำ ๒ คืนนี้เงินเดิมพันขึ้นไปถึงคืนละราว ๑๒๐,๐๐๐ บาท บางปีถึง ๑๕๐,๐๐๐ บาทก็มี โดยปรกติ ขุนบานจะต้องออกหวยให้กินคืน ๑ ราวสัก ๑๐,๐๐๐ บาท จึงจะไม่ขาดทุน เพราะเงินอากรต้องส่งพระคลังมาก แลค่าใช้สรอยในการทำอากรหวยก็มาก แลยังบางทีหวยตาย เขาแทงถูก ขุนบานต้องใช้เขามาก ๆ คน ๑ ตั้ง ๑๐,๐๐๐ บาท บางทีถึง ๓๐,๐๐๐ บาท ก็มักมีเนือง ๆ ทุกปีไม่ขาด แต่ถึงกระนั้นนายอากรก็คงได้กำไรมากบ้างน้อยบ้างทุกปี ที่จะขาดทุนนั้นน้อยนักเคยได้ยินว่านายอากรหวยขาดทุน ถึงรัฐบาลต้องให้คืนอากรกลางปีแต่ครั้งเดียว เหตุที่ขาดทุนครั้งนั้นเพราะไม่มีตัวเงินสดจะสำรองส่งเงินงวดของหลวง ด้วยธรรมดาการแทงหวยไม่เสมอกันตลอดปี ในตอนต้น ๆ ปีไปจนเข้าพรรษาเดิมพันหวยน้อยกว่าตอนปลายปี นายอากรออกหวยกินไม่ใคร่ท่วมเงินงวดของหลวง ต้องหาเงินจากที่อื่นมาสำรองไว้ส่ง

แทนเงินที่ขาด นายอากรคนนั้นหาเงินสำรองได้ไม่พอจึงต้องออกจากตำแหน่งขุนบาน แต่ก็ยังมีผู้อื่นที่จะรับทำอากรเปนอันมาก จึงได้ประมูลอากรหวยมามิได้ขาด จนเมื่อปีที่สุดก่อนที่จะเลิก เงินอากรหวยยังสูงถึง ๓,๕๒๐,๐๐๐ บาท

ว่าด้วยเลิกหวย

เรื่องที่จะเลิกอากรหวย เมื่อในรัชกาลที่ ๕ เปนข้อซึ่งทรงพระราชดำริห์ตกลงแล้วว่าจะเลิกก็จริง แต่ยังหาได้มีความคิดเปนยุติว่าจะเลิกเมื่อไรในครั้งนั้นไม่ ด้วยเงินผลประโยชน์แผ่นดินที่ได้จากอากรบ่อนเบี้ยกับอากรหวยรวมกัน เคยได้อยู่เปนอย่างมากถึงปีละ ๙,๑๗๐,๖๓๕ บาท จะตัดขาดหมดในทันที ฤาแม้แต่ภายในน้อยปี เกรงผลประโยชน์สำหรับใช้ราชการแผ่นดินที่จะเกิดขึ้นทดแทนทางอื่นจะขึ้นไม่ทันกัน ก็จะกลับเปนเหตุติดขัดในการงานที่จะทรงจัดราชการบ้านเมือง เพราะเงินไม่พอจ่าย ด้วยเหตุนี้ความมุ่งหมายในรัชกาลก่อนมีอยู่เพียงจะผ่อนลดบ่อนเบี้ยลงโดยลำดับ เมื่อเลิกบ่อนเบี้ยหมดแล้วจึงจะเลิกอากรหวยต่อทีหลัง

มาถึงรัชกาลปัตยุบันนี้ เมื่อโปรดให้เลิกบ่อนเบี้ยต่อมาจนเหลืออยู่แต่ ๕ ตำบล ความปรากฏเพียงว่ามีพระราชประสงค์จะให้เร่งเลิกบ่อนเบี้ยแลอากรหวยให้เร็วกว่าแต่ก่อน ได้โปรดให้กระทรวงพระคลังรวบรวมเงินเหลือจ่ายประจำปีเตรียมไว้ทดแทนเงินที่จะตก คนทั้งหลายภายนอกยังเข้าใจกันอยู่ว่า กระทรวงพระคลังคงจะเลิกบ่อนให้หมด

ก่อน แล้วจึงจะคิดเลิกอากรหวยต่อไป เพราะเงินอากรทั้ง ๒ อย่างรวมกัน แม้เมื่อเลิกบ่อนเบี้ยไปเปนอันมากแล้ว ในปีเถาะ พ.ศ. ๒๔๕๘ เงินยังมากถึงราวปีละ ๖,๖๐๐,๐๐๐ บาท อีกประการ ๑ การที่จะเลิกอากรหวยไม่มีทางที่จะผ่อนลดลงได้เหมือนกับบ่อนเบี้ย ต้องคงไว้ทั้งนั้นฤๅเลิกหมดในคราวเดียว ด้วยเหตุนี้คนภายนอกจึงไม่ได้คาดว่ากระทรวงพระคลังจะสามารถเลิกอากรหวยได้โดยเร็ว ไม่มีใครรู้ว่าพระเจ้าพี่ยาเธอ กรมพระจันทบุรีนฤนาถ เสนาบดีกระทรวงพระคลังได้ทรงพยายามตระเตรียมการมาแล้วหลายปี ครั้นเห็นประกาศปรากฎว่า ทรงพระกรุณาโปรดให้เลิกอากรแลห้ามการเล่นหวย ตั้งแต่ปีมโรง พ.ศ. ๒๔๕๙ ไป ก็เปนการผิดคาดปลาดใจของคนทั้งหลาย เปนเหตุให้ยังเกิดความชื่นชมยินดีในพระมหากรุณาธิคุณแห่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทั่วไป

อากรหวย ก. ข. แรกตั้งขึ้นในเมืองไทยในรัชกาลที่ ๓ เมื่อปีมแม พ.ศ. ๒๓๗๘ เลิกในรัชกาลที่ ๖ เมื่อณวันที่ ๑ เมษายน ปีมโรง พระพุทธศักราช ๒๔๕๙ ประมวลเวลาอายุของอากรหวย ก. ข. ตั้งแต่เกิดขึ้นในเมืองไทยจนกระทั่งเลิกลับดับสูญ พอได้ ๘๑ ปี

ว่าด้วยคุณแลโทษของหวยแลบ่อนเบี้ย

จะกล่าวแถมท้ายถึงคุณแลโทษของหวยแลบ่อนเบี้ยต่อไปอีกสักหน่อย อากรทั้ง ๒ อย่างนั้น เปนการค้าความชั่วก็จริง แต่ถ้าจะค้นหาข้อที่เปนคุณก็มีอยู่บ้าง จะว่าแต่ที่เปนข้อสำคัญ คือ ที่เปนอุบายการเก็บภาษีจากราษฎรอย่างหมดจด (ที่ว่าหมดจดนั้นไม่ได้หมาย

ความว่าดี) ถ้าหากว่าประสงค์แต่จะให้ได้เงินเปนประมาณแล้ว ไม่มีวิธีเก็บภาษีอากรอย่างอื่นจะสะดวกยิ่งกว่าอากรหวยแลบ่อนเบี้ย เพราะรัฐบาลไม่ต้องตั้งพิกัดอัตราเรียกเร่งรบกวนให้ราษฎรบ่นว่าเดือดร้อน ราษฎรก็พากันสมัคหาเงินมาเสียให้รัฐบาล แม้สิ้นเนื้อประดาตัวที่สุดถึงจะต้องขายสมบัติบ้านช่องตลอดจนขายตัวเอง ก็ยังเต็มใจที่จะเสียภาษีโดยทางบ่อนเบี้ยแลอากรหวย ไม่มีคนเสียคนใดที่จะบ่นว่าเดือดร้อนเพราะมีบ่อนเบี้ยฤๅมีโรงหวย อย่างว่าเวลาโทมนัศเมื่อเล่นหวยเล่นเบี้ยเสียทรัพย์มาก ก็โทษตัวเองว่าเพราะคิดไม่ถูกฤๅเคราะห์ไม่ดี ที่จะโทษหวยแลบ่อนเบี้ยนั้นหามีไม่ ส่วนคุณของหวยแลบ่อนเบี้ยเห็นมีอยู่เท่านี้ แต่ส่วนโทษนั้นมีเปนอเนกปริยาย ว่าโดยย่อก็คือเปนเหตุที่ทำให้ไพร่บ้านพลเมืองยากจน ไม่มีกำลังที่จะประกอบการให้ตนเองแลบ้านเมืองมีความเจริญประการ ๑ เปนเหตุให้ไพร่บ้านพลเมืองเกิดนิไสยเปนคนพาลสันดานชั่วประการ ๑ แต่ถ้าจะพิจารณาต่อไปว่า หวยกับบ่อนเบี้ยให้โทษผิดกันอย่างไร เห็นว่าบ่อนเบี้ยให้โทษแก่คนชั้นต่ำเปนพื้น เพราะการเล่นเบี้ยต้องไปเล่นถึงบ่อน จึ่งมักไปเล่นแต่คนชั้นต่ำ คนชั้นสูงที่ไปเล่นเบี้ยถึงบ่อนโดยตรง ฤๅลักเล่นเบี้ยตามบ้านเรือนมีไม่มากมายเท่าใดนัก ส่วนหวยนั้นให้โทษแก่คนชั้นสูงมากกว่าคนชั้นต่ำ เพราะอาจจะเล่นได้ในที่ลับไม่ต้องออกหน้าไปแทงถึงโรงหวย ผู้ดีจึ่งชอบเล่น กระบวนทางได้เสียก็ผิดกัน เล่นเบี้ยนั้นมีทุนไปเล่นเท่าใดก็มักเล่นหมดพกในเวลาเดียว แต่เล่นหวยชักทุนทีละน้อยค่อยเล่นค่อยเปลืองไป ถ้าจะอุประมาว่าด้วยลักษณที่เสียคนเล่นเบี้ย

เหมือนเปนอหิวาตะกะโรค คนเล่นหวยเหมือนวรรณโรค ใครลงได้เปนแล้วก็มักตาย ผิดกันแต่อย่างหนึ่งตายเร็ว อีกอย่างหนึ่งตายช้า ที่นักเลงเล่นเบี้ยฤๅเล่นหวยคนใดจะเล่นรวยจนถึงตั้งตัวได้เพราะการเล่นเบี้ยเล่นหวยนั้นยังไม่เคยปรากฏตัวเลย กล่าวกันว่า พระภาษี เล็กตั้งตัวได้จนถึงได้สร้างวัดด้วยเล่นเบี้ยมีอยู่คน ๑ แต่ก็มิใช่รวยเพราะแทงถั่วโปฤๅแทงหวย ที่ตั้งตัวได้เพราะรับผูกอากรบ่อนเบี้ยแลทำภาษีอากรอย่างอื่นด้วยจึงได้รวย จนได้สร้างวัดภาวนาภิรตาราม อันปรากฏอยู่ในคลองบางกอกน้อยนั้น แต่ถึงจะมีบ้างก็ไม่ถึงหนึ่งในหมื่นในแสนของจำนวนคนที่เสียทรัพย์เสียตัวป่นปี้ไปเพราะหลงเล่นเบี้ยแลเล่นหวย เพราะฉนั้นที่สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงพยายามมาทั้ง ๒ รัชกาล จนได้เลิกหวยแลบ่อนเบี้ยหมดสิ้นสยามประเทศนี้ ควรคนทั้งหลายจะระฦกถึงพระเดชพระคุณเปนล้นเกล้า ฯ ทั่วกัน.

แต่อีกฝ่ายหนึ่ง ที่ใครจะหวนกลับไปติโทษรัฐบาลแต่ก่อน แม้แต่ครั้งกรุงเก่า ในข้อที่ตั้งอากรบ่อนเบี้ยแลอากรหวยขึ้นก็ดี ฤๅในข้อที่ยอมให้อากรทั้ง ๒ นี้มีมาเปนช้านานก็ดี ก็หาควรไม่ เพราะรัฐบาลทั่วทุกประเทศจำต้องมีเงินสำหรับใช้สรอยในการปกครองบ้านเมือง ก็ต้องขอเฉลี่ยเรี่ยรายมาจากราษฎร จึงต้องคิดวิธีเก็บภาษีอากร โดยประสงค์จะให้ได้เงินมาให้พอใช้ในการปกครองบ้านเมืองนั้นอย่าง ๑ จะเก็บแต่พอสมควรแก่กำลังที่ราษฎรจะเสียได้ คือใครมีน้อยก็ให้เสียแต่น้อย ใครมั่งมีมากก็ให้เสียมากขึ้นไปตามกำลังนั้นอย่าง ๑ ด้วยเหตุ

นี้รัฐบาลจึงต้องคิดวิธีเก็บภาษีอากรเปนหลายอย่างหลายประการ แต่เมื่อจะคิดเก็บภาษีอากรอย่างใด ย่อมคิดโดยตั้งใจจะมิให้ราษฎรได้ความเดือดร้อน แลมิให้เปนการเสื่อมเสียแก่บ้านเมือง ก็อากรบ่อนเบี้ยก็ดี อากรหวยก็ดี มิได้เปนการบังคับเรียกเอาเงินทอง แล้วแต่ใครจะสมัคเล่นก็เล่น ไม่สมัคเล่นก็แล้วไป จึงนับว่าไม่เปนการเดือดร้อนแก่ราษฎร ข้อที่เกรงว่าจะเปนการเสื่อมเสียแก่บ้านเมืองนั้นเล่า ในชั้นแรกเมื่อคนยังเล่นกันน้อยก็ยังไม่ปรากฏการเสื่อมเสียอย่างใด ต่อนานมาเมื่อคนชอบเล่นกันแพร่หลายไปทั่วทั้งบ้านทั้งเมือง โทษที่เกิดแต่อากรบ่อนเบี้ยแลอากรหวยจึงปรากฏกระจ่างขึ้นโดยลำดับมา ถึงกระนั้นราษฎรเองก็มิได้แลเห็น ยังหลงเล่นกันอยู่ตั้งหมื่นตั้งแสนมิได้อยากจะให้รัฐบาลเลิกบ่อนเบี้ยแลอากรหวย ฝ่ายรัฐบาลเมื่อแลเห็นโทษของบ่อนเบี้ยแลอากรหวย ประสงค์จะเลิกก็ยังติดขัดด้วยเงินอากร ๒ อย่างนี้เพิ่มพูนมาโดยลำดับ จนเปนผลประโยชน์อย่างสำคัญในทางได้ของรัฐบาลส่วน ๑ ซึ่งตัดขาดในทันทีจะเสียราชการบ้านเมือง เพราะเหตุนี้จึงยังมีอากร ๒ อย่างนั้นมาจนถึงรัชกาลที่ ๕ จึงได้เริ่มจัดการที่จะเลิกบ่อนเบี้ยแลอากรหวย ดังแสดงมาในเรื่องตำนาน

จบเรื่องตำนานเลิกหวยแลบ่อนเบี้ยเพียงนี้ ฯะ